

STRATEŠKI RAZVOJNI PROGRAM
GRADA TRILJA 2016.- 2020.

IZRAĐIVAČ PROGRAMA:

Plavi Partner d.o.o. Zagreb

STRATEŠKI RAZVOJNI PROGRAM GRADA TRILJA

Autori:

- Mr. sc. Marija Tufekčić
- Željko Tufekčić, dipl. oec.
- Dr. sc. Josip Gugić
- Dr. sc. Frane Strikić
- Jozo Sarač, dipl. oec
- Ivan Šušnjara, jur.
- Matija Čičko, dipl.oec

Voditeljica izrade programa:

Marija Tufekčić, mr.sc.

Zagreb, travanj 2016.

SADRŽAJ

1	UVOD.....	4
2	PRISTUP IZRADI STRATEGIJE	6
2.1	Strategije višeg reda i strateška uvjetovanost.....	6
2.2	Metodologija izrade.....	9
2.3	Organizacijska struktura tijela za izradu strategije	9
2.4	Implementacija aktivnosti	10
3	ANALIZA STANJA.....	12
3.1	Prirodni resursi i prostor.....	12
3.1.1	Prirodni uvjeti	12
3.1.2	Infrastrukturni sustavi	20
3.1.3	Prirodna i kulturna baština	25
3.1.4	Uređenje i izgrađenost prostora	27
3.2	Ljudski resursi i društveni standard	31
3.2.1	Stanovništvo.....	31
3.2.2	Društveni standard	39
3.3	Gospodarstvo.....	50
3.3.1	Gospodarska struktura Grada Trilja.....	51
3.3.2	Nezaposlenost	53
3.3.3	Vanjska trgovina	54
3.3.4	Turizam	55
3.3.5	Poljoprivreda.....	57
3.3.6	Malo poduzetništvo i obrtništvo	64
3.4	Institucije razvojnog upravljanja.....	66
3.4.1	Institucije državne razine	67
3.4.2	Institucije područne (regionalne) razine	69
3.4.3	Institucije lokalne razine – Grad Trilj.....	70
3.4.4	Predstavnička i izvršna vlast.....	74
3.4.5	Udruge i partnerstvo s javnim sektorom.....	83
3.4.6	Potporne institucije u gospodarstvu	84
4	SWOT ANALIZA	86

5	STRATEGIJA RAZVOJA GRADA TRILJA.....	91
5.1	Vizija.....	93
5.2	Strateški ciljevi i prioriteti.....	93
5.2.1	Strateški cilj 1. – Infrastrukturno opremiti naselja i poboljšati uvjete života.....	94
5.2.2	Strateški cilj 2. – Potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta.....	98
5.2.3	Strateški cilj 3. – Potaknuti demografsku revitalizaciju i jačanje ljudskih kapaciteta 101	
5.3	Razvojne mjere.....	103
5.4	Usklađenost Strateškog razvojnog programa grada Trilja s Razvojnou strategijou Splitsko-dalmatinske županije.....	134
5.5	Baza projektnih ideja.....	136
6	INDIKATORI UČINKA STRATEŠKOG RAZVOJNOG PROGRAMA GRADA TRILJA 137	
7	INSTITUCIONALNI OKVIR I FINANCIJSKI IZVORI ZA UPRAVLJANJE.....	141
7.1	Provedba Strateškog razvojnog programa.....	141
7.2	Tijela provedbe.....	141
7.2.1	Partnerstvo i radni tim.....	141
7.2.2	Grad Trilj.....	141
7.2.3	Upravni odjeli.....	142
7.2.4	Javne službe.....	142
7.2.5	Javni sektor.....	142
7.2.6	Civilno društvo.....	143
7.2.7	Privatni sektor.....	143
7.3	Financijski okvir.....	144
7.4	Praćenje i vrednovanje.....	147
8	ZAKLJUČAK.....	148
9	PRILOZI.....	149
9.1	Popis grafikona.....	149
9.2	Popis tablica.....	150

1 UVOD

Pred Vama se nalazi Strateški razvojni program grada Trilja, strateški dokument koji će predstavljati okosnicu razvoja triljskog područja do 2020. godine.

Grad Trilj smješten je u Splitsko-dalmatinskoj županiji, najvećoj hrvatskoj županiji. Zahvaljujući svome povoljnom geoprometnom položaju, smještaju na mostovnom prijelazu rijeke Cetine, submediteranskoj klimi, mnogobrojnim izvorima i vodotocima te plodnom tlu, Trilj je od davnina mjesto susreta raznih civilizacija i vojski koje su ostavile svoje tragove u prostoru i vremenu. Unatoč povoljnim prilikama i komparativnim prednostima. Trilj kroz povijest nikada nije u potpunosti iskoristio svoje razvojne potencijale. Postoji veći broj razloga za ovu konstataciju, a među njima potrebno je istaknuti nepostojanje sustavne razvojno planske dokumentacije, dugo vremena Trilj nije bio samostalna jedinica lokalne samouprave te loš odnos bivšeg sustava prema ruralnim područjima. U razdoblju koje dolazi potrebno je pronaći najbolja rješenja za sva razvojna pitanja područja grad te izgraditi sustav upravljanja procesima razvoja kako bi grada postao poželjna destinacija za život. Radi ove činjenice smjer razvoja grada Trilja potrebno je definirati Strateškim razvojnim planom koji treba dati odgovore na važna pitanja razvoja grada kao što su poticanje razvoja gospodarstva, povećanja društvenog standarda, razvoj društvenih djelatnosti te zaustavljanje depopulacije stanovništva koja je izražena u posljednje vrijeme. U uvodnom dijelu prikazana je analiza i pregled postojećeg stanja u području grada Trilja i njegovoj okolini (prirodni potencijali, infrastruktura, klima i tlo, gospodarstvo, socijalna slika, školstvo, stanovništvo sa svim svojim potencijalima te administrativni kapaciteti grada). Analiza postojećeg stanja obavljena je veoma temeljito kako bi osigurala kvalitetne temelje za slijedeće korake strateškog planiranja, odnosno kako bi omogućila kreiranje strateških razvojnih ciljeva, razvojnih prioriteta, mjera i aktivnosti budućeg razvoja grada. Za analizu postojećeg stanja korišteni su različiti i veoma bogati izvori dostupnih podataka. Uz dostupne podatke korištene su razne studije, strategije, okolnih mjesta te Županije Splitsko dalmatinske i RH. Posebno su temeljito analizirani dosadašnji strateški razvojni (program razvoja poduzetničkih zona u Županiji, plan navodnjavanja Županije, program razvoja turizma i dr.) i prostorno planski dokumenti grada, županije te Izvješća o stanju gospodarstva Splitsko dalmatinske županije od 2010. do 2015. godine.

Kako bi se osigurala što veća kvaliteta konačnog dokumenta, pored vanjskih konzultanata, u proces njegove izrade također su aktivno uključeni članovi lokalne zajednice. Stoga su kao rezultat njihove uspješne suradnje te većeg broja održanih sastanaka i rasprava doneseni zaključci o postojećem stanju ali i smjernice budućeg razvoja triljskog područja. Pri tome, valja naglasiti kako su upravo sugestije lokalnih dionika bile od neprocjenjivog značaja prilikom usuglašavanja oko smjernica budućeg razvoja s obzirom da su oni najbolje upoznati sa svim problemima i potrebama ali i skrivenim potencijalima na kojima se može temeljiti budući razvoj. Također, nacrt Strateškog razvojnog programa grada Trilja dan je na uvid lokalnim dionicima, a sve njihove primjedbe i prijedlozi su uvaženi i uvršteni u konačni dokument s obzirom da su služili kao nit vodilja prilikom definiranja strateških ciljeva, prioriteta i mjera grada Trilja za naredno razdoblje.

Naposljetku, bitno je naglasiti kako je izrada Strateškog razvojnog programa grada Trilja samo prvi korak na putu do ostvarenja zacrtanih strateških ciljeva, a kako bi se stiglo do konačnog cilja u vidu sveopćeg društveno-ekonomskog napretka nužni su međusobno povjerenje i jedinstvo čitave lokalne zajednice.

2 PRISTUP IZRADI STRATEGIJE

Strateški razvojni program grada Trilja predstavlja temeljni planski dokument ove jedinice lokalne samouprave. Izrađen je za programsko razdoblje od 2016. do 2020. godine, a njime su definirani ciljevi i prioritete razvoja triljskog područja.

Među glavnim razlozima za izradu Strateškog razvojnog programa grada Trilja ističu se:

- Otkrivanje potencijala unutar zajednice;
- Jačanje participacije zajednice u provođenju ciljeva razvoja i javnim politikama;
- Pružanje podrške upravljanju kako bi se lokalnoj zajednici omogućilo punopravno sudjelovanje u oblikovanju i implementaciji lokalnih, regionalnih i nacionalnih razvojnih ciljeva.

Ovaj strateški dokument temelji se na analizi stanja kojom su utvrđeni kapaciteti lokalne uprave te trenutačno stanje demografskih kretanja, komunalne i društvene infrastrukture te lokalnog gospodarstva. Temeljem dobivenih saznanja utvrđene su najvažnije potrebe lokalne zajednice iz kojih proizlaze strateški ciljevi u budućem razdoblju. Kako bi se olakšalo ostvarenje zacrtanih strateških ciljeva, u ovom su dokumentu identificirani potencijalni izvori financiranja te su određene odgovornosti pojedinih subjekata.

Tijekom izrade ovog dokumenta vodilo se računa o konzistentnosti nacionalnih strateških dokumenata s onima na europskoj razini. Sukladno tome, Strateški razvojni program grada Trilja usuglašen je sa strateškim dokumentima na europskoj, nacionalnoj i regionalnoj razini.

2.1 Strategije višeg reda i strateška uvjetovanost

Prilikom izrade ovog strateškog dokumenta vođena je briga o njegovoj usuglašenosti sa strateškim dokumentima usvojenim od tijela više razine, tj. sa strateškim dokumentima višeg reda.

Primjerice, Republika Hrvatska kao punopravna članica Europske unije dužna je uskladiti vlastite strateške dokumente s onima na europskoj razini. Sukladno tome, regionalni strateški dokumenti moraju biti usklađeni s onima na nacionalnoj razini dok lokalni strateški dokumenti trebaju biti usklađeni s onima na regionalnoj razini. Time je postignuta koherentnost cjelokupnog sustava strateškog planiranja budući da se utvrđeni strateški ciljevi ostvaruju od najviše pa sve do najniže razine.

Nacionalne strategije razvoja, bez obzira da li se radi o pojedinom gospodarskom sektoru ili državi u cjelini, svaka država članica izrađuje zasebno. S druge strane, Europska komisija zadužena je za izradu strategije gospodarskog razvoja Europske unije (trenutno je važeća strategija Europa 2020) i strateških smjernica za korištenje fondova (trenutno je važeći Zajednički strateški okvir 2014.-2020.). Navedene strateške smjernice izrađene su s namjerom korištenja europskih fondova sukladno ciljevima u strategiji Europa 2020. Usklađenost u Zajedničkom strateškom okviru 2014.-2020. osigurana je definiranjem tematskih cjelina u koje države članice usmjeravaju sredstva dodijeljena iz ESI fondova. Upravo se korištenjem ESI fondova odvija financiranje i provođenje nacionalnih razvojnih ciljeva svake države članice. Pri tome, prihvatljivi su samo oni projekti koji se uklapaju u tematske cjeline definirane u Zajedničkom strateškom okviru i uredbama o fondovima. Vlastitim sredstvima države članice financiraju samo ona područja koja se ne mogu svrstati u niti jednu tematsku cjelinu Zajedničkog strateškog okvira. Naposljetku, Operativni programi i Partnerski sporazum su dokumenti koji nastaju konsenzusom Europske komisije i svake države članice.

Svaka država članica na nacionalnoj razini samostalno izrađuje strategije razvoja te definira strateške okvire. U njima su određeni smjer daljnjeg socio-ekonomskog razvoja te područja od nacionalnog interesa. Sukladno navedenoj hijerarhiji, iduće razine u strateškom planiranju su one regionalnog i lokalnog karaktera, a upravo se na opisanoj institucionalnoj strukturi temelji korištenje sredstava iz europskih fondova u budućem programskom razdoblju.

Sustav strateškog planiranja u Republici Hrvatskoj sastoji se od više elemenata:

- Sektorske strategije RH – koje donosi Vlada i Sabor Republike Hrvatske;
- Županijske razvojne strategije – koje donose županije zajedno u suradnji s jedinicama lokalne samouprave;
- Lokalne razvojne strategije – koje donose jedinice lokalne samouprave u suradnji sa zainteresiranim dionicima (lokalno stanovništvo, gospodarstvenici, udruge civilnog društva,...).

Sukladno ranije iznesenim činjenicama, Strateški razvojni program grada Trilja za programsko razdoblje 2016.-2020. usklađena je s ovim strateškim dokumentima na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini:

- Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske¹;
- Strategija ruralnog razvoja Republike Hrvatske²;
- Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske³;
- Strategija razvoja poduzetništva Republike Hrvatske⁴;
- Industrijska strategija Republike Hrvatske⁵;
- Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske⁶;
- Strategija obrazovanja, znanosti i tehnologije Republike Hrvatske⁷;
- Razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije⁸;
- Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije⁹;
- Strategija razvoja ruralnog turizma Splitsko-dalmatinske županije¹⁰;
- Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije¹¹;
- Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije;
- Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije;
- Prostorni plan uređenja grada Trilja¹².

U samom Strateškom razvojnom programu grada Trilj iznesen je sveobuhvatni uvid postojećeg stanja na temelju kojeg su prepoznati najveći problemi i potrebe lokalne zajednice. Izradom ovog planskog dokumenta lokalnoj upravi će se uvelike olakšati alociranje proračunskih sredstava u

¹ Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//STRATEGIJA_REGIONALNOG_RAZVOJA.pdf [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

² Dostupno na: <http://www.mps.hr/default.aspx?id=3652> [pristupljeno na dan 4.12.2015]

³ Dostupno na: <http://www.mint.hr/UserDocsImages/Strategija-turizam-2020-editfinal.pdf> [pristupljeno na dan 4.12.2015]

⁴ Dostupno na: <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/Strategy-HR-Final.pdf> [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

⁵ Dostupno na: <http://www.mingo.hr/page/kategorija/industrijska-strategija-republike-hrvatske-2014-2020> [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

⁶ Dostupno na: <http://www.ekologija.ba/userfiles/file/Strategija%20energetskog%20razvoja%20Hrvatske.pdf> [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

⁷ Dostupno na: <http://www.universitas.hr/wp-content/uploads/2013/10/Strategija-OZT.pdf> [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

⁸ Dostupno na: <http://www.dalmacija.hr/Portals/0/docs/Tajnistvo/%C5%BErs%20sd%C5%BE.pdf> [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

⁹ Dostupno na: <http://www.dalmacija.hr/portals/0/docs/UOturizam/GLAVNI%20PLAN%20TURIZMA.pdf> [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

¹⁰ Dostupno na: http://www.dalmacija.hr/Portals/0/PropertyAgent/558/Files/409/strategija_ruralnog_turizma.pdf [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

¹¹ Dostupno na: http://www.dalmacija.hr/Portals/0/PropertyAgent/558/Files/642/plan_razvoja_kulturnog_turizma_sdz_prvi_dio_sa.pdf [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

¹² Dostupno na: http://www.trilj.hr/wp-content/uploads/2013/06/III_ID_PPUG_Trilja_KNJIGA1.pdf [pristupljeno na dan 4.12.2015.]

ona područja i projekte koji će u najvećoj mjeri doprinijeti socio-ekonomskom razvoju čitave zajednice.

2.2 Metodologija izrade

Ovaj strateški dokument nastao je prema smjernicama sadržanim u Pravilniku o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 153/10). Premda se odredbe ovog Pravilnika primjenjuju na strateškim dokumentima regionalne razine, zbog nepostojanja pravilnika kojim se propisuju obvezni sadržaj i struktura strateških dokumenta lokalne razine, prilikom izrade Strateškog razvojnog programa grada Trilja kao nit vodilja poslužile su upravo smjernice spomenutog Pravilnika.

2.3 Organizacijska struktura tijela za izradu strategije

Strateški razvojni program grada Trilja izrađen je uvažavajući načela partnerstva i suradnje. U izradi dokumenta sudjelovali su predstavnici različitih interesnih skupina s triljskog područja (gradonačelnik, predstavnici gradskog vijeća, djelatnici gradske uprave, predstavnici gospodarskog, civilnog, obrazovnog i kulturnog sektora). Upravo spomenuto Partnerstvo, na čelu s gradonačelnikom, predstavlja najvažnije tijelo prilikom izrade ovog dokumenta. Ono je formirano s ciljem izrade što kvalitetnije dokumenta te postizanja konsenzusa o budućem pravcu razvoja. Partnerstvo također ima savjetodavnu ulogu, a ključno je i za prihvaćanje Strateškog razvojnog programa grada Trilja.

Prilikom djelovanja Partnerstva poštivana su načela:

- Konsenzusa – pregovaranjem između članova Partnerstva postignut je sporazum oko pitanja bitnih za izradu i provedbu Strateškog razvojnog programa grada Trilja;
- Jednakosti – niti jedan član Partnerstva nema dominantan utjecaj na njegov rad;
- Transparentnosti – sve zainteresirane strane u potpunosti su informirane o aktivnostima Partnerstva.

Članovi Partnerstva su:

- Ivan Šipić, Gradonačelnik;
- Ivan Bugarin, predsjednik Gradskog vijeća;
- Marko Župa, pročelnik Jedinstvenog upravnog odjela;
- Ivan Šušnjara, voditelj odsjeka za društvene djelatnosti;
- Angela Tabak, ravnateljica Muzeja;

- Frane Strikić, član Gradskog vijeća;
- Ankica Lukić, ravnateljica Dječjeg vrtića;
- Davor Hrgović, ravnatelj OŠ Trilj;
- Ana Bravić, ravnateljica OŠ Stjepan Radić Tijarica;
- Ksenija Jurić Olić, Eko sir Puđa d.o.o. Trilj;
- Sandra Dadić, Conex trade d.o.o.;
- Ante Kundid, Kundid Vojnić d.o.o.

Tijekom izrade Strateškog razvojnog programa grada Trilja pored Partnerstva ustrojeno je i Radni tim sastavljen od djelatnika gradske uprave. Ovo operativno tijelo prilikom izrade ovog dokumenta sudjelovalo je s konzultantom u pogledu dostave raspoloživih podataka o triljskom području te koordinacije drugih sudionika.

Radni tim čine:

- Stipe Roguljić, tajnik grada Trilja;
- Marko Župa, pročelnik Jedinstvenog upravnog odjela grada Trilja;
- Ivan Šušnjara, voditelj odsjeka za društvene djelatnosti grada Trilja.

2.4 Implementacija aktivnosti

Da bi se uopće moglo započeti s implementacijom aktivnosti predloženih u ovom dokumentu, Gradsko ga vijeće prvo treba usvojiti čime se osigurava legitimnost Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Također, planiranjem proračuna predvidjeti će se izvori financiranja svake aktivnosti čime će ostvarenje zacrtanih strateških ciljeva biti uvelike olakšano.

Za osiguranje uspješne provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja nužno je izraditi Akcijski plan provedbe. U ovom operativnom dokumentu navedeni su svi razvojni projekti koje Grad Trilj namjerava realizirati u referentnom razdoblju. Kao neki od kriterija prilikom odabira između više razvojnih projekata poslužiti će njihova prihvatljivost, izvedivost i pripremljenost. No, zbog manjka financijskih sredstava u gradskom proračunu, mogućnost financiranja bespovratnim sredstvima iz EU fondova svakako će biti najvažniji kriterij prilikom odabira između više razvojnih projekata. Mogućnost financiranja lokalnih razvojnih projekata bespovratnim sredstvima iz europskih fondova trebala bi biti utoliko veća zbog činjenice da, s obzirom na vrijednost pokazatelja indeksa razvijenosti, područje grada Trilja spada u potpomognuta područja.

Naposljetku, kako ciljevi ovog strateškog dokumenta ne bi ostali samo mrtvo slovo na papiru, neophodna je koordiniranost i suradnja čitave lokalne zajednice.

3 ANALIZA STANJA

3.1 Prirodni resursi i prostor

3.1.1 Prirodni uvjeti

Grad Trilj administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji i važno je središte s obzirom na položaj, gospodarske djelatnosti i prirodne vrijednosti. Prostor grada Trilja je kontaktno područje metropolitanskog prostora Splita i pripada njegovoj regionalnoj gravitaciji. Položen je na važnoj transverzalnoj okosnici razvoja koja spaja Bosnu i Hercegovinu s Dalmacijom te područje Cetinske krajine s Imotskom krajinom. Prostor Trilja nalazi se na plodnom i strateški značajnom području srednjeg toka rijeke Cetine. Ističe se neprekinutim kontinuitetom življenja od prapovijesti i antike do danas. Bogat je kulturno-povijesnim nasljeđem nastalim u različitim vremenskim razdobljima i pod različitim kulturnim utjecajima. Prostor grada Trilja svojim prirodnim raznolikostima, bogatom krajobraznom osnovom, vodnim resursima te istaknutim vrijednostima graditeljske baštine može se svrstati u vrijedan prostor Republike Hrvatske. Grad Trilj je dio Dalmatinske zagore. Smješten je na kopnenom dijelu Splitsko-dalmatinske županije u neposrednoj blizini Splita kao prvog grada po veličini unutar županije i drugog grada po veličini u Republici Hrvatskoj. Nalazi se između planina Kamešnice (granica s BiH) i Mosora na jugu uz istočni i jugoistočni rub sinjskog polja. Od morske obale udaljen je dvadesetak kilometara zračne linije. Prostor grada Trilja nalazi se na nadmorskoj visini od 300 do 1.000 metara. Planine koje ga okružuju najviše utječu na klimu područja. Područje grada Trilja ima površinu od 267,00 km² što predstavlja 1,8% ukupne i 5,9% kopnene površine Splitsko-dalmatinske županije. Po površini Grad Trilj je druga jedinica lokalne samouprave u Splitsko-dalmatinskoj županiji. U sastavu grada Trilja nalazi se 26 naselja: Bisko, Budimir, Čačvina, Čaporice, Gardun, Grab, Jabuka, Kamensko, Košute, Krivodol, Ljut, Nova Sela, Podi, Rože, Strizirep, Strmendolac, Tijarica, Trilj, Ugljane, Vedrine, Velić, Vinine, Vojnić Sinjski, Voštane, Vrabač i Vrpolje. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine na području grada Trilja živi 9.108 stanovnika, što predstavlja 2,06% stanovnika Splitsko-dalmatinske županije. Gustoća naseljenosti je 34,1 stanovnik/km². Područje grada Trilja ima ukupnu površinu od 26.700 ha. Veći dio površine zauzima vrijedno poljoprivredno zemljište koje spada u kategorije oranica, vrtova, voćnjaka, vinograda, livada i

pašnjaka. Krški pašnjaci i šume uglavnom su smješteni na padinama Kamešnice i predstavljaju veoma dobru osnovu za slobodnu ispašu domaćih životinja.

3.1.1.1 Geološka građa i geomorfologija

Geološka građa slivnog područja od velike je važnosti za stvaranje reljefa, erozijske procese, pedološke prilike, a posebno za hidrološke odnosno hidrogeološke prilike. Zbog toga je prikaz geoloških karakteristika sliva dat s aspekta otjecanja, posebno podzemnih voda čije je proučavanje u kršu nerazdvojivo od istraživanja evolucije morfoloških oblika. U okviru „Hidrogeologije Cetine“ i „Hidrogeologije sliva Cetine“ prikazani su geološki i morfološki odnosi u slivu na temelju dosadašnjih geoloških istraživanja koja su uglavnom vezana za veće objekte a obuhvaćaju istraživanja interesantna s inženjersko-geološkog aspekta. Na temelju tih interpretacija i ostalih provedenih geoloških i hidrogeoloških istraživanja dan je prikaz geoloških karakteristika ukupnog sliva Cetine. U geološkom sastavu područja dominiraju vapnenačke i dolomitne geološke formacije. Uz vodotoke i na većim ravničarskim poljima javljaju se neogene tvorevine. Planinski masivi i brda protežu se isključivo u smjeru jugoistok-sjeveroistok, pa je logično da se i krška polja protežu u istom smjeru. Krška polja leže uglavnom na vapnencima, a nastala su u doba glacijala. Jezera koja su se tada formirala na tim su područjima nestala zbog karstifikacije terena. Današnje terase krških polja tvore neogene tvorevine koje su prekrivene relativno tankom naslagom pedosfere. Kako je prethodno navedeno, slivno područje pored neposrednog sliva Cetine obuhvaća i područja krških polja: Livanjskog, Duvanjskog, Glamočkog i Kupreškog. U navedenim krednim i trijaskim formacijama pretežno sudjeluje vapnenačko kamenje: vapnenac, dolomiti, opučnjaci i konglomerati. U krškim poljima doline Cetine u njihovoj osnovi i na rubovima nalaze se mlađe geološke tvorevine pliocena, ukoliko erozija nije odnijela rastresitije jezerske pliocene sedimente. Nakon erozije pliocenih materijala, uslijed periodičnih poplava nataložile su se aluvijalne tvorevine, a mjestimično i diluvijalni pješčani materijali. Općenito, preko 90% promatranog direktnog sliva Cetine izgrađeno je od vapnenog materijala tako da slivno područje spada u izrazito krško područje s dubokim kršom koji je dijelom pošumljen a dijelom otkriven.

3.1.1.2 Klima

Temperature i oborine predstavljaju glavna obilježja klime nekog područja. Prema dostupnim podacima najbliže meteorološke postaje Sinj (1990.-2013.), na klimatski vrlo sličnom području, najtopliji mjesec u godini je srpanj sa srednjom temperaturom zraka od 23,4°C, dok je najhladniji siječanj sa srednjom temperaturom zraka od 3,8°C. Srednja godišnja amplituda (kolebanje) zraka iznosi 19,6°C dok srednja temperatura zraka iznosi 13,00°C. Srednja temperatura zraka u vegetacijskom razdoblju (IV-IX mjesec) iznosi 18,9°C. Razdoblje u kojem je vrijednost srednje temperature zraka veća od 10°C nastupa 5. travnja i traje do 3. studenog (ukupno 213 dana). Temperaturna suma za ovo razdoblje iznosi 3.015,3°C, dok suma temperatura za razdoblje srpanj-rujan iznosi 1.540,4°C. Maksimalna temperatura zraka od 39,7°C izmjerena je u kolovozu (22.08.2000.), dok je apsolutno najniža vrijednost temperature od -21,0°C izmjerena u veljači (14.02.2012.). Apsolutno godišnje kolebanje ekstremnih apsolutnih temperatura zraka iznosi 60,7°C. Ledenih dana (vrijednost apsolutne minimalne temperature zraka manja od -10,0°C) na području grada Trilja ima godišnje 1,1, a najčešći su u siječnju i veljači. Studenih dana (apsolutna maksimalna temperatura zraka manja od 0,0°C) u ovom području ima 1,1 godišnje i to uglavnom krajem i početkom godine (prosinač – ožujak). Srednji broj hladnih dana (vrijednost apsolutne minimalne temperature zraka manja od 0,0°C) na ovom području ima 55 dana godišnje. Najviše takvih dana ima tijekom siječnja (13,2), veljače (10,5) te u prosincu (13,2). Hladnih (mraznih) dana ima od listopada do svibnja uz učestalost od 0,2. Iz ovog pregleda može se zaključiti kako razdoblje bez mraza na ovom području traje gotovo 5 mjeseci, odnosno 143 dana. Najraniji datum pojave prvog jesenskog mraza u Trilju je 1. listopada, dok je posljednji proljetni mraz zabilježen 10. svibnja.

Oborine su najučestalije krajem godine i to od rujna do prosinca, pri čemu ih najviše padne u studenom (prosječno 180 mm). Maksimalna dnevna količina oborina od 153,4 mm izmjerena je u studenom (13.11.1997.). U vegetacijskom razdoblju (IV-IX mjesec) prosječno padne 472 mm oborina što predstavlja 40,3% od prosječne godišnje količine oborina (1.170,3 mm). Tijekom vegetacijskog razdoblja najveće dnevne količine oborina kreću se u rasponu od 6 do 110 mm. Na području Trilja ukupan broj dana s oborinama iznosi 123, dok prosječni godišnji broj dana s tučom iznosi 3,7 dana. Najveća učestalost tuče na području Trilja je u siječnju (0,5), te veljači, svibnju i lipnju (0,4) Tuča, kao meteorološka pojava, javlja se tijekom cijele godine, a najveće štete uzrokuje u vegetacijskom razdoblju (lipanj, srpanj i kolovoz). Srednji broj dana sa snježnim

pokrivačem debljim od 1 cm iznosi godišnje 7,8, a najčešće se javlja početkom godine (prosječno 5 dana u veljači). Vrijednost hidrotehničkog koeficijenta (Htk) za područje Trilja iznosi 1,2 što pokazuje da su uvjeti vlaženja u vegetacijskom razdoblju povoljni, odnosno bilo bi potrebno osigurati do 20% vode od ukupnih oborina. Relativna vlažnost zraka je najniža u lipnju, srpnju i kolovozu i kreće se u granicama 59-65%, dok je najviša u posljednja tri mjeseca u godini i kreće se od 74-77%. Prosječna godišnja vrijednost relativne vlažnosti zraka iznosi 68%. Na području Trilja prevladavaju vjetrovi sjevernog (N) i sjeveroistočnog (NE) smjera sa 157%, odnosno 129%. Na vjetrove južnog (S) i jugoistočnog (SE) smjera otpada 102%, odnosno 101%. Na vjetrove iz ostalih smjerova otpada 31-70%. S druge strane, na tišinu otpada gotovo trećina godišnje razdiobe, tako da je tišina (C) zastupljena sa 301%. Broj sunčanih sati je najveći u srpnju (339,2 sati) i kolovozu (307,7 sati), a najmanji u prosincu (103,6 sati). Tijekom srpnja sunce u prosjeku sija 10,9 sati dnevno, dok tijekom prosinca taj broj iznosi svega 3,3 sata dnevno. Prosječan godišnji broj sati sijanja sunca iznosi 2.469,5 s dnevnim prosjekom od 6,7 sati. Broj sati sijanja sunca u vegetacijskom razdoblju iznosi 1.796,7.

3.1.1.3 Vode

Područje grada Trilja, izgrađeno najvećim dijelom od vapnenog materijala, predstavlja izrazito krško područje s razvijenim karakterističnim fenomenima krša: brojni izvori, škrape, ponikve, kraška polja i ponori. Zbog ovih pojava u kršu prevladavaju i karakteristične hidrogeološke prilike. U kretanju podzemnih tokova važnu ulogu ima zastupljenost i litološki sastav stijena obzirom na njihovu vodopropusnost. U čitavom slivu najzastupljeniji su vapnenci koji se osim po starosti razlikuju i po sastavu i strukturi, a svrstavaju se u sekundarno propusne stijene. Razlog tome je veliki broj pukotina, vrtača, jama i spilja. Ovi fenomeni uglavnom su posljedica tektonskih procesa i mehaničkog rada podzemnih voda. Obzirom da vode koje padnu na vapnenačka tla poniru, i dalje teku pukotinama, na područjima gdje su zastupljeni gotovo da i nema površinskih tokova, a ako ih ima, tada su kratkog toka. Međutim, iako su vapnenci propusna sredina, postoje velike razlike u propusnosti kako u horizontalnom, tako i u vertikalnom smislu. Kod dolomita se ponekad javljaju tereni s normalno razvijenom hidrografskom mrežom, što znači da su nepropusni, dok se ponekad javljaju tereni koji imaju oblike kraške sredine. U slivu Cetine granica dolomita prema vapnencima je ponekad oštra, a ponekad je prijelaz postepen. Tako dolomiti zastupljeni na Svilaji dijele sliv Cetine od sliva Krke

i Čikole, a dolomiti na području Glamoča dijele Jadranski sliv od Crnomorskog. Dolomiti na krajnjem jugoistočnom dijelu Kupreškog polja čine razvodnicu prema slivu Cetine, dok dolomiti zastupljeni unutar sliva Cetine, između kraških polja, nemaju značajnu ulogu u smislu barijere. Oni uglavnom usporavaju ili usmjeravaju kretanje podzemnih voda unutar sliva. Međutim, kompleks jurskih vapnenaca i dolomita na istočnom dijelu Sinjskog polja (od Graba prema Aržanu), predstavlja barijeru podzemnim vodama i usmjerava ih prema izvorima Graba te Velike i Rude, tako da na dionici južno od te zone uz Cetinu nema stalnih kraških vrela. Neogenske nepropusne naslage značajno svojim prostornim položajem utječu na hidrogeološke odnose. Ove naslage ispunjavaju krška polja do velikih dubina, omogućavaju pojavu izvora, površinsko otjecanje te pojavu ponora na kontaktnom području s karbonatnim stijenama (karakteristično za Duvanjsko polje). Iako neogenske naslage predstavljaju nepropusne stijene, na terenima gdje prevladavaju laporoviti vapnenci ili vapnени lapori javljaju se ponori ili estavele. Ovakva situacija je više lokalnog značaja jer neogen uglavnom ima ulogu barijere. U dolini Cetine nepropusne neogenske naslage uvjetuju pojavu vrela na rubu Sinjskog polja (Velika i Mala Ruda, Grab, Ovrlija). Područje grada Trilja spada u uzvodni dio sliva rijeke Cetine (područje od izvora do brane Prančevići). Prvi ili uzvodni dio sliva sastoji se od dva odvojena podsliva. Lijevo zapadni dio uz rijeku Cetinu naziva se izravnim podslivom. Često ga se naziva i topografskim dijelom sliva zbog činjenice da je određen na osnovi površinskih morfoloških oblika, tj. spajanjem vrhova planinskih lanaca čije se visine kreću preko 1.200 m.n.v., a najviši vrh iznosi 1.869 m.n.v. Desni, istočni dio sliva naziva se neizravnim zbog toga što vode iz njega dotiču u izravni dio sliva ili u Cetinu podzemnim putem kroz brojne podzemne krške kanale, jame, kaverne, špilje itd. Prirodni dotok i u ovom dijelu narušen je izgradnjom akumulacije Buško Blato i kompenzacionog bazena Lipa. Procijenjeno je da neizravni dio sliva rijeke Cetine do brane Prančevići iznosi između 2.000 i 2.600 km², dok izravni topografski dio sliva iznosi ok 1.200 km². S gledišta upravljanja vodnim resursima sliva rijeke Cetine važno je naglasiti da se gotovo u cijelosti izravni dio sliva do brane Prančevići nalazi na teritoriju Republike Hrvatske, dok se neizravni dio sliva nalazi uglavnom na teritoriju Bosne i Hercegovine. Prema podacima za višegodišnja mjerenja (29 godina) prosječan protok vode u koritu rijeke Cetine na mjernoj postaji u Gardunjska mlinica (3 km nizvodno od Trilja) iznosio je 102 km³/s. Ovaj podatak pokazuje koliko je ovo područje bogato vodnim resursima. Osim otvorenih tokova rijeke Cetine i njenih pritoka Graba i Rude, na području grada postoje brojni podzemni tokovi i brojni

povremeni tokovi kao što su Suvoja (izvire u Dicmu, teče 15 kilometara te kod Biska uvire u Cetinu) koja se javlja gotovo svake godine, Vedrinski potok (sabire oborinske vode kod Strmendoca te uvire u Cetinu u Trilju) koji se javlja više puta svake godine, Vrboč (izvire u Krivodolu, a uvire u rijeku Grab u Grabu) koji se javlja svakih desetak godina. Na području Trilja nema prirodnih jezera, dok postoje dva umjetna jezera i to jezero hidrocentrale Đale (od hidrocentrale do Trilja) te akumulacije brane Prančevići (od brane Prančevići do hidrocentrale Đale).

3.1.1.4 Tla

Grad Trilj ima površinu od 267,00 km² i radi se uglavnom o krškom području s obilježjima visoke stjenovitosti i kamenitosti, izraženim reljefnim oblicima te sa slabo razvijenim i neplodnim zemljištem. U vegetacijskom smislu glavno obilježje prostora je slaba vegetacija bijelog graba, hrasta medunca i jasena. Poljoprivredna tla nalaze se krškim poljima (Sinjsko, Vojnić, Bisko, Tijaričko, Ugljansko, Čaporičko, Veličko, Vrpoljsko, Budimirsko i Voštansko), docima, zavalama i vrtačama, a ponešto i na krškim zaravnima. Nekada su ta tla bila najvažnije prirodno bogatstvo tog kraja, međutim, danas su mnoga od tih, pa čak i pogodnih tala za poljoprivrednu proizvodnju, napuštena.

Da bi se sagledale kompletne značajke zemljišnih resursa, korišteni su podaci o pedološkim značajkama područja navedene u Planu navodnjavanja Splitsko-dalmatinske županije, kao materijali koji se odnose na pedološka istraživanja ciljanog područja. Poljoprivredno zemljište u vidu oranica, vinograda, voćnjaka, pašnjaka i livada prekriva površinu od 480,70 ha ili 1,80% površine grada Trilja.

Na području grada Trilja nalazi se 13 glavnih tipova tala s 45 nižih sustavnih jedinica koje su važne jer njihove razlike određuju i različitu pogodnost zemljišta za uzgoj poljoprivrednih kultura.

Svojstva glavnih tipova tala na ciljanom području temeljena su na utvrđenim kriterijima iz pedološke literature, a ta svojstva su sljedeća:

Automorfna tla su tla brdsko-planinskog područja koja nalazimo u planinskom i brdskom dijelu grada, a nisu pogodna za intenzivnu poljoprivredu. Najčešće su obrasle samoniklim ljekovitim i aromatičnim biljem te šumom hrasta medunca i bijelog graba. Ova zemljišta namijenjena su za ispašu domaćih životinja i pčelarenje. Glavni tipovi automorfnih tala na području grada Trilja su:

Kamenjar (litisol) su skeletna plitka tla do najviše 20-ak centimetara dubine. Kamenjari imaju veoma slab biljno-hranidbeni potencijal radi slabe zastupljenosti sitnice (do 10%).

Koluvijalna tla su zemljišta koja se nalaze na nagnutim terenima, a nastaju prenošenjem istrošenog materijala s viših u niže slojeve. Ova veoma vrijedna tla se najčešće koriste za vinogradarsku ili voćarsku proizvodnju. Koluvijalna tla spadaju u skupinu P-2 i P-3 pogodnosti za poljoprivrednu proizvodnju.

Sirozem na rastresitim supstratima također je tip nerazvijenog zemljišta koje nastaje ispiranjem čestica s viših u niže slojeve. Najčešće se javlja u kombinaciji s koluvijima i rendzinama. Ova zemljišta uglavnom se koriste kao terasirana zemljišta za uzgoj voća i vinove loze.

Crnice vapnenačko dolomitne javlja se na višim planinskim predjelima (obronci Kamešnice i Mosora). Radi se o izuzetno plitkom tlu do najviše 25 cm dubine. Glavno svojstvo ovih tala je veoma veliki nagib i velika stjenovitost što ih svrstava u klasu trajno nepogodnih tala za intenzivnu proizvodnju. Nalazimo ih na najvišim planinskim predjelima uglavnom obraslim šumom.

Rendzina je također humusno akumulativni tip tla najčešće ne spada u oranične površine, a prema klasifikaciji pogodnosti spada u klasu pogodnih tala s ograničenjima.

Ranker ili humusno silikatno tlo je tip tla koji se javlja sporadično, a radi se o plićem tlu od rendzine radi čega se ubraja u trajno nepogodna tla za poljoprivrednu proizvodnju. Na području Trilja ovaj tip tla nalazi se pri vrhu Kamešnice i na obroncima Mosora prekrivenim šumskim sastojinama.

Crvenica ili terra rossa je veoma raširen tip tla na području Trilja. Ovaj tip tla nalazimo po krškim zaravnima, vrtačama i manjim krškim poljima te se u tim prostorima koristi za poljoprivrednu proizvodnju. Na području Trilja postoji veći broj podtipova ovog tla, a najkvalitetnija je duboka do srednje duboka crvenica.

Smeđe tlo na vapnencu i dolomitu ili kalkokambisol je tip tla veoma sličan crvenici od koje se razlikuje po boji. Ovaj tip tla pokriva veliki dio triljskog područja ali samo do 4% ovog tla je obradivo. Ova vrsta tla najučestalija je na obroncima brda i zaravnima ili je ispiranjem materijala premješten u niže slojeve. U slučaju da je prisutno na brdima i obroncima, uglavnom nije namijenjeno poljoprivrednoj proizvodnji, a ako je iz nižih dijelova, u kojima je došlo do većeg taloženja, tada se koristi u poljoprivredi.

Kiselo smeđe tlo je najmanje zastupljeno na području grada Trilja. Javlja se na veoma velikim nadmorskim visinama, nagnutim terenima zbog čega spada u klasu N-2, trajno nepogodna tla.

Antropogena tla nastala su kao rezultat ljudskog rada (oranjem, krčenjem, skupljanjem kamenja, terasiranjem, gnojidbom i sl.). Zbog toga su ova tla u pedokemijskom i pedofizičkom smislu veoma varijabilna.

HIDROMORFNA TLA

Aluvijalno tlo je tip hidromorfnog tla, a predstavlja recentne riječne i jezerske nanose. Na triljskom području nalazimo podtip koji je nastao sedimentacijom rijeke Cetine. Na ovim tlima veoma često može doći do poplava iako se na njima odvija poljoprivredna proizvodnja, pa čak i uz same riječne tokove. Ova pojava predstavlja i svojevrsno ograničenje za ovaj tip tala. Na području na kojem nema poplava ova tla spadaju u klasu P-1 pogodna tla, dok se ona izložena poplavama svrstavaju u P-2 i P-3 klase pogodnosti.

Močvarno glejno tlo vlaži se na dva načina i to podzemnim vodama ili plitkom podzemnom i površinskom vodom. Ovaj tip tla nalazimo na području Sinjskog polja kao nepotpuno hidromeliorirano tlo. Zbog povremenog prekomjernog vlaženja spada u klasu nepogodnih tala za poljoprivrednu proizvodnju. U slučaju provedbe kvalitetnih hidromelioracionih radova ova tla mogla bi biti u klasi P-1 pogodnosti (pogodna bez ograničenja).

HIDROMORFNA HIDROMELIORIRANA TLA

Hidromeliorirana tla javljaju se na području Sinjskog polja. Ovo su veoma vlažna tla koja su isušena otvorenim kanalskim mrežama te izgradnjom nasipa uz rijeku Cetinu. Prema pogodnosti ovaj tip tla spada u P-1 i P-2 klasu pogodnosti.

3.1.1.5 Vegetacija

Biljni pokrov pripada dvjema vegetacijskim zonama: submediteranskom području listopadne vegetacije i gorskoj zoni (područje bukve). Submediteransko područje listopadne vegetacije zauzima čitavo područje, osim najviših dijelova planine Kamešnice koji pripadaju gorskom području. Klimazonalno ovaj prostor pripada pojasu submediteranske vegetacije primorske šume i šikare crnog graba i hrasta medunca (*Ostryo-Quercetum pubescentis*) koja je u velikoj mjeri antropogeno degradirana i razvijena u obliku niskih i mjestimično teže prohodnih sastojina grmlja i nižeg drveća visine do 2,5 metra. U nižim položajima to je pojas bijelog graba (*Carpinetum orientalis*), hrasta medunca (*Quercus pubescens*) i jasena (*Fraxinus ornus*). U višim

dijelovima iznad 500 metara nalazimo šume crnog graba (*Ostrya carpinifolia*) te na većim nadmorskim visinama obronaka Kamešnice nalaze se prostrane šume bukve (*Fagus sylvatica*). Veći dijelovi vršnog područja su kamenjarskog karaktera s prevladavanjem kamenjarskih submediteranskih livada s mjestimičnim rijetkim i nižim sastojinama vegetacije pod utjecajem vjetrova zbog čega je rast drveća i grmlja spor.

3.1.2 Infrastrukturni sustavi

Infrastrukturu grada čine prometni, elektroenergetski, komunalni i vodovodni sustavi grada i naselja.

3.1.2.1 Prometna infrastruktura

Područjem grada prolaze cestovni pravci kategorizirani u sljedeće kategorije:

- Autoceste;
- Državne ceste;
- Županijske ceste;
- Lokalne ceste;
- Nekategorizirane ceste i ostali nekategorizirani planinski, protupožarni i gospodarski putovi.

Tablica 1 Pregled cestovnih pravaca na području grada Trilja

AUTOCESTE	
Naziv ceste	Dionica
A 1	Zagreb – Gospić – Zadar – Split – Vrgorac - Dubrovnik
DRŽAVNE CESTE	
Naziv ceste	Dionica
D 60	Brnaze (D 1) – Trilj – Imotski – GP Vinjani Donji
D 220	Bisko (čvor A 1) – Čaporice – Trilj – Kamensko – GP Kamensko
ŽUPANIJSKE CESTE	
Naziv ceste	Dionica
Ž 6260	Dugopolje (D 1) – Bisko – Šestanovac – Vrgorac - Metković
Ž 6148	Bisko (Ž 6260) – Trilj (D 60)
Ž 6149	Trilj (D 220) – Strmendolac – Ugljane (D 60)
Ž 6251	Ugljane (Ž 6150) – Čikotina Lađa – Srijane (Ž 6260)
Ž 6150	Ugljane (D 220) – Nova Sela – Blato na Cetini (Ž 6260)

Ž 6153	Gornja Tijarica (Ž 6154) – Dobranje – Cista (D 60)
Ž 6154	Tijarica (D 220) – Gornja Tijarica – Aržano (D 39)
Ž 6125	Tijarica (D 220) - Voštane
Ž 6082	Vrlika – Ježević – Bajagić – Otok – Grab – Gaz (D 220)
Ž 6124	Košute (D 60) - Vojnić
LOKALNE CESTE	
Naziv ceste	Dionica
L 67045	Grab (Ž 6082) – Ruda – Rože – Voštane (Ž 6125)
L 67046	Grab – Podi - Grab
L 67047	Grab - Krividol
L 67048	Velić (D 220) - Krivodol
L 67091	Tijarica (Ž 6154) – Strizirep – Budimiri (D 60)
L 67090	Vrpolje – Strizirep – L 67091
L 67049	Vrpolje – Čačvina – Velić (D 220)
L 67089	Vrpolje (L 67049) – Velić (D 220)
L 67228	Jabuka (D 220) – Vedrine (D 220)
L 67083	Trilj (D 60) – Gardun – Vojnić (Ž 6124)
L 67082	Vojnić - Bisko
L 67042	Kukuzovac (D 1) – Vojnić (Ž 6148)
L 67094	Krušvar – Bisko (Ž 6148)
L 67092	Budimiri (D 60) – Ugljane (Ž 6150)
L67226	Budimiri (L 67091) – Cista Velika (D 60)
L 67104	Kamensko (D 220) – Aržano (D 39)

Sadašnje stanje cestovne mreže je nezadovoljavajuće, a poseban problem predstavljaju dionice državnih cesta koje se spajaju u samom središtu grada Trilja. Ove dvije ceste nepovoljno su položene u gradskom središtu, a time je dovedeno u pitanje sigurno odvijanje prometa te sigurnost stanovništva i gostiju grada. Državne ceste razdvajaju uže područje grada na tri dijela te su postale ozbiljan problem kako za putnike duž ovih dionica državnih cesta, tako i za lokalno stanovništvo.

Državne ceste su u funkciji lokalnog i tranzitnog prometa. Ostali cestovni pravci prekategoriirani su u županijske i lokalne ceste. Županijske ceste imaju funkciju međusobnog povezivanja naselja unutar regije, a lokalne ceste imaju funkciju međusobnog povezivanja naselja i omogućuju pristup na prometnice višeg reda. Na području grada postoji još nekoliko županijskih cesta koje nisu potpuno dovršene zbog čega predstavljaju opasnost za promet i

stanovništvo. Ovdje valja spomenuti dionicu ceste Ž 6082 od naselja Grab do križanja s državnom cestom D 220 u naselju Gaz. Pored toga, županijske ceste Ž 6124 (Košute – Vojnić) i Ž 6149 (Trilj – Strmendolac - Ugljane), Ž 6148 (Bisko – Trilj) i dionica ceste Ž 6125 (Tijarica – Voštane) nemaju izgrađenu svu potrebnu infrastrukturu, vertikalno su loše postavljene i ne udovoljavaju standardima za sigurno odvijanje prometa. Zbog toga je nužno planirati rekonstrukciju ovih cestovnih pravaca.

Zadnjih nekoliko godina došlo je do naglog povećanja broja vozila i ukupnog volumena prometa (kako tranzitnog tako i lokalnog), a naročito nakon izgradnje autoceste A 1 i spoja na čvoru Bisko. Ovaj prometni čvor i novoizgrađena dionica državne ceste D 220 (A 1 Bisko – D 60 Čaprice) značajno su rasteretili gradsko središte Trilja od prometa. Prometna povezanost grada Trilja i administrativnog središta županije, Splita, je jako slaba s obzirom da u tom smjeru prometuje svega nekoliko autobusa dnevno. S razvojem lokalnog gospodarstva, a posebno agropoduzetničke zone Čaprice, te gospodarstva susjedne Bosne i Hercegovine, očekuje se daljnje povećanje prometa kroz središte Trilja i još veći problemi u samom gradskom središtu.

3.1.2.2 Sustav vodoopskrbe i odvodnje

Područje grada opskrbljuje se pitkom vodom iz vodoopskrbnog sustava „Ruda“ koji pokriva grad Trilj sa svim naseljima. Navedeno vodocrpilište svojim kapacitetom zadovoljava potrebe grada i šire, a manjih problema ima u izgradnji sekundarnih dionica vodoopskrbnog sustava na području udaljenih gradskih naselja. Danas se uglavnom više od 90% stanovnika napaja iz izgrađene mreže, a za buduće plansko vrijeme predviđa se izgradnja preostale sekundarne vodoopskrbne mreže u udaljenim naseljima. Kanalizacija u samom naselju Trilj je većim dijelom izgrađena dok je u progradskom naselju Vedrine izgrađeno cca. 1.300 metara kanalizacijske mreže. Ovaj kanalizacijski sustav spojen je na biološki pročištač otpadnih voda koji se nalazi 1 kilometar nizvodno od samog središta grada. Pročišćena voda iz pročištača ispušta se u rijeku Cetinu. Otpadne vode iz domaćinstava u sebi sadrže mikroorganizme, organske tvari, hranjive soli, teške metale, sintetske i organske spojeve sedimente. Industrijske otpadne vode su nakon zatvaranja tvornice Cetinka gotovo nepoznat pojam u gradu Trilju, a izvorište onih koje postoje je u samom gradu tako da je njihova odvodnja riješena kanalizacijskim sustavom.

3.1.2.3 Energetska infrastruktura

Energetski potencijali grada Trilja sastoje se od vodnih resursa te nekonvencionalnih obnovljivih izvora (vjetar) i ogrjevnog drva. Dosadašnji energetska razvitak bio je usmjeren prema korištenju hidroenergetskih potencijala sliva rijeke Cetine koji je većim dijelom iskorišten. Međutim, u budućnosti se očekuje realizacija više projekata vezanih za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora (energija vjetra, solarna energija, biomasa i dr.) te korištenje plina kao izvora električne i toplinske energije (kogeneracijska postrojenja).

Glavnina proizvodnje energije na području grada odvija se na jedinoj hidroelektrani na Cetini (HE Đale). Osim ove hidrocentrale na području grada nalazi se i akumulacijsko jezero Prančevići (na Cetini) koje služi za proizvodnju struje u HE Zakućac, Omiš. Nadalje od obnovljivih izvora energije na području grada izgrađene su dvije vjetroelektrane (ST 1-2 Kamensko i ST 1-1 Voštane).

Hidroelektrana (HE) Đale je akumulacijska pribranska hidroelektrana smještena na području naselja Bisko (6 km nizvodno od Trilja) na rijeci Cetini. Ovo je tip pribranske akumulacijske hidroelektrane ukupno instalirane snage od 40,8 MW s dvije turbine i instaliranog protoka od 220 m³/s. Hidrocentrala je izgrađena 1989. godine, a godišnja proizvodnja električne energije varira od 78 GWh (tijekom 2012. godine) do 208 GWh (tijekom 2010. godine). HE Đale koristi vodu iz istoimenog akumulacijskog jezera koje se nalazi uzvodno od centrale (kanjon rijeke) do mosta na Cetini u samom Trilju. Konstruktivni pad, tj. visinska razlika između Sinjskog polja i jezera Prančevići iznosi 21 metar.

Vjetroelektrana ST 1-2 Kamensko je novi elektroenergetski objekt na području grada izgrađen 2013. godine. Sastoji se od šest zasebnih agregata koji su povezani na trafostanicu TS 20(30)/110 kV (Plazibatove staje), od kojih vodi priključak na zajedničku trafostanicu TS 20(30)/110 kV (trafostanica za ST 1-2 Kamensko i ST 1-1 Voštane) s koje vodi visokonaponski vod na 110 kV dalekovod Hrvatske elektroprivrede (dalekovod HE CS Buško Blato – HE Kraljevac). Ukupno instalirana snaga vjetroelektrane ST 1-2 Kamensko je 18 MW (šest agregata pojedinačne snage 3,0 MW). U elektranu su instalirani agregati Siemens SWT-3.0-101 koji pripadaju skupini vjetroagregata s promjenjivom brzinom vrtnje, pri čemu visina pojedinog agregata iznosi 90 metara.

Vjetroelektrana ST 1-1 Voštane je također novi elektroenergetski objekt na području grada izgrađen 2013. godine. Vjetroelektrana se sastoji od sedam zasebnih agregata koji su povezani

internom DTK mrežom a pored svakog agregata nalazi se tipska montažna transformatorska stanica (TS 0,69/20 kV). Svi agregati su povezani na zajedničku trafostanicu TS 20(30)/110 kV (trafostanica za ST 1-2 Kamensko i ST 1-1 Voštane) s koje vodi visokonaponski vod na 110 kV dalekovod Hrvatske elektroprivrede (dalekovod HE CS Buško Blato – HE Kraljevac). Ukupno instalirana snaga vjetroelektrane ST 1-1 Voštane je 20 MW (sedam agregata pojedinačne snage 3,0 MW). U elektranu su instalirani agregati Siemens SWT-3.0-101 koji pripadaju skupini vjetroagregata s promjenjivom brzinom vrtnje, pri čemu visina pojedinog agregata također iznosi 90 metara.

Međutim, elektroprijenosna mreža, pretežito niskonaponska, nije na zadovoljavajućoj razini, posebice u nekim naseljima grada. Radi ove činjenice potrebno je poraditi na rekonstrukciji postojeće niskonaponske elektroenergetske mreže.

Kako bi energetska sustav bio funkcionalniji i racionalnije korišten potrebno je napraviti sljedeće:

- Promjena koncepcije i načina lociranja glavnih opskrbnih elektroprivrednih objekata u neposrednoj blizini gradskog središta
- Težiti smanjenju postojećih dugih vodova srednjeg i niskog napona interpoliranjem većeg broja novih trafostanica
- Poticati nabavu modernijih uređaja i supstituciju zastarjelih te izmjenu instalacija
- Nadzemne elektrodistribucijske objekte potrebno je postupni mijenjati
- Poticati izgradnju fasada na postojećim stambenim objektima s naglaskom na smanjenje potrošnje energenata

Novim konceptom budućeg razvitka elektroopskrbe biti će neophodno provesti neke radikalne tehničke promjene i inovacije, a kao prva aktivnost potrebno je provesti preorijentaciju mjesnih mreža niskog napona na primjenu izoliranih vodiča postavljenih na betonske stupove.

Važno je istaknuti da Strategija energetske razvitka Splitsko-dalmatinske županije, koja se temelji na Nacionalnim energetskim programima, ističe mogućnosti većeg korištenja obnovljivih izvora energije, a posebice sunca, vjetra i plina. U tijeku je izgradnja plinskog distribucijskog sustava za Splitsko-dalmatinsku županiju. Nakon završetka plinifikacije biti će korištenje plina kao energenta na području grada Trilja.

3.1.2.4 Komunalna infrastruktura

Komunalni otpad iz domaćinstava sada se odlaže na odlagalište “Mojanke”, na području Kukuzovac (Grad Sinj) koji je smješten s desne strane državne ceste D1 (Split-Zagreb). Ovo odlagalište otvoreno je 1964 godine te je ograđeno i čuvano. Otpad se nasipa u sloju od cca 5 m, ravna se i zatrpava pokrивkom a valja napomenuti kako se na odlagalištu pored komunalnog odlaže i tehnološki otpad. Odlagalište je locirano u IV zoni vodozaštite na krškom terenu, relativno mirne konfiguracije te se nalazi pod upravom komunalnog poduzeća “Čistoća Cetinske krajine d.o.o.” Sinj u čijoj vlasničkoj strukturi grad Trilj participira s udjelom od 26%. Navedeno komunalno poduzeće bavi se prikupljanjem, prijevozom i odlaganjem komunalnog otpada na području grada Trilja. Međutim, prema planovima razvoja grada Sinja odlagalište “Mojanke” planira se zatvoriti i sanirati. Zbog toga je potrebno razmišljati o izgradnji novog odlagališta ili eventualnom priključenju na sustav zbrinjavanja otpada u cijeloj Županiji. Ovo odlagalište planira se izgraditi u naselju Lećevica (Kaštelanska zagora) i služilo bi za zbrinjavanje otpada iz cijele Županije.

3.1.3 Prirodna i kulturna baština

Na području Trilja djeluje 15 udruga u kulturi što uzrokuje probleme prilikom praćenja njihovog rada te dovodi do prevelikih zahtjeva u odnosu na raspoloživa financijska sredstva u gradskom proračunu.

Na području grada registrirani su samo jedan Muzej (Muzej triljskog kraja) i gradska knjižnica čija je djelatnost očuvanje kulturne, etnografske, gastronomske, arheološke, bibliotekarske i druge kulturne baštine. Vlasnik ovih Ustanova je Grad Trilj, a njihova osnovna aktivnost financira se iz gradskog proračuna dok se pojedine aktivnosti financiraju iz projekata. U gradu također postoji jedan kinematograf s 300 sjedala, multifunkcionalnog karaktera a koji služi za razna društvena događanja, kino i kazališne predstave. Od ostalih nepokretnih spomenika kulture na području Trilja potrebno je istaknuti arheološki lokalitet Tilurij, Grebčine te utvrde Čačvina i Nutjak.

Posebno su značajni arheološka nalazišta u Bisku (oko crkve sv. Mihovila), nezaštićeni stećci na području naselja Budimiri, Bisko i Voštne te niz crkvi i kapelica koje se nalaze u gotovo svakom naselju. Pored toga, važan dio tradicijske gradnje vidljiv je u Grabskim mlinicama sa starim mostom koji su dio zaštićenog krajolika.

Prema registru kulturnih dobara na triljskom području nalazi se veliki broj kulturnih dobara čiji je popis dan u nastavku.

Tablica 2 Popis nepokretnih spomenika kulturne baštine na području Trilja

NAZIV KULTURNOG DOBRA	NASELJE	OZNAKA U REGISTRU
Crkva sv. Ante	Bisko	RST - 1088
Crkva sv. Mihovila s arheološkim nalazištem	Bisko	Z - 4891
Crkva sv. Roka (sv. Fabijan i Sebastijan)	Bisko	Z - 4874
Tvrđava Čačvina i crkva Svih Svetih ispod tvrđave	Čačvina	Z - 3920
Bugarinova mlinica	Grab	Z - 5483
Čosića mlinica i most na rječici Grab	Grab	Z - 5014
Gornja Čosića mlinica na rječici Grab	Grab	Z - 5227
Most na Grabu	Grab	Z - 4879
Samardžića mlinica, kuće i most na rječici Grab	Grab	Z - 5134
Ursića mlinica	Grab	Z - 4873
Arheološko nalazište Grebčine	Košute	Z - 5787
Arheološko nalazište Gardun	Trilj	Z - 2315
Arheološko nalazište gradina Križina i rimska cesta	Trilj	Z - 4636
Arheološko nalazište Velić	Trilj	Z - 5709
Arheološko nalazište – korito rijeke Rude i Cetine	Trilj	RST - 1380
Arheološko nalazište Krnjačina gomila	Trilj	Z - 5673
Ruralna cjelina Grubišići	Trilj	Z - 5419
Spomenik rijeci Cetini	Trilj	P - 4344
Utvrda Nutjak i arheološko nalazište	Trilj	Z - 5289
Arheološko nalazište i crkva sv. Jure	Vojnić	P - 2416
Arheološko nalazište Grebčine	Vrpolje	Z - 5813
Arheološko nalazište Meduša	Vrpolje	Z - 5885
Ruralna cjelina Bugarini	Grab	
Ruralna cjelina Gornje Voštane	Voštane	

Među kulturnim spomenicima ističu se rijeke Cetina i Grab.

Najvažnija kulturna događanja koja se odvijaju kontinuirano su: „Dani svetog Mihovila“, „Mihovilski poljoprivredni sajam“, „Pučka fešta“, „Moto party“, „Dani komina, pure i bronzina“, „Natjecanje lađa na Cetini“. Međutim, sve ove imaju samo lokalni karakter, nisu dovoljno promovirane te prepoznate na županijskom ili širem području.

3.1.4 Uređenje i izgrađenost prostora

U ovom odlomku dati će se kratki prikaz postojeće prostorno planske dokumentacije kako na razini države, Županije i Grada Trilja.

3.1.4.1 Pregled postojeće prostorno-planske dokumentacije

Prostorno planska dokumentacija značajno utječe na stanje i budući razvitak Grada Trilja. Jedan od najvažnijih dokumenata je Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske koja je globalni dokument po svojem karakteru i usmjeravajuća, te ukazuje na potrebu integracije svih dijelova zemlje u okvire cjelokupnog razvitka Hrvatske, na značenje industrijskih zona, na funkcionalno i oblikovno uređenje gradova, na izgradnju i unapređenje prometnog sustava, na zaštitu voda i unapređenje poljoprivrednog zemljišta, na zaštitu krajolika, graditeljske baštine i na zaštitu povijesnih jezgra gradova.

Prostorni plan Splitsko-dalmatinske županije

Područje grada Trilja pripada Cetinskoj krajini te se nalazi u zaobalnom području. Za zaobalno područje određene su posebne mjere razvoja kojima se potiče intenzivniji rast žarišnih naselja, predviđa raspored proizvodnih kapaciteta i drugih sadržaja i potiče razvoj veznih pravaca. S obzirom na smještajne kriterije, planom se određuju posebne mjere razvoja. U županijskom prostornom planu se predviđa da će grad Trilj do 2015. god. imati restrukturiranje industrije kao i razvoj različitih vidova turizma. U planu se predviđaju određene infrastrukturne građevine od važnosti za državu i županiju.

Prema ovom planu, na području Trilja nalaze se sljedeće građevine važne za županiju:

- Županijske ceste
 - o Ž 6260 Dugopolje (D1)-Bisko-Šestanovac-Vrgorac-Metković
 - o Ž 6148 Bisko (Ž 6260) Trilj (D 60)
 - o Ž 6149 Trilj (D 220) – Srmendolac-Ugljane (D 60)
 - o Ž 6251 Ugljane (Ž 6150) –Čikotina Lađa-Strijane (Ž 6160)
 - o Ž 6150 Ugljane (D 220) – Nova Sela- Blato na Cetini (Ž 6260)
 - o Ž 6153 Gornja Tijarica (Ž 6154) – Dobranje- Cista (D 60)
 - o Ž 6154 Tijarica (D 220) – Gornja Tijarica- Aržano (D 39)
 - o Ž 6125 Tijarica (D 220)- Voštane
 - o Ž 6082 Vrlika-Ježević-Bajagić-Otok-Grab (D 220)

- o Ž 6124 Košute (D60) – Vojnić
- Energetske građevine
 - o Trafostanica TS 35/10 kV Trilj i TS 35/10 kV Prančevići
 - o Dalekovod DV 110 kV Dale - Konjsko
- Građevine za vodoopskrbu
 - o Vodoopskrbi sustav Ruda
- Građevine sustava odvodnje
 - o Sustav odvodnje grada Trilja
- Regulacijske i zaštitne građevine
 - o Regulacijske i zaštitne građevina na lokalnim vodama (stalni vodotoci, bujice, retencije i odvodni kanali)
 - o Građevine za obranu od poplava na lokalnim vodama
 - o Građevine za zaštitu od erozije i bujica koje poboljšavaju postojeći režim voda

Prostorni plan uređenja grada Trilja

Ovo je temeljni dokument kojim se regulira dugoročna osnova organizacije i uređenja prostora te zaštite i unaprjeđenja čovjekove životne sredine. Plan obuhvaća područje cijelog grada Trilja sa svim naseljima. Prostorni plan uređenja grada Trilja izrađen je 2005. godine od kada je doživio tri izmjene i dopune (2008., 2011. I 2013. godine), a u rujnu 2015. Gradsko vijeće donijelo je Odluku o pokretanju postupka četvrtih izmjene i dopune prostornog plana.

Ovim prostornim planom regulirana su sljedeća područja rada i djelovanja:

- Dugoročna strategija i model prostornog uređenja grada i njegovih sastavnih cjelina te koncept razvitka gospodarstva
- plan korištenja i zaštite svih prirodnih bogatstava
- vrednovanje prirodnih i umjetnih uvjeta važnih za organizaciju i uređenje prostora
- koncept organizacije i urbanizacije naselja u sastavu grada kao i samog grada Trilja
- procjene demografskih kretanja u prostoru
- koncept unaprjeđenja i razvoja kvalitete čovjekove životne sredine te zaštitu i očuvanje prirodne i kulturne baštine
- razvoj infrastrukturnih sustava u Gradu

3.1.4.2 Prostorne značajke korištenja prostora

Grad Trilj je zahvaljujući svojem geoprometnom i strateškom položaju kroz povijest imao važnu ulogu kao mostovni prelaz preko rijeke Cetine te je time predstavljao vezu između Dalmacije te Bosne i Hercegovine. Gotovo do sredine XX. stoljeća sama gradska jezgra sastojala se od mosta i stambenog dijela vezanog za most i bližu okolicu. Nakon izgradnje industrijskog pogona uslijedila je jaka imigracija u grad iz okolnih naselja, a posebno iz udaljenih planinskih naselja te susjedne Bosne i Hercegovine što je rezultiralo naglim rastom urbanog dijela grada. Novija izgradnja u Trilju uglavnom je bila u obliku obiteljskih stambenih objekata dok je objekata kolektivnog stanovanja bilo veoma malo do najnovijih vremena kada su izgrađene zgrade za zbrinjavanje Hrvatskih vojnih ratnih invalida. Glavne urbane cjeline grada su most sa okolnim kućama, stari most sa pripadajućim stambenim fondom i prigradska naselja Košute i Vedrine. Most s okolnim kućama predstavlja uže područje grada gdje su smještene kulturne, političke, upravne, obrazovne, vjerske i društvene institucije u gradu. Prigradska naselja Košute i Vedrine su stara i mala prigradska naselja koja su tijekom industrijalizacije grada (sredina XX. stoljeća) izrasla u veća naselja radi blizine industrijskih pogona. Prigradska naselja su zadržala tradicionalni oblik gradnje, to jest s obiteljskim zgradama i okućnicom.

Ta naselja sve više poprimaju utjecaj urbanih standarda u smislu urbane opreme, infrastrukture i dizajniranja svojih kuća i okućnica. U rubnim dijelovima grada i prigradskih naselja nalaze se sportski sadržaji kao i manji proizvodni pogoni. Jedan od najsloženijih problema grada Trilja jest činjenica da se u samom središtu grada (neposredno na mostu) nalazi raskrižje dviju državnih cesta (d 60 i D 220) čime se bitno utječe na prometni sustav grada, na zagađenje zraka, na prometna zagušenja i slobodniji razvoj gradskih struktura. Zbog toga se pojavila potreba za izgradnjom gradske zaobilaznice. U gradskom prostoru Trilja nalazi se 26 naselja zajedno sa gradskim središtem, u kojima živi 9.417 stanovnika. Stambeni objekti se grade uglavnom kao obiteljske kuće s okućnicama koje su međusobno i s gradskim središtem dobro povezane, a omogućavaju dnevnu komunikaciju između naselja i grada Trilja. Značajno je navesti da se u stambenoj politici razvoja grada poštuju planske norme te da se prilikom izgradnje grada te norme gotovo u cijelosti uvažavaju.

3.1.4.3 Sustav naselja i stambeni fond

Po političko teritorijalnom ustroju Grad Trilj sastoji se od 26 naselja, odnosno od grada Trilja i prigradskih naselja Košute i Vedrine te sela Bisko, Budimir, Čačvina, Čaporice, Gardun, Grab, Jabuka, Kamensko, Krivodol, Ljut, Nova Sela, Podi, Rože, Strizirep, Strmendolac, Tijarica, Ugljane, Velić, Vinine, Vojnić Sinjski, Voštane, Vrabač i Vrpolje. Ako se iz ove strukture naselja izdvoji grad Trilj te prigradska naselja Vedrine i Košute koji zajedno imaju 4.763 stanovnika ili 50.58% od ukupnog broja stanovnika grada. Prosječna gustoća stanovništva u gradu i prigradskim naseljima Košute i Vedrine je 463,86 st./km².

Tablica 3 Popis naselja, površina, broj stanovnika i gustoća naseljenosti na području grada Trilja

Naselje	Površina (km ²)	Broj stanovnika - ukupno	Gustoća naseljenosti (stanovnika/km ²)
Trilj	1,80	2.076	1.153,33
Nova Sela	6,10	139	22,78
Podi	6,30	13	2,06
Bisko	13,30	395	29,69
Rože	6,20	32	5,16
Ljut	5,50	5	0,90
Vrpolje	4,20	93	22,14
Budimiri	11,2	106	9,46
Strizirep	10,15	31	3,05
Krivodol	11,01	2	0,18
Vrabač	1,67	218	130,53
Čačvina	8,03	93	11,58
Strmendolac	5,00	181	36,20
Košute	18,95	1.740	91,82
Voštane	23,92	42	1,75
Čaporice	6,15	389	63,25
Tijarica	43,00	374	8,69
Kamensko	13,2	107	8,10
Vojnić Sinjski	10,12	577	57,01
Jabuka	5,36	306	57,08
Ugljane	23,34	398	17,05
Gardun	4,56	83	18,20
Vinine	5,34	24	4,49
Grab	6,74	546	81,00
Vedrine	7,07	851	120,36
Velić	8,79	288	32,76
UKUPNO	267,00	9.108	34,11

Izvor: Popis stanovništva 2011., privremeni rezultati i izračun autora

Prosječna broj stanovnika u ostalim naseljima je 201 stanovnika, pri čemu se broj stanovnika kreće u rasponu od 2 stanovnika u Krivodolu do 577 stanovnika u Vojniću Sinjskom. Prosječna gustoća naseljenosti u ostalim naseljima grada kreće se od 0.18 do 130.53 st./km² što je primjereno seoskom prostoru.

Kulturno, političko i gospodarsko središte područja je grad Trilj dok prigradska naselja nisu dovoljno gospodarski i kulturno razvijena, niti imaju neko gospodarsko i kulturno značenje.

Na području grada Trilja kao političko teritorijalne jedinice (prema popisu stanovništva iz 2011. godine) evidentirana su 4.132 stana koji su uglavnom u obiteljskim kućama s ukupnom stambenom površinom od 340.471 m² površine. Od toga je 3.784 stanova za stalno stanovanje i 348 stanova koji se povremeno koriste. Od ukupnog broja stanova, njih 2.625 je stalno nastanjeno, 632 stana su privremeno nastanjena a 335 ih je napušteno. Privremeno nastanjeni stanovi se uglavnom odnose na sela, a manje na sam grad Trilj. Sukladno iznesenome, moglo bi se reći da se stambeni fond u gradu racionalno koristi. Potražnja za stanovima u gradu nije velika te kontinuirana izgradnja stanova u gradu zadovoljava prirast i stambene potrebe stanovništva.

3.2 Ljudski resursi i društveni standard

Mogući razvoj neke zajednice počiva na četiri osnovan tipa kapitala i to:

- proizvodni kapital;
- prirodni kapital;
- ljudski ili intelektualni kapital i
- društveni kapital.

Ova četiri tipa kapitala potrebno je kombinirati i uvećavati kako bi se osigurala održivost sustava življenja.

3.2.1 Stanovništvo

Stanovništvo je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog i kulturnog života te razvitka svakog društva. Ono je osnovna proizvodna snaga i nezamjenjiv element gospodarskih procesa jer njegova brojnost, znanje i naponi uvjetuju strukturu, organizaciju i ukupnu efikasnost tih procesa.

S druge strane, stanovništvo daje krajnji smisao gospodarskim procesima, jer je svrha gospodarskog razvoja upravo blagostanje pripadnika lokalne zajednice u kojoj se taj razvoj ostvaruje. Zato se razmatranja o gospodarskom razvitku ne mogu odvojiti od stanovništva kao njegova bitnog okvira. Formiranje i korištenje radnih resursa lokalne zajednice jedan je od osnovnih problema reprodukcije i razvitka, te planiranje društvenog i gospodarskog razvitka mora kao svoj bitni element uključiti i analizu raspoloživih radnih resursa i način njihove uporabe.

Ukupno stanje i kretanje stanovništva na jednom području rezultanta je razine i tendencije razvoja komponenti prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva (nataliteta, mortaliteta, imigracije, emigracije). Ono je, dakle, agregatni izraz zajedničkog kretanja ovih veličina u prošlosti i sadašnjosti. To iziskuje složeni pristup praćenju i proučavanju demografskih procesa jer demografski razvoj lokalne zajednice ne ovisi samo o procesima na njezinu području, već i o funkcijama i demografskim kretanjima širih prostora s kojima je u neminovnoj interakciji.

Zbog povoljnih prirodnih karakteristika, ljudska naseljenost na triljskom području ima vrlo davne korijene i potvrđeni kontinuitet. Povijesna zbivanja donosila su dramatične mijene u broju i sastavu stanovništva, smjenjujući razdoblja rasta i procvata s vremenima kada se gotovo gubi postojanje pojedinih naselja.

Na žalost, brojnost stanovništva se od konca šezdesetih godina kontinuirano smanjuje kao posljedica emigracijskih procesa, što je uostalom karakteristika većine naselja unutrašnjosti Dalmacije. Međutim, trendovi nisu istovrsni za sva naselja, tako su u posljednjem međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine Vraboč i Vedrine zabilježili značajno povećanje broja stanovnika dok su ostala naselja imala manje ili veće smanjenje broja stanovnika u promatranom razdoblju.

Tablica 4 Stanovništvo u naseljima u sastavu grada Trilja prema popisu iz 2001. i 2011. godine

NASELJA	2001.	2011.	INDEKS
Bisko	470	395	84
Budimiri	149	106	71
Čačvina	98	93	94
Čaporice	421	389	92
Gardun	120	83	69
Grab	687	546	79
Jabuka	341	306	89
Kamensko	266	107	40
Košute	1.752	1.740	99
Krividol	6	2	33
Ljut	10	5	50
Nova Sela	165	139	84
Podi	28	13	46
Rože	102	32	31
Strizirep	99	31	31
Strmendolac	221	181	81
Tijarica	750	374	49
Trilj	2.381	2.076	87
Vedrine	779	851	102
Ugljane	486	398	81
Velić	298	288	96
Vinina	35	24	68
Vojnić Sinjski	579	577	99
Voštane	157	42	26

Vrabač	197	218	110
Vrpolje	202	93	46
Ukupno grad Trilj	10.799	9.108	84

Izvor: Popis stanovništva iz 2001. i 2011. godine

Na žalost, u popisanom broju stanovnika sakriveni su i emigranti na "privremenom" boravku u inozemstvu koji se za mnoge pretvorio u trajni odlazak iako im je formalno mjesto boravka na području Trilja s kojim održavaju neprestanu vezu. Ovo područje izloženo je kontinuiranim migracijama stanovništva koje uobičajeno utječu na promjenu dobne strukture emigracijskih područja. Kratkoročna i direktna posljedica je odlazak primarno mlađih dobnih grupa, što kroz pad nataliteta dodatno ugrožava očuvanje lokalne zajednice.

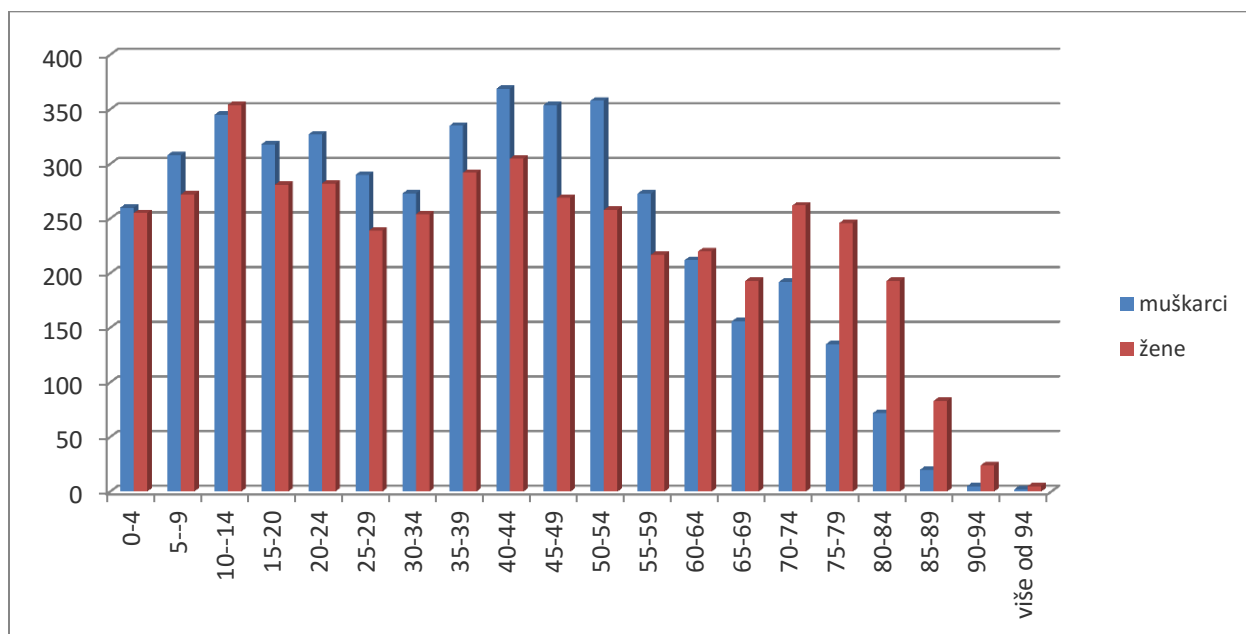
Tablica 5 Razlika dobnih grupa stanovništva nakon deset godina prema popisima, ne uzimajući u obzir specifične stope smrtnosti(koje pridonose većem dijelu razlika u starijim dobnim skupinama a vrlo malo u mlađim)

Broj stanovnika				
dobne skupine	2001+10	2011.	razlika	index
0-4		515		
5-9		580		
10-14	738	699	-39	94
15-19	660	599	-61	90
20-24	755	609	-146	80
25-29	900	529	-371	58
30-34	833	527	-306	63
35-39	730	627	-103	85
40-44	738	674	-64	91
45-49	657	623	-34	94
50-54	604	616	+12	101
55-59	409	490	+81	119
60-64	575	432	-143	75
65-69	540	349	-191	64
70-74	465	381	-84	81
75 i više	603	785	+182	130

Izvor: Popis stanovništva iz 2011. godine

Ipak, usprkos tradicionalnoj migraciji koja je značajno smanjila broj stanovnika Dalmatinske Zagore, Trilj još uvijek pokazuje vrlo visoku vitalnost i relativno povoljnu dobnu strukturu stanovništva.

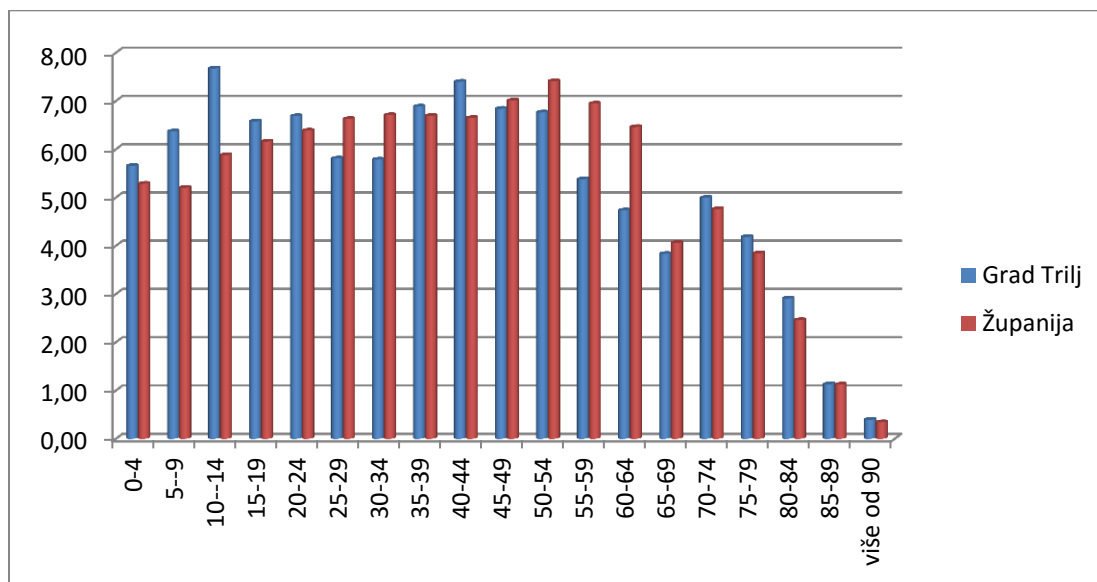
Grafikon 1 Dobna struktura stanovništva s triljskog područja prema popisu stanovništva iz 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva iz 2011. godine

Iz grafikona je moguće zaključiti kako unatoč depopulacijskim trendovima stanovništvo u dobi od 15-60 godina ima udio od 58.12% što je iznad županijskog i nacionalnog prosjeka. Nadalje, primjetan je veći udio žena u dobi od 60 i više godina.

Grafikon 2 Postotni udio dobnih skupina u stanovništvu grada Trilja i Splitsko-dalmatinske županije prema popisu stanovništva iz 2011. godine

Hrvatska je već demografski sazrela, odnosno zahvatio ju je proces starenja zbog čega su nove generacije postepeno sve manje. Ta je situacija nužno i okvir za promišljanje budućeg razvoja

Trilja. Prosječna starost stanovništva Trilja iznosi 39,4 godine što je bitno povoljnije od prosjeka Hrvatske (41,7) i Splitsko-dalmatinske županije (40,8).

Isto tako, povoljniji su i indeks starenja (broj osoba starijih od 60 godina na 100 osoba starih do 20 godina) s vrijednošću od 87 i koeficijent starosti (postotni udio osoba starijih od 60 godina u ukupnom stanovništvu) s vrijednošću od 22,1 u odnosu na prosječne vrijednosti u Splitsko-dalmatinskoj županiji od 102,37 odnosno od 23,0. Ovi pokazatelji ukazuju na negativne demografske procese u ovom području, a vidljivo je kako su se oni intenzivirali u usporedbi s popisom stanovništva iz 2001. godine.

Tablica 6 Indeks starenja stanovništva u Splitsko-dalmatinskoj županiji i naseljima u sastavu grada Trilja

	2001.	2011.
Županija	78	102
Grad Trilj	75	85
Bisko	747	174
Budimir	108	150
Čačvina	242	200
Čaporice	98	150
Gardun	150	378
Grab	96	117
Jabuka	96	135
Kamensko	195	1180
Košute	59	79
Krivodol	0	0
Ljut	0	0
Nova Sela	222	182
Podi	1.200	350
Rože	73	533
Strizirep	236	380
Strmendolac	90	104
Tijarica	94	191
Trilj	47	83
Vedrine	43	59
Ugljane	96	117
Velić	107	124
Vinine	250	400
Vojnić Sinjski	77	101
Voštane	51	150
Vrabač	92	100
Vrpolje	63	195

Izvor: Popis stanovništva iz 2011. godine

Spolna struktura u granicama je normale. Nešto veći udio žena u ukupnom stanovništvu prirodna je pojava s obzirom na duži životni vijek žena, što opet uzrokuje njihov značajniji udio u najstarijim dobnim skupinama. Kako se radi o relativno malim mjestima, sklapanje brakova vrlo često je povezano s migracijskim tijekovima (lokalnim, ali nažalost i emigriranjem), što pokazuje razlika u mjestu rođenja u odnosu na prebivalište u trenutku popisa. Ipak, tri četvrtine stanovnika popisani su u mjestu rođenja odnosno tri četvrtine stanovnika (74.4%) se i rodilo u naseljima u sastavu Grada Trilja.

Specifičnosti društvenih vrijednost bračnih zajednica utjecale su da upravo Dalmatinska Zagora bilježi najviše stope prirodnog prirasta u Županiji. Bračna zajednica je bitno stabilnija nego što je županijski ili državni prosjek i po obitelji se rađa više djece. Tako, dok se u Hrvatskoj već petnaest godina sve više ubrzava prirodni pad stanovništva zbog niskog nataliteta, Trilj još uvijek ima kontinuitet stabilnog prirodnog prirasta. Pozitivan prirodni prirast i relativno povoljna dobnna struktura opstaje zahvaljujući većem broju djece u obiteljima. Uz kretanje i strukturu stanovništva vezana je brojnost i veličina domaćinstava, odnosno obitelji koji su iznad hrvatskog prosjeka, pa prosječno kućanstvo u Trilju broji 3.36 članova naprama 2.92 na području Županije. Prethodni je pregled bio usmjeren prvenstveno na demografske karakteristike koje predstavljaju osnovu biološkog opstanka i razvitka lokalne zajednice. Međutim, ne smije se zaboraviti da za stanovništvo kao gospodarski resurs također postoje nekoliko važnih svojstava kojima je potrebno posvetiti pažnju. Uz dobnnu strukturu to su i stope aktivnosti koje pokazuju raspoloživu količinu rada, obrazovna struktura koja pokazuje potencijalnu kvalitetu rada te osnovne djelatnosti u koje je taj rad usmjeren i u kojima se valoriziraju potencijali resursa.

Prikazana dobnna struktura uvjetovala je i veličinu radnog kontingenta, a relativno povoljan omjer predradnog i postradnog kontingenta pokazatelj je da Trilj ima zdravu osnovu koja može biti ugrožena jedino intenziviranjem migriranja mladih.

Tablica 7 Udio radnog kontingenta u stanovništvu

		Pred radni (do 18 godina)	Radni (od 18-65 godina)	Post radni (stariji od 65 godina)
Trilj	9.108	1.793	5.726	1.589
%	100	19.69	62.86	17.44
Hrvatska (%)	100	18.08	64.22	17.70
Županija (%)	100	19.45	63.96	16.59

Izvor: Izračun autora

Dobna struktura stanovništva Trilja dugoročno omogućuje rast radne snage pružajući osnovu za daljnji gospodarstveni razvoj. Međutim, ukoliko ne uspiju egzistenciju vezati za razvitak

lokalnog gospodarstva emigracijski tijekovi konačno bi mogli zaprijetiti demografskim iscrpljivanjem prostora.

Osim demografske veličine radnog kontingenta brojnost radne snage ovisi i o spremnosti stanovništva da sudjeluje u radnim aktivnostima, odnosno na tržištu rada, a to pokazuju stope aktivnosti. Stopa aktivnosti nešto je niža od prosjeka Hrvatske (koja i sama ima vrlo niske stope aktivnosti u odnosu na razvijenije europske zemlje) i još uvijek ostavlja značajne pričuva za povećanje. Iz te pričuve se mogu osigurati resursi u uvjetima povećanja potreba za radom.

Tablica 8 Stopa aktivnosti (aktivno/radna dob)

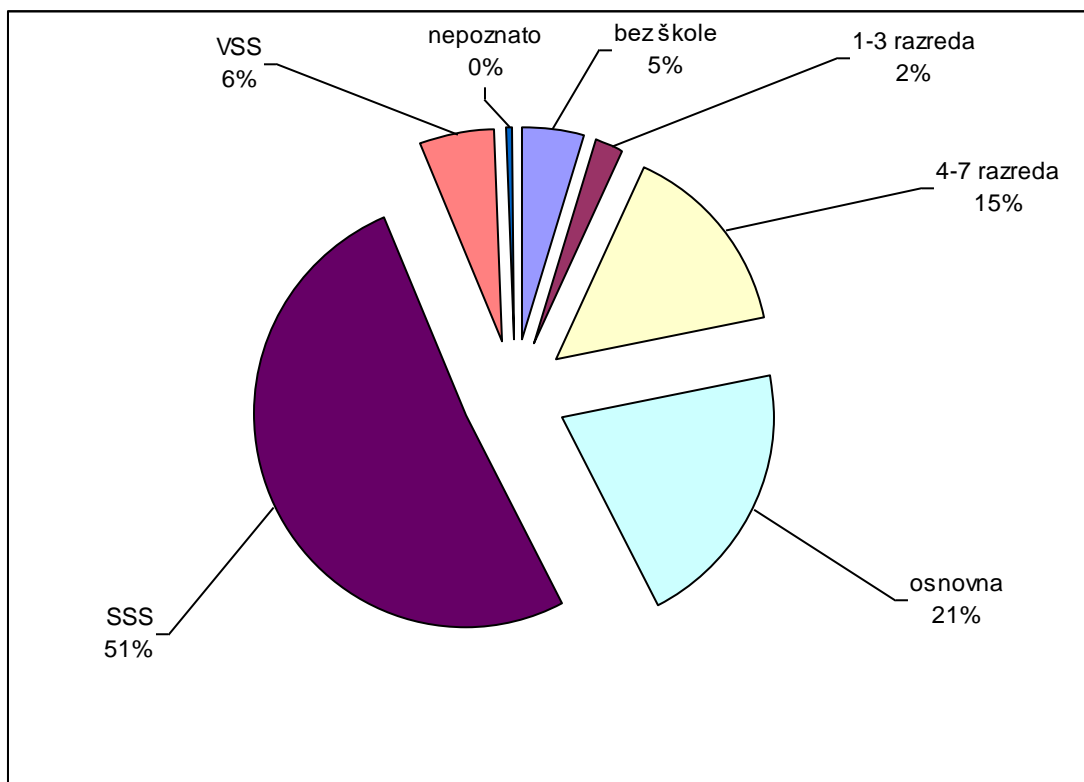
	Radna dob	Aktivno	Stopa aktivnosti	Stopa aktivnosti u RH
Svi	5.726	4.648	81,17	43,3
M	3.109	2.602	83,69	39,2
Ž	2.617	2.046	78,18	52,7

Izvor: Popis stanovništva iz 2011. godine

Veći broj radno aktivnog stanovništva u vrijeme popisa boravilo je izvan grada Trilja što je veoma nepovoljan pokazatelj ovog vrijednog resursa.

Osim kvantitete radnih resursa, bitna je kvaliteta i njezina usklađenost s potrebama kvalitete gospodarskog razvitka. Prvenstveni izvor kvalitete jest obrazovanje, a statistički podaci koji nam stoje na raspolaganju njezin su pokazatelj. Na grafikonu 3 je prikazana obrazovna struktura stanovništva starijeg od 15 godina na području Trilja.

Grafikon 3 Obrazovna struktura stanovništva grada Trilja

Izvor: DZS, Popis stanovništva iz 2011. godine

Ako promotrimo radno aktivno stanovništvo možemo primijetiti da je udio stanovništva bez škole (0.71%) značajno manji nego kada se promatra ukupno stanovništvo starije od 15 godina (5%) iz čega se može zaključiti kako je neobrazovano stanovništvo uglavnom starija populacija, odnosno osobe starije od 65 godina, a što je vidljivo iz Tablice 9.

Tablica 9 Obrazovna struktura stanovništva grada Trilja

starost	spol	ukupno	bez škole	Osnovna			SSS		VSS						
				% od ukupnog stanovništva	niža 1-3 razreda	osnovna 4-7 raz.	osnovna	% od ukupnog stanovništva	sss	% od ukupnog stanovništva	ukupno	% od ukupnog stanovništva	str.stud.	sve.stud.	dr.sc.
ukupno	sv.	7.315	345	4,71	162	1.106	1.503	20,55	3.758	51,37	405	5,54	195	206	4
	m	3.692	69	0,94	37	392	779	21,10	2.171	58,80	215	5,82	94	118	3
	ž	3.623	276	3,77	125	714	724	19,98	1.587	43,80	190	5,24	101	88	1
15-65	sv.	5.726	41	0,56	13	297	1.361	23,77	3.617	63,17	362	6,32	161	197	4
15-65	m	3.109	26	0,35	6	94	711	22,87	2.058	66,19	186	5,98	71	112	3
15-65	ž	2.617	15	0,2	7	203	650	24,84	1.559	59,57	176	6,73	90	85	1
više od 65	sv.	1.589	304	4,15	149	809	142	8,94	141	8,87	43	2,71	34	9	0
	m	583	43	0,58	31	298	68	11,66	113	19,38	29	4,97	23	6	0
	ž	1.006	261	3,56	118	511	74	7,36	28	2,78	14	1,39	11	3	0

U mlađim dobnim skupinama sve manje djece prekida školovanje odmah nakon osnovne škole, te danas više od 63% završava barem srednju školu što je svakako pozitivan pokazatelj. Samo kod žena starijih od 45 godina može se primijetiti manja obrazovanost u odnosu na muškarce, ali kod svih mlađih generacija žene su čak obrazovanije od muškaraca (što je također hrvatski i europski trend). Iako je i udio mladih, koji studiraju na visokoškolskim institucijama, ispod prosjeka Hrvatske, i usprkos blizini Sveučilišta u Splitu, zabrinjavajuće ispod županijskog prosjeka, njihovo trajno napuštanje zavičaja još je veći problem.

Udio diplomiranih stručnjaka u stanovništvu radne dobi (362; 6%) je bitno manji u odnosu na prosjek Splitsko-dalmatinske županije zbog koncentracije kadrova u Splitu, ali sveukupno ne predstavlja značajnije zaostajanje za prosjekom Hrvatske. To je posljedica činjenice da značajan broj najkvalitetnijih emigrira (odnosno ne vraća se nakon studija), bilo zbog toga što lokalno nema potražnje za takvim kadrom, bilo zbog toga što ih privlače mogućnosti karijere ili života u velikim gradovima.

3.2.2 Društveni standard

Društveno političke i gospodarske promjene, koje ne zahvaćaju samo našu zemlju nego i svijet, zahtijevaju sadržajno, duboko i temeljito promišljanje svih elemenata razvoja životne sredine. Sve promjene su globalnog karaktera i svaki pojedinac, obitelj ili zajednica izložen je utjecaju tih promjena koje mogu imati različiti (pozitivan ili negativan) utjecaj na naše živote i razvoj zajednice. Što se prije osposobe da razumiju trendove razvoja diktirane od strane globalizacijskih procesa, prije će doći u mogućnost da iskuse pozitivne strane istih. Aktivnosti društvenih djelatnosti upravo su usmjerene prema poticanju pojedinaca i njihovih užih i širih zajednica i asocijacija u smjeru prilagođavanja promjenama koje dolaze s navedenim procesima. Suvremeno značenje odgojno-obrazovne, socijalno-zdravstvene i kulturne funkcije je toliko veliko da izostanak potrebne uloge i funkcije tih sektora uistinu onemogućava ostvarivanje strateških ciljeva razvoja svake sredine.

3.2.2.1 Odgoj i obrazovanje

Ulaganje u obrazovanje je bitan preduvjet svake životne zajednice pa tako i grada Trilja. Dugoročnim promišljanjem obrazovanja i ulaganjem u ovaj sektor stvaraju se preduvjeti za razvoj poduzetništva. Kada promatramo sektor obrazovanja na području grada Trilja, veliku

ulogu u tom sektoru ima gravitacijsko područje grada Sinja i Splita kao centra županije koji nude velike i raznovrsne obrazovne kapacitete, a poglavito u području srednje školskog i visokog obrazovanja.

Predškolsko obrazovanje je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, međutim Županija financijskim sredstvima potpomaže jedinice lokalne samouprave koje ne mogu financirati program predškolskog odgoja.

U Splitsko-dalmatinskoj županiji djeluju 168 javnih dječjih vrtića koji realiziraju programe predškolskog odgoja i naobrazbe za 11.228 djece tj. za 81.9% djece u sustavu predškolskog obrazovanja u 2010. godini. Tome treba pridodati 10 vjerskih i 31 privatni dječji vrtić u kojima se nalazi 2.476 djece odnosno 18.0% od ukupnog broja djece u županijskom sustavu predškolskog obrazovanja.

U sustavu predškolskog odgoja najveći broj djece ima grad Split. U Splitsko-dalmatinskoj županiji premali broj djece je obuhvaćen programima predškolskog odgoja i obrazovanja te institucije predškolskog odgoja nisu jednako dostupne svima. Slična situacija je i na razini Hrvatske, stoga je potrebno osiguranje prostornih, financijskih i kadrovskih uvjeta za uključivanje što većeg broja djece u programe predškolskog odgoja.

Na području grada Trilja postoji jedan dječji vrtić čiji program predškolskog odgoja pohađa 150 djece u 2015. godini, a programi se realiziraju u 6 odgojne skupine. Prosječan broj djece po skupini vrtiću jest 24, a prosječan broj zaposlenika po odgojnoj skupini je 0.41. Pored toga, na području Košuta postoji jedan vjerski vrtić kojeg godišnje pohađa 30 djece.

Obuhvat djece programima predškolskog odgoja i obrazovanja u gradu Trilju nije dovoljan i ne osigurava potrebne oblike socijalizacije najmlađih. Udio djece koja pohađaju neki od program predškolskog odgoja i obrazovanja u odnosu na ukupan broj djece te dobi iznosi oko 35%, tj. navedenim programima obuhvaćeno je tek svako treće dijete.

Predškolski odgoj u Trilju realizira se u 2 poludnevna programa u trajanju od 5-7 sati. Dječji vrtić Trilj raspolažu sa 1 objektom ukupnog kapaciteta 120 mjesta.

S djecom u radi ukupno 10 zaposlenika i to:

- Ravnatelj 1 (VŠS)
- Pedagog 1 (VSS), angažiran 1 sat dnevno
- Medicinska sestra 1 (SSS), s 2 sata i 24 minute angažmana dnevno
- Odgojitelj 6 (VŠS)

- Administracija 1 (SSS)
- Ostalo 1 (NSS)

Ono što odmah upada u oči je izostanak psihologa i samo jedan pedagog na pola radnog vremena, što zasigurno nije dovoljno za kvalitetnu komunikaciju s djecom. Premali je i broj osoba s visokom stručnom spremom na tako važnom području djelatnosti. Osim kadrovskih problema, veliki problem predškolskog odgoja je i nedostatak smještajnih kapaciteta te slabija opremljenost istih. Naime, svake godine na području Trilja 15-20 djece ostane neupisano u vrtić zbog čega smještaj pronalaze na području Sinja ili Splita. Dodatni problem je nepostojanje jaslica kao djela predškolskog odgojnog sustava.

Osnovnoškolski odgoj i obrazovanje u gradu Trilj organizirani su u dvije opće osnovne škole koje imaju dvadeset i dvije područne škole.

Osnovne škole su:

- **O.Š. Trilj s**
 - PŠ Bisko
 - PŠ Vojnić
 - PŠ Košute
 - PŠ Grab
 - PŠ Vedrine
 - PŠ Jabuka
 - PŠ Čaporice
 - PŠ Ugljane
 - PŠ Nova Sela
 - PŠ Strmendolac
 - PŠ Velić
 - PŠ Vrpolje
 - PŠ Budimiri
 - PŠ Budimiri Gornji
 - PŠ Gardun
 - PŠ Podi
 - PŠ Čačvina
- **O.Š. „Stjepan Radić“ Tijarica s**

- PŠ Gornja Tijarica
- PŠ Strizirep
- PŠ Kamensko i
- PŠ Voštane
- PŠ Rože

Tablica 10 Broj učenika upisanih u 1. razred osnovne škole

Osnovna/područna škola	Broj upisanih učenika					Napomena
	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	
OŠ TRILJ	48	51	45	41	41	
PŠ Bisko	4	3	2	5	4	
PŠ Vojnić	5	6	6	3	4	
PŠ Košute	18	27	26	22	20	
PŠ Grab	12	9	8	12	6	
PŠ Vedrine	10	4	10	3	4	
PŠ Jabuka	2	4	3	1	3	
PŠ Čaporice	2	0	4	4	0	
PŠ Ugljane	7	6	3	6	4	
PŠ Nova Sela	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Strmendola	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Velić	4	3	3	4	4	
PŠ Vrpolje	0	2	0	0	0	Zatvorena
PŠ Budimiri	1	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Budimiri Gornji	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Gardun	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Podi	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ čačvina	0	0	0	0	0	Zatvorena
UKUPNO OŠ TRILJ	113	115	110	101	90	
OŠ „STJEPAN RADIĆ“ TIJARICA	3	2	1	1	0	
PŠ Kamensko	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Gornja Tijarica	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Rože	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Voštane	0	0	0	0	0	Zatvorena
PŠ Strizirepi	0	0	0	0	0	Zatvorena
UKUPNO OŠ „STJEPAN RADIĆ“ TIJARICA	3	2	1	1	0	
SVEUKUPNO GRAD TRILJ	116	117	111	102	90	

Izvor: OŠ Trilj i OŠ Stjepan Radić, Tijarica

U zadnjih pet promatranih godina broj učenika upisanih u prve razrede pokazuje značajne oscilacije. Najveći broj upisanih učenika zabilježen je u školskoj godini 2012/13, a najmanji u školskoj godini 2015/16. Razlika iznosi 27 učenika ili oko 23% smanjenja u zadnjoj godini.

Važno je napomenuti kako već duži niz godina u pojedinim područnim školama nema učenika upisanih u prve razrede zbog čega je zatvoreno ukupno 13 područnih škola. Za razliku od toga, u prigradskim područnim školama kao što su Vedrine, Košute i Grab u promatranom razdoblju primjetne su manje oscilacije prilikom upisa djece u prve razrede, a što je rezultat migriranja stanovništva u ovo prigradsko naselje. Starosna dobna piramida grada Trilja pokazuje opći trend prisutan u Hrvatskoj, a koji se odnosi na smanjivanje stanovnika najmlađih dobnih skupina, a posebice onih koji ulaze u osnovnu školu. Iako su podaci za Trilj nešto bolji od državnog prosjeka, oni ipak utječu na manji broj djece pisane u prve razrede osnovnih škola.

Stanje objekata u kojima su smještene triljske osnovne škole nije zadovoljavajuće. Osim zgrade centralne škole u Trilju koja je dograđena 2008. godine svi ostali objekti su znatno stariji.

Učenicima, u centralnim školama (Trilj i Tijarica), stoje na raspolaganju dvorane za tjelesnu i zdravstvenu kulturu te otvoreni sportski tereni. U područnim školama Bisko, Košute, Jabuka, Velić i Čaporice nema otvorenih športskih terena dok ostale imaju samo igralište za djecu. Informatička opremljenost je slaba (prosječno jedno računalo po područnoj školi), izuzev centralne škole koja ima informatički kabinet te škola u Košutama i Grabu, pri čemu je njihova oprema znatno starija. Ovo otežava uvođenje e-dnevnika i e-učenja, a čemu teži nacionalni obrazovni kurikulum. U centralnoj školi u Trilju i svim područnim školama, izuzev PŠ Košute i Grab, nastava se odvija u jutarnjoj smjeni.

Nadalje, vrlo važni čimbenici uspješnog funkcioniranja djelatnosti odgoja i obrazovanja je broj i kvaliteta te motivacija odgojno-obrazovnih djelatnika.

Tablica 11 Broj djelatnika u triljskim osnovnim školama, problem financije koje dolaze po broju učenika, prijevoz je vlastiti

Osnovna /područna škola	Učitelji razredne nastave	Učitelji predmetne nastave	Stručni radnici	Ostali zaposlenici u školstvu
OŠ Trilj sa svim PŠ	28	61	6	24
OŠ Tijarica	2	15	2	5
UKUPNO:	30	76	8	29

Izvor: OŠ Trilj i OŠ Stjepan Radić Tijarica

Podaci iz Tablice 11. pokazuju da je odnos broja učenika prema broju učitelja relativno zadovoljavajući. Na jednog učitelja prosječno dolazi 9,4 učenika što je odnos na kojem je moguće graditi neposrednu stvaralačko-kreativnu atmosferu. Vrijedilo bi istražiti i stupanj stvarne osposobljenosti učitelja za kvalitetno prenošenje znanja i vještina i da li primijenjeni

načini i metode potiču djecu prema vlastitu stvaralaštvu. Tijekom razgovora i rasprava s partnerskom skupinom iz Trilja potrebno je istaknuti ovaj problem. Slijedeće važno pitanje je pitanje motiviranosti odgojno-obrazovnih djelatnika. Naime, zbog teške gospodarske situacije plaće učitelja zasigurno nisu posebno motivirajući čimbenik. Nadalje, uočljiv je mali udio stručnog osoblja u osnovnom školstvu koje bi trebalo pojačati s jednim timom stručnih suradnika (psiholog, pedagog i logoped).

Na području Splitsko-dalmatinske županije nalazi se 10% svih osnovnih škola u RH koje pohađa nešto više od 10% svih učenika, a u njima radi isto toliko učitelja.

Nastava se odvija u jutarnjoj smjeni izuzev područnih škola Košute i Grab, koje su osmorazredne i u kojima se nastava odvija u dvije smjene (razredna nastava u popodnevnoj smjeni).

U područnim školama, izuzev Graba i Košuta, nastava se odvija u dvorazrednim kombinacijama (11 dvorazrednih i 1 četverorazredna kombinacija). Učenici viših razreda područnih škola putuju organiziranim prijevozom u centralnu školu u Trilj. Ova činjenica umanjuje kvalitetu izvannastavnih aktivnosti svih učenika budući da svakodnevno putuje oko 35% učenika. Postoje financijske i fizičke poteškoće u organizaciji nastave i prijevoza te općenito neuravnoteženost u dostupnosti osnovnoškolskog obrazovanja. Prosjek kombiniranih razreda u Republici Hrvatskoj je na razini od oko 37%. Najveći problemi u osnovnom školstvu je financiranje i organiziranje prijevoza učenika te otklanjanje neplaniranih šteta. Na to se nadovezuju i problemi sa sustavom javnih nabava, a vezani su uz Zakon o javnoj nabavi koji sprječava racionalnije korištenje sredstava i ne jamči da će najbolja ponuda biti i odabrana. Brojna loša iskustva Županije upravo su vezana za neprofesionalno obavljanje posla odabranih izvođača radova te nepouzdanje planove i troškovnike istih.

Problem financiranja su visoki tekući izdaci škola koji se odnose na troškove prijevoza učenika te su približno iznosili 16 milijuna kuna u školskoj godini 2014./2015. Prijevozom je obuhvaćeno preko 7.500 učenika Županije, a organizira se za 61 od ukupno 65 osnovnih škola koje financira Županija.

Većina osnovnoškolskih (područnih škola) objekata je u vrlo lošem stanju, a naročito područne škole koje su već duže vrijeme zatvorene kao što su Rože, Gornja Tijarica, Voštane, Gardun, Nova Sela i sl. Osnovne škole iskazale su potrebu za sanacijom kako bi se osigurala sigurnost boravka učenika i nastavnika te sačuvali postojeći školski objekti.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (Statistički ljetopis 2014.) na području Splitsko-dalmatinske županije djeluje 91 srednja škola u koje je u školskoj 2013/14. bilo upisano 21.419 učenika. Od ukupnog broja učenika, u ovoj školskoj godini broj učenica iznosio je 10.755 učenica ili 50,22%. Srednjoškolsko obrazovanje organizirano je u 870 razrednih odjela s ukupno 2.893 zaposlena nastavnika. Srednjoškolski programi u županiji provode se kroz 133 obrazovna programa iz 14 strukovnih programa.

Jedna od karakteristika upisa u županijske srednje škole je veliki interes za gimnazijske programe i veliki pritisak na te škole, dok nešto manji interes vlada za 3-godišnjim programima vokacijskog/strukovnog obrazovanja. U strukovnom obrazovanju u velikoj se mjeri nailazi na zastarjele obrazovne tehnike i neusklađenost sa potrebama tržišta i budućih poslodavaca jer se učenike obrazuje za neke poslove za kojima gotovo nema tržišne potražnje. Tu neujednačenost donekle ispravljaju privatne škole budući da uvode dozu konkurentnosti i fleksibilnosti u srednje školstvo Splitsko-dalmatinske županije.

U Splitsko-dalmatinskoj županiji tijekom školske godine 2013./2014. oko 32% učenika bilo je uključeno u gimnazijske programe, a 49% u ostale oblike 4-godišnjeg srednjoškolskog obrazovanja. U obrtničkim i industrijskim programima 3-godišnje naobrazbe bilo je oko 19% učenika. Ovakvi trendovi s velikim učešćem 4-godišnjih i gimnazijskih programa su karakteristični i za Republiku Hrvatsku.

S obzirom na prosječan broj učenika u srednjim školama, Splitsko-dalmatinska županija s 235 učenika po srednjoj školi početkom šk. god. 2013./2014. nalazi se unutar prosjeka Republike Hrvatske.

Prosječan broj srednjoškolaca po razrednim odjeljenjima u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosio je 25 učenika krajem školske godine 2013./2014.

Početkom školske godine 2013./2014. u Splitsko-dalmatinskoj županiji registrirana su četiri (4) učenička doma u kojima je prijavljeno 777 korisnika te ukupno 127 zaposlenih.

Najveći problem srednjeg školstva predstavlja loša tehnička opremljenost (zastarjela nastavna pomagala i didaktička oprema). S druge strane, primjetan je pomak u informatičkoj opremljenosti budući da prosječno na jedno računalo dolazi 7 učenika u srednjim školama čiji je osnivač Županija.

Učenici s područja grada Trilja najčešće pohađaju srednje škole u Sinju ili Splitu gdje postoji značajno veći izbor srednjih škola i obrazovnih programa. Sinj kao najbliže središte ima četiri srednje škole i to:

- Gimnazija "Dinka Šimunovića" Sinj,
- Franjevačka klasična gimnazija, Sinj- s pravom javnosti,
- Srednja strukovna škola bana "Josipa Jelačića", Sinj i
- Tehnička i industrijska škola "Ruđera Boškovića" Sinj.

Najveći broj mladih s područja grada Trilja koji se odluče za studiranje odlaze na studij na Sveučilište u Splitu kao glavno gravitacijsko središte Splitsko-dalmatinske županije.

Visoko školstvo i znanost na području Splitsko-dalmatinske županije obuhvaća Sveučilište u Splitu te dvije (2) visoke škole u Splitu i Dugopolju. Sveučilište u Splitu obuhvaća 11 fakulteta, (1) akademiju, četiri (4) sveučilišna studijska odjela i jedan (1) međusveučilišni studij. U sklopu 11 fakulteta i akademije organizirani su studiji s područja ekonomije, prava, pomorstva, građevine, arhitekture, elektrotehnike, računalstva, matematike, strojarstva, brodogradnje, kemije, medicine, kineziologije, humanističkih znanosti, bogoslovije i umjetnosti.

U akademskoj 2012/13. na Sveučilište u Splitu upisno je ukupno 18.304 studenata od čega je 5.340 studenata bilo na stručnim studijima dok je 12.959 studenata bilo na sveučilišnim studijima. Osim sveučilišta u Splitu student se često upisuju na Veleučilišni studij u Kninu gdje postoje tri studijska programa i to Trgovinsko poslovanje, Poljoprivreda krša i Stočarstvo krša.

Zaključci o obrazovanju:

- Nedovoljan obuhvat predškolskih uzrasta jasličkim i vrtićkim ustanovama;
- Mali kapacitete za prihvata djece predškolskog uzrasta;
- Premali broj osoba s visokom stručnom spremom u ustanovama za predškolski odgoj;
- Trend smanjenja broja upisane djece u osnovne škole - starenje populacije;
- Stanje objekata u kojima su smještene triljske osnovne škole, unatoč ulaganju znatnih financijskih sredstava u njihovo renoviranje i održavanje, nije zadovoljavajuće;
- Zadovoljavajući omjer broja učenika na jednog učitelja - bolji od županijskog prosjeka;
- Nepostojanje srednjoškolskih ustanova na triljskom području;
- Profilacija srednjoškolskih programa u Sinju i Splitu je zadovoljavajuća jer su zastupljeni vrlo različiti programi koji mogu zadovoljiti razvojne potrebe grada;

- Trilj kao i cijela Cetinska krajina nema visokoškolskih ustanova, te stanje u ovom segmentu odgovara županijskom prosjeku.

3.2.2.2 Zdravstvo

Zdravstvo je organizirano na dvije razine; primarna i sekundarna. Zdravstvene ustanove primarne zdravstvene zaštite obuhvaćaju:

- Dom zdravlja,
- Hitnu medicinsku pomoć,
- Ustanovu za zdravstvenu njegu u kući,
- Ljekarne

Primarna razina zdravstvene zaštite utvrđuje se za sljedeća gravitaciona područja:

- dom zdravlja - gravitacijsko područje s 20.000 stanovnika
- ambulanta opće medicine – gravitacijsko područje s 2.000 stanovnika
- 1 tim cjelovite primarne zaštite na 1.000 stanovnika
- hitna medicinska pomoć (dežurstvo ili pripravnost liječnika primarne zdravstvene zaštite)
- ljekarne – gravitacijsko područje s minimalno 5.000 stanovnika

Prema načinu financiranja zdravstvo je organizirano na državnoj i županijskoj razini. U državnom vlasništvu su klinike, klinički bolnički centri i državni zdravstveni zavodi. U Splitsko-dalmatinskoj županiji u tom je statusu samo Klinička bolnica Split.

U vlasništvu županija su domovi zdravlja, poliklinike, opće i specijalne bolnice, ljekarne, ustanove za hitnu medicinsku pomoć, za zdravstvenu njegu u kući te županijski zavodi za javno zdravstvo.

Splitsko-dalmatinska županija je vlasnik 8 zdravstvenih ustanova:

- Dom zdravlja Splitsko-dalmatinske županije Split,
- Ljekarna Splitsko-dalmatinske županije Split,
- Hitna medicinska pomoć Split,
- Zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije Split,
- Stomatološka poliklinika Split,
- Poliklinika za rehabilitaciju osoba sa smetnjama u razvoju Split,
- Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju "Biokovka" Makarska,
- Lječilište "Dječje selo" Baška Voda,

- 4 doma za stare i nemoćne (Dom za stare i nemoćne osobe Lovret, Split, Makarska i Vis)

S obzirom na broj doktora medicine na tisuću stanovnika, Splitsko-dalmatinska županija spada unutar prosjeka Republike Hrvatske s otprilike 2,4 doktora medicine na tisuću stanovnika. S 5 liječnika na tisuću stanovnika i Grad Trilj ulazi unutar nacionalnog prosjeka (4 liječnika obiteljske medicine).

Osim liječnika opće medicine koji djeluju u statusu ugovornih djelatnika privatne prakse preko Doma zdravlja Sinj, u Trilju su organizirane i tri zubne ambulante s ukupno četiri stomatologa.

U triljski zdravstveni sektor također spada i tim hitne medicinske pomoći (vozač i medicinska sestra koji dežuraju u Zdravstvenoj stanici 24 sata).

Bitan segment zdravstvenog sektora su i ljekarne, a na području grada Trilja djeluju dvije ljekarne i to jedna u vlasništvu Županije (Županijske ljekarne) i jedna privatna ljekarna.

Područje socijalne skrbi je u nadležnosti Centra za socijalnu skrb Sinj. Centar je javna ustanova osnovana rješenjem Ministarstva rada i socijalne skrbi sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi za područje gradova Sinja, Trilja i Vrlike te općina Hrvace, Otok i Dicmo.

Djelatnosti Centra su dvovrsne. Prvo, radi se o onim djelatnostima koje proizlaze iz Zakona i čine javne ovlasti Centra. Tu spadaju: donošenje odluka u prvom stupnju o pravima iz socijalne skrbi, obiteljsko-pravne i kazneno-pravne zaštite i drugim pravima u skladu s posebnim zakonima, provođenje ovrhe svojih rješenja, vođenje propisanih očevidnika, izdavanje uvjerenja i drugih potvrda, davanje podataka o obiteljskim prilikama, te mišljenja i prijedloga u sudskim postupcima za osobe koje se ne mogu brinuti same o sebi niti o svojim pravima i interesima, obavljanje nadzora nad udomiteljskim obiteljima, obavljanje poslove zbrinjavanja djece odbjeglih iz obitelji ili ustanove, provođenje odgojnih mjera nad djecom s poremećajima u ponašanju.

Druga skupina sastoji se od preventivnih projekata i aktivnosti koje imaju za cilj smanjiti pojavljivanje socijalnih problema. To su: poticanje, organiziranje i provođenje aktivnosti sa svrhom sprječavanja i suzbijanja socijalnih, obiteljskih i osobnih problema, poticanje i razvijanje samopomoći, dobrosusjedske pomoći, dobrotvornih i drugih djelatnosti, savjetovanje za probleme braka i obitelji, odgoja djece i posvojenja, preventivno djelovanje na suzbijanju ovisnosti o alkoholu, drogama ili drugim opojnim sredstvima.

Putem Centra na cijelom području djelovanja iz sredstava državnog proračuna financiraju se potrebe različitih slojeva socijalno slabijeg dijela stanovništva i to: Pomoć za uzdržavanje,

jednokratna pomoć, doplatak za pomoć i njegu, nabavke obveznih školskih udžbenika i pomoć za nabavku ogrijeva.

U programe socijalne skrbi spadaju i programi zaštite djece s tjelesnim i mentalnim oštećenjima. Riječ je o slijedećim mjerama: osobna invalidnina, novčana naknada do zaposlenja, novčana pomoć za troškove prijevoza, novčana pomoć za dopust do sedme godine života djeteta, novčana naknada za skraćeno radno vrijeme.

Međutim, valja napomenuti kako na području grada ne postoji niti jedan dom za starije i nemoćne osobe.

Zaključci o zdravstvu:

- Broj zdravstvenih djelatnika na broj stanovnika je zadovoljavajući
- Nezadovoljavajuća zdravstvena infrastruktura i loše održavanje doma zdravlja
- Slaba prostorna distribucija ordinacija zdravstvene skrbi
- Postoji realna potreba za jednom ustanovom za brigu o starijima i nemoćnima

3.2.2.3 Kultura

Kulturne aktivnosti nekog urbanog lokaliteta pokazuju njegovu povijesnu i tradicijsku baštinu i značajan su element u procjeni kvalitete života i civilizacijske razine. Trilj spada u baštinsko-tradicijski bogata područja. Kulturno i vjersko utemeljenje lokaliteta u čitavom nizu stoljeća potvrđuje tu činjenicu. Najstariji tragovi života na području Trilja vezani su za bakreno doba (2500-1900 god. p.Kr. spilja Zemunica u Bisku), dok tragovi neprekidnog života na ovom području datiraju od 1000 god. p.Kr. Delmatsko pleme naseljavalo je područje današnjeg Trilja početkom nove ere. Antički naziv Trilja bio je Tilurij. Duga i bogata povijest utjecala je i na bogatu kulturnu djelatnost današnjeg Trilja. Najvažnija kulturna ustanova u Trilju svakako je Muzej Triljskog kraja.. U njemu se događa čitav niz kulturnih manifestacija, a ističe se stalnim postavom arheoloških i etnografskih izložaka. Česte su i tematske izložbe. Godišnja frekvencija posjetitelja iznosi oko 4.500 osoba a u muzeju su stalno zaposlena 2 djelatnika.

Gradska knjižnica Trilj, osnovana još 1946.g., važno je ishodište kulturne aktivnosti triljskog kraja. Knjižnični fond sadržava blizu 32.000 svezaka. U knjižnici je zaposlen jedan djelatnika, a uslugama knjižnice redovito se koristi oko 950 građana.

Grad Trilj i sva naselja iznimno su bogati amaterskim stvaralaštvom u mnogim područjima društvenog života. Tome u prilog govori i činjenica da na području grada djeluje preko 25

različitih udruga. Značajan broj njih svoje djelovanje prvenstveno ostvaruje u sektoru kulture. Najznačajnije udruge u području kulture su:

- Limena glazba Trilj
- Klapa Trilj
- KUD župa Grab
- Mješoviti pjevački zbor župe Trilj
- Krnjevalska udruga grada Trilja
- Udruga Sukanac Grab
- Triljske mažoretkinje i niz drugih

U sektoru sportske kulture glavni nositelji su amaterske udruge i klubovi, kojih je na području grada Trilja registrirano 12 a koje se natječu u više kategorija te u različitim rangovima natjecanja. Njihove aktivnosti pokrivaju skoro sve športske grane, a u Trilju su posebno popularni košarka, nogomet, rukomet, boćanje i planinarenje.

3.3 Gospodarstvo

Službeni podaci o BDP-u ne postoje na razini grada Trilja zbog čega je analiza gospodarskih kretanja u gradu analizirana temeljem poznatih podataka o financijskom poslovanju gospodarskih subjekata sa sjedištem na području grada Sinja.

Financijski podaci o poslovanju gospodarskih subjekata na području grada Trilja pokazuju da je 2013. godina bila najuspješnija. Naime, tada je ostvaren najviši ukupni prihod u odnosu na cjelokupno analizirano razdoblje (2012.-2014.), te najpovoljniji konsolidirani financijski rezultat po zaposlenom (najniži neto-gubitak). Čak i u ovako kratkom razdoblju vidljivo je neravnomjerno kretanje analiziranih pokazatelja. Slabe gospodarske aktivnosti u 2012. godini bile su posljedica globalne gospodarske krize, dok se oporavak gospodarstva grada Trilja vidi u 2013. i 2014. godini, a što je vidljivo iz ukupne dobiti nakon oporezivanja koja je porasla za 50% (odnos 2012.-2014.). Nadalje, uočljivo je smanjenje gubitaka nakon oporezivanja, a što je rezultiralo pozitivnim konsolidiranim financijskim rezultatom u 2014. godini (Tablica 12.).

Tablica 12 Financijsko poslovanje gospodarstva grada Trilja u 2012. i 2013. godini

Financijski pokazatelji	2012. godina	2013. godina	2014. godina
Broj poduzeća	90	93	90
Ukupan prihod (kn)	151.057.902,00	219.095.185,00	194.648.524,00

Ukupan rashod (kn)	152.544.768,00	220.311.056,00	188.843.078,00
Dobit nakon oporezivanja (kn)	3.906.207,00	5.360.440,00	7.748.222,00
Porez na dobit (kn)	1.021.687,00	980.994,00	877.143,00
Konsolidirani financijski rezultat (kn)	-2.508.553,00	-2.196.865,00	4.928.303,00
Prosječan broj zaposlenih	343	465	434

Izvor: Izvješće o stanju gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije

Sve jedinice lokalne samouprave u Cetinskoj krajini tijekom 2014. godine imale su pozitivan konsolidirani financijski rezultat.

Tablica 13 Konsolidirani financijski rezultati za jedinice lokalne samouprave u Cetinskoj krajini u 2014. godini

JLS	2014. godina (kn)
Grad Trilj	4.928.303,00
Grad Sinj	27.714.000,00
Grad Vrlika	1.035.467,00
Općina Hrvace	967.748,00
Općina Dicmo	419.973,00
Općina Otok	2.117.757,00

Izvor: Izvješće o stanju gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije

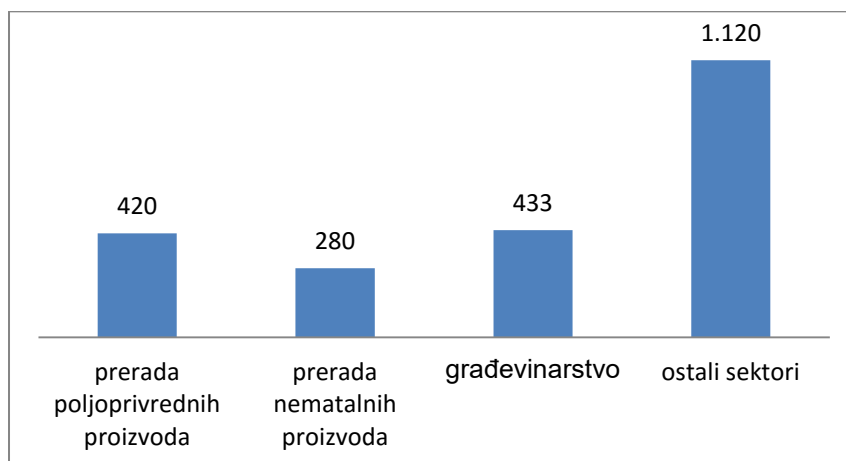
Vrijednosti ovih pokazatelja ukazuju na gospodarski oporavak ne samo grada Trilja nego i cijele nekadašnje općine Sinj.

Indeks razvijenosti Splitsko-dalmatinske županije je na razini od 89,09% što ju svrstava na 7. mjesto u odnosu na druge jedinice regionalne samouprave u Republici Hrvatskoj. S druge strane, vrijednost indeksa razvijenosti za područje grada Trilja iznosi 62,19% što je znatno ispod nacionalnog prosjeka i zbog čega ovaj kraj ima status potpomognutog područja.

3.3.1 Gospodarska struktura Grada Trilja

Iako prema broju poduzeća na triljskom području dominira uslužni sektor, najznačajniji poslodavac je industrija, i to prerađivačka (700 zaposlenih u 2014.g.), koja u strukturi gospodarstva osigurava 31% radnih mjesta od čega najviše u preradi poljoprivrednih (18,6%) i nemetalnih proizvoda (12,4%). Pored ove dvije djelatnosti, značajan udio zauzima i sektor građevinarstva koji angažira 19% zaposlenih u industriji (Grafikon 4.).

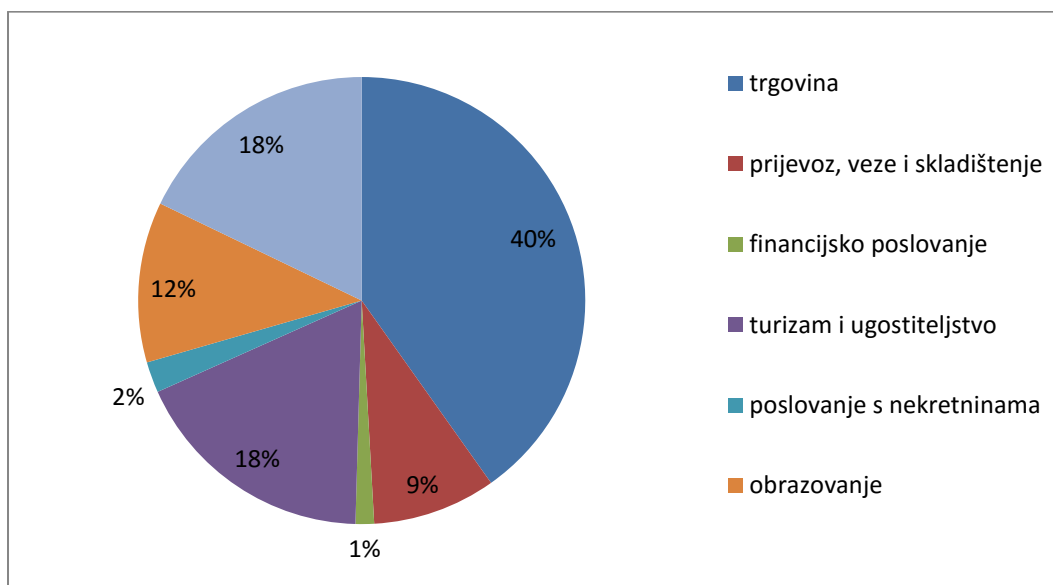
Grafikon 4 Struktura zaposlenosti u industriji grada Trilja, 2014. godina

Izvor: Gradska uprava Trilj, 2015.

U uslužnom sektoru, s najvišim brojem zaposlenih, uz trgovinu na veliko i malo nalazi se i prijevoz, skladištenje i veze koji zajedno osiguravaju nešto više od 49.1% radnih mjesta u tercijarnom sektoru na području grada Trilja.

Grafikon 5 Struktura zaposlenih u uslužnom sektoru grada Trilja 2014. godine

Izvor: Gradska uprava Trilj, 2015.

Podaci o ostvarenim prihodima gospodarskog sektora u gradu Trilju ne postoje te u ovom odjeljku neće biti analizirani prihodi gospodarstva po pojedinim sektorima industrije.

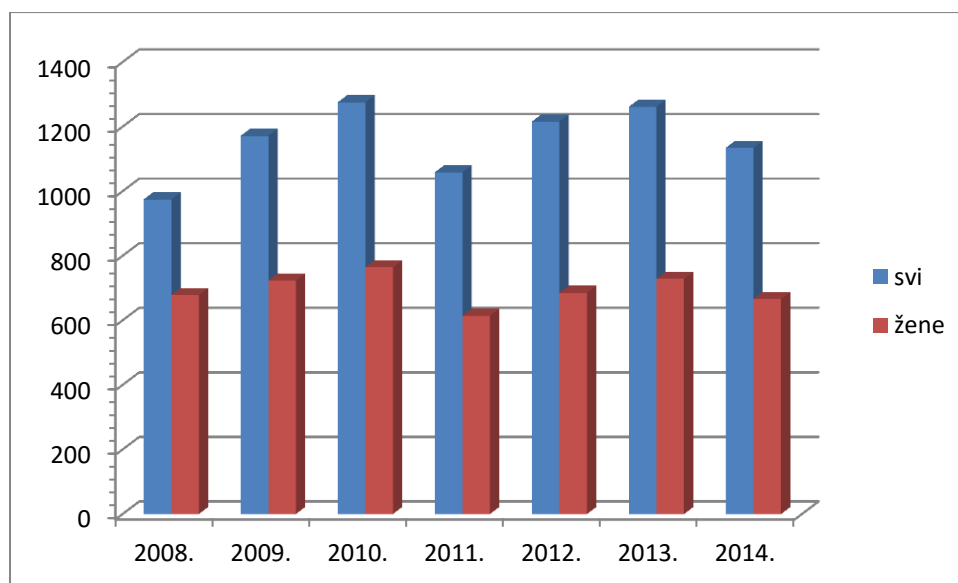
3.3.2 Nezaposlenost

Nezaposlenost je značajni problem svake lokalne zajednice jer predstavlja neiskorišten razvojni resurs i ukazuje na socijalnu ugroženost značajnog dijela osoba koje su njome pogođene. Dugoročna nezaposlenost dodatno utječe na gubitak radnih navika i znanja, na psihološko i zdravstveno stanje pogođenih građana, pa i na njihov položaj u društvenoj zajednici.

U poslijeratnom razdoblju naglo je rastao broj nezaposlenih u gradu Trilju da bi od prošle godine došlo do značajnijeg smanjenja broja nezaposlenih osoba.

Žene predstavljaju značajan broj nezaposlenih osoba. Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje žene čine oko 60% nezaposlenih osoba na području Trilja.

Grafikon 6 Kretanje broja nezaposlenih i udio žena na području grada Trilja (2008.-2014. godina)

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Ispostava Trilj, 2015. godina

Tablica 14 Kretanje broja nezaposlenih osoba i udio žena na području grada Trilja (2008.-2014.)

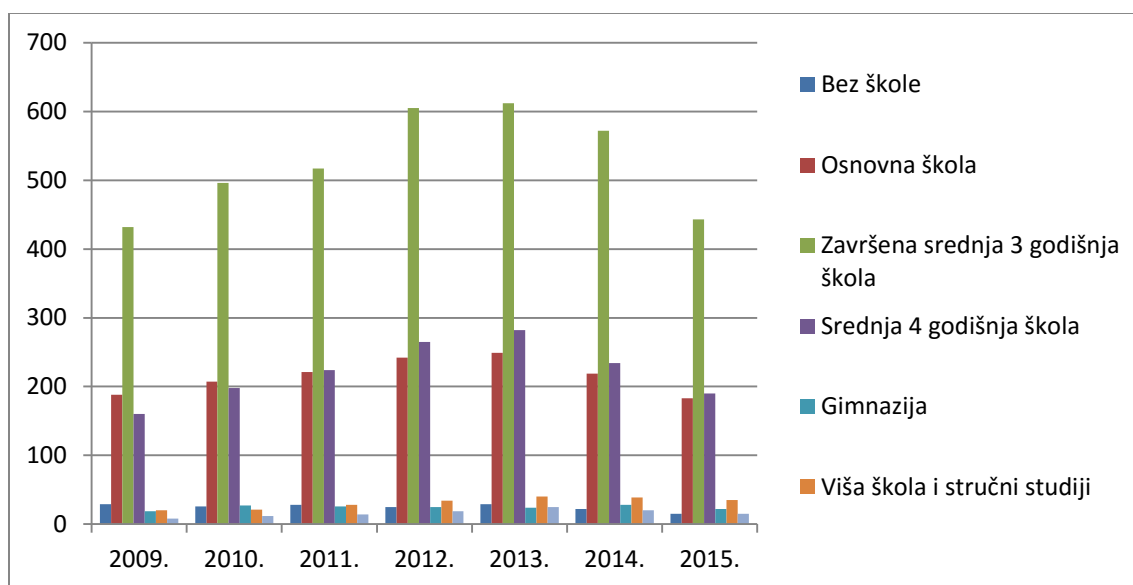
godina	svi	žene	% udio žena
2008.	974	678	69,6
2009.	1.171	723	61,7
2010.	1.275	764	59,9
2011.	1.058	614	58,1
2012.	1.215	685	56,4
2013.	1.261	728	57,7
2014.	1.134	666	58,7
2015. (I-V)	1.117	653	58,4

Prosjek 1.150 688 59,8

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Ispostava Trilj, 2015. godina

Prema obrazovnoj strukturi uočljiv je veliki udio slabije obrazovanih skupina (bez škole i bez završene osnovne škole, sa završenom osnovnom školom te završena trogodišnja srednja škola ili KV i VKV zanimanja) koje čine 72,2% svih nezaposlenih osoba. U strukturi nezaposlenih najbrojnija skupina su osobe sa završenom srednjom trogodišnjom školom (prosječno 525 osoba), a zatim osobe sa završenom srednjom četvergodišnjom školom (prosječno 221 osoba).

Grafikon 7 Obrazovna struktura nezaposlenih osoba s područja grada Trilja, 2015. godina

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Ispostava Trilj, 2015. godina

Posebno je zabrinjavajuća činjenica da se na prostoru Trilja prosječno evidentira 215 nezaposlenih osoba sa završenom osnovnom školom, a najuočljiviji je mali udio gimnazijalaca i visokoobrazovanih (stručni studiji, sveučilišni studiji i gimnazije) koji predstavljaju 6.75% od ukupnog broja nezaposlenih osoba (501 osoba za promatrano razdoblje).

3.3.3 Vanjska trgovina

Gospodarstvo grada Trilja ne ostvaruje značajniji doprinos u vanjskotrgovinskoj razmjeni Splitsko-dalmatinske županije. Mjereno prema volumenu trgovine, u 2012. godini na području Trilja realizirano je tek 0,19% izvoza i 0.70% uvoza Splitsko-Dalmatinske županije što ne predstavlja značajniji pomak u odnosu na 2011. kada je taj udjel iznosio 0,14% izvoza i 0.70% uvoza (Tablica 15).

Tablica 15 Vanjsko trgovinska razmjena Trilja u 2014. godini (USD)

	SDŽ		Grad Trilj
	I-XII 2011.	I-XII 2012.	
Izvoz	I-XII 2011.	833.450.922	1.110.687
	I-XII 2012.	608.242.152	1.138.180
	indeks 2012/2011	72,98	102,48
Uvoz	I-XII 2011.	862.262.557	6.023.413
	I-XII 2012.	859.927.344	6.006.922
	indeks 2012/2011	99,73	99,73
	koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom 2012.	0,71	0,19

Izvor: Izvješće o stanju gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije, 2012. godina

Iz tablice je vidljiva slaba pokrivenost uvoza izvozom za obje promatrane godine. Naime, u 2012. godini došlo je do značajnog povećanja izvoza te je pokrivenost pala s 102 u 2011. godini na 99 u 2012. godini. Time je vanjskotrgovinski deficit grada Trilja pao s 4.91 milijuna USD na 4.86 milijuna USD.

3.3.4 Turizam

Turizam predstavlja značajnu gospodarsku granu, a u 2012. godini grad Trilj činio je svega 0.12% od ukupnog broja noćenja u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Tablica 16 Turistički dolasci i noćenja u Splitsko-dalmatinskoj županiji i gradu Trilju, 2012. godina

	2012.			2013.		2014.	
	gosti	SDŽ	Grad Trilj	SDŽ	Grad Trilj	SDŽ	Grad Trilj
Dolasci	Domaći	184.465	1.672	188.442	707	191.544	1.458
	Stranci	1.688.735	646	1.876.528	419	2.054.552	817
	Ukupno	1.873.200	2.318	2.064.970	1.129	2.246.096	2.275
	Indeksi						
Noćenja	Domaći	823.830	5.252	851.267	7.831	837.797	8.629
	Strani	10.236.525	1.931	11.191.059	2.209	11.759.564	3.667
	Ukupno	11.060.355	7.183	12.042.326	10.040	12.597.361	12.296
	Indeksi	106	189	108	140	105	122

Izvor: Izvješće o stanju gospodarstva u Splitsko-dalmatinskoj županiji, 2012. godina

Iz tablice je vidljiv pad broja dolazaka domaćih gostiju dok je povećan broj dolazaka stranih turista. Što se tiče broja noćenja uočljiv je povećani broj noćenja domaćih i stranih turista. Iz ovog kratkog pregleda može se zaključiti kako na područje grada turisti dolaze manje ali se zadržavaju značajno duže.

Što se tiče turističke infrastrukture, područje grada Trilja ima veći broj smještajnih jedinica (Tablica 17).

Tablica 17 Smještajne jedinice na području grada Trilja

Naziv smještaja	kategorija	broj kreveta
Hotel sv. Mihovil, Trilj	***	40
Hotel Manda, Košute	***	40
Sobe Premijer, Gaz	***	30
Sobe Bila kuća, Ugljane	****	18
Sobe Dalmacija, Trilj	***	26
Sobe Žuljević, Čaporice	***	10
Obiteljsko domaćinstvo Marija Latinac, Trilj	**	8
Apartmani Jurika, Velić	***	8
Kuća za odmor, Trilj	***	12
Kuća za odmor Villa Vozničina, Vojnić	***	6
Kuća za odmor, Bisko	***	12
Kuća za odmor Podgreda, Vojnić	***	6
Kuća za odmor Martinčica, Košute	***	8
Kuća za odmor Vila Filipa, Trilj	***	18
Apartmani Mirjana, Ugljane	***	6
Kuća za odmor Baba Ana, Ugljane	***	6
Kuća za odmor Villa Ana, Bisko	***	6
Kuća za odmor Bili dvori, Čaporice	***	18

Izvor: Turistička zajednica grada Trilja, 2015. godina

Potrebno je posebno naglasiti turističku ponudu u agroturističkim gospodarstvima koja se sve više javljaju u ovom kraju.

Gastro ponuda sastavni je dio ugostiteljske ponude grada Trilja. Ugostiteljska ponuda odvija se u osam restorana u samom gradu i njegovoj bližoj okolini. Pored uobičajenih specijaliteta, u restoranima se nude i autohtona jela cetinskog kraja kao što su jela od žaba, cetinska pastrva i rakovi, kruh ispod peke i sl.

U prošloj godini otvorene su biciklističke staze grada Trilja koje se u potpunosti koriste.

Osim biciklizma, u gradu Trilju mogući je razvoj turizma kroz planinarenje, rafting na Cetini i Rudi, pješaćenje i kulturni turizam.

Važno je napomenuti kako je grad Trilj jedna od usputnih destinacija vjerskog turizma, naime, mnogobrojni organizirani turistički izleti za Međugorje se na odlasku ili povratku zadržavaju u ugostiteljskim objektima grada Trilja.

3.3.5 Poljoprivreda

Veličina i način korištenja zemljišta

S obzirom na vrijedne prirodne resurse te tradicionalnu usmjerenost stanovnika na bavljenje poljoprivrednom, ali i potencijale koje ovoj djelatnosti mogu otvoriti novi razvojni trendovi, u nastavku su prikazani stanje i tendencije razvitka poljoprivrede na području Trilja. Područje grada Trilja ima vrijedno poljoprivredno zemljište koje nije dovoljno iskorišteno, a veličinu poljoprivrednog zemljišta i njegovo korištenje prikazuje Tablica 18.

Tablica 18 Poljoprivredno zemljište po kategorijama korištenja na području grada Trilja

Kategorija korištenja	Površina (ha)	Udio u ukupnoj površini (%)
Oranice i vrtovi	708,23	40,4
Povrtnjaci	31,39	1,79
Livade	226,54	12,9
Pašnjaci	174,84	9,9
Voćnjaci	14,67	0,83
Vinogradi	83,22	4,75
Rasadnici	0,01	0,00
Ostalo	540,6	30,9
UKUPNO OBRADIVO ZEMLJIŠTE	1.747,58	78,58
Ostala zemljišta	180,23	8,10
Šumska zemljišta	295,96	13,30
SVEUKUPNO:	2.223,77	100,00

Izvor: Popis poljoprivrede, 2003. godina

U ukupnoj površini korištenog poljoprivrednog zemljišta poljoprivrednih kućanstava najzastupljenije su oranice i vrtovi koji čine 40% ukupno obradivog poljoprivrednog zemljišta, slijede ih livade s udjelom od 12%, zatim pašnjaci na koje otpada 10%, vinogradi s udjelom od 4.7 i voćnjaci sa 0.8%.

Ovdje je potrebno istaknuti kako se značajno razlikuju podaci o površini korištenog poljoprivrednog zemljišta, kao i za pojedine kategorije zemljišta iz različitih službenih izvora. Prema ARKOD sustavu (Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, 2014) na području grada Trilja evidentirano je 2.011 parcela različitih kategorija poljoprivrednog zemljišta poljoprivrednih gospodarstava ukupne površine 480,72 ha.

U studiji "Plan navodnjavanja za područje Splitsko-dalmatinske županije", na osnovu pedološke karte i namjenske pedološke karte za navodnjavanje, ocijenjeno je da u gradu Trilju postoje slijedeće površine, i to:

- 892 ha ukupno vrijednog poljoprivrednog zemljišta u području Sinjskog polja i
- 182 ha vrijednog poljoprivrednog zemljišta na području Biskog

U vlasništvu države, na području grada Trilja, nalazi se 47 ha oranica pri čemu je 40 ha dano u zakup. Ovo zemljište nalazi se u istočnom dijelu Sinjskog polja te je komasirano i hidromeliorirano. Zemljište je dato jednom zakupoprimcu čija je proizvodna orijentacija povrćarska i ratarska proizvodnja.

Poljoprivredna gospodarstva

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (2003. godina) na području grada Trilja bilo je 1.759 poljoprivrednih kućanstava koja koriste ukupno 1.748,11 ha zemljišta. Površina ukupno raspoloživoga, korištenog poljoprivrednog i ostalog zemljišta poljoprivrednih kućanstava na području grada Trilja (ha) prikazuje Tablica 19.

Tablica 19 Broj kućanstava i korišteno poljoprivredno zemljište (ha) na području grada Trilja

	Broj kućanstava	1.759
	Ukupno raspoloživo zemljišta	1.748,11
Korišteno	u vlasništvu	1.200,79
poljoprivredno	u zakupu	49,59
zemljište	ukupno	1.207,50
	Ostala zemljišta	540,60
	Broj parcela korištenog zemljišta	6.695

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2003. godina

Prevladavajući dio agrarne strukture čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva, u čijem je vlasništvu preko 95% korištenog zemljišta. Prema statističkim podacima (2003. godina) ukupni fond korištenog poljoprivrednog zemljišta (1.207 ha) obiteljskih gospodarstava, isparceliran je u 6.695 odvojenih dijelova (parcela). To znači da u prosjeku svako poljoprivredno gospodarstvo ima zemljište u 3,8 odvojene parcele, prosječne veličine 0,26 ha, što je s gledišta proizvodne i ekonomske učinkovitosti veoma nepovoljno. Ovako mali broj parcela i mala prosječna površina parcele ukazuju na usitnjenost i fragmentiranost poljoprivrednih površina. Međutim, mali zemljišni posjed ne mora nužno biti ograničavajući čimbenik, jer se i na njemu može organizirati poljoprivredna proizvodnja (proizvodi više dodane vrijednosti) koja će angažirati radne resurse gospodarstva i postići dobre financijske učinke (Radinović i sur., 2004).

Zemljišni posjed sve se više javlja kao dopunska ekonomija stanovništva koje živi na njemu, što je prouzročilo marginalizaciju i gašenje velikog broja gospodarstva kao proizvodno-ekonomskih jedinica i rast neobrađivih površina.

Za stvaranje vitalnog, ekonomski održivog i konkurentnog sektora obiteljske poljoprivrede nužno je poboljšati agrarnu strukturu što implicira povećanje prosječne veličine obiteljskog gospodarstva. Domaćinstva koja imaju gospodarstvo bitno su promijenila strukturu radne snage. Rad na gospodarstvu u svojoj osnovi predstavlja obiteljski oblik rada, a u njemu važnu ulogu imaju zaposleni članovi i umirovljenici. Većinu fonda poljoprivrednog rada u obiteljskoj poljoprivredi daje nepoljoprivredno stanovništvo. Poljoprivrednom proizvodnjom bave se članovi gospodarstva koji nemaju dovoljno znanja o poljoprivredi, odnosno nemaju poljoprivrednu naobrazbu. Prema podacima Popisa stanovništva iz 2011. godine na području grada Trilja ima 76 osoba s poljoprivrednim obrazovanjem (Tablica 20).

Tablica 20 Stanovništvo grada Trilja s poljoprivrednim obrazovanjem

Stupanj naobrazbe	Žene	Muškarci	Ukupno
Trogodišnja srednja ili KV i VKV radnici	8	3	11
Četverogodišnja srednja škola	28	23	51
Viša škola i stručni studiji	3	2	5
Poljoprivredni fakultet		7	7
Magisterij znanosti	1		1
Doktorat znanosti		1	1
SVEUKUPNO			76

Ovaj broj kvalificiranih radnika i stručnjaka nije dovoljan za pokrivanje potreba poljoprivrednih gospodarstava na području grada.

Struktura proizvodnje na obradivim površinama

Prirodnost krškog terena uvjetuje različitost upotrebe toga zemljišta. Opće je zapažanje da korišteno poljoprivredno zemljište ne daje pravu sliku poljoprivrednih mogućnosti. Najčešće zbog neracionalne upotrebe ili nepovoljnih prirodnih i zemljišnih svojstava (male, skeletne, udaljene, nepristupačne, višak ili manjak vode, i dr.), mnoge se od tih površina iskorištavaju vrlo ekstenzivno, imaju male proizvodne potencijale, pa se sve više napuštaju. Ne koriste se mnoge obradive površine, što je odraz slabljenja interesa korisnika zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju. Isto tako zbog manjeg broja stoke slabo se koriste prostrani pašnjaci. Način korištenja zemljišta na području grada Trilja prikazan je u Tablici 21.

Tablica 21 Poljoprivredna proizvodnja na području grada Trilja

Način korištenja	Površina (ha)
Krumpir	17,06
Ostalo povrće na oranicama	10,57
Ostalo povrće u vrtovima	5,15
Zaštićeni prostori	0,21
Aromatično i ljekovito bilje	0,00
Cvijeće i ukrasno bilje	0,32
Ostalo povrće u povrtnjacima	30,36
UKUPNO POVRĆE	63,67
Ukupno stabala jabuke	3.882
Ukupan broj stabala šljive	2.476
Ukupan broj stabala trešnje	1.930
Ukupan broj stabala smokve	1.040
Ukupan broj stabala bajama	2.251
Ukupan broj stabala višnje	1.148
UKUPNO STABALA VOĆA	
Ukupno trsova vinove loze	459.000
Ukupno goveda	934
Ukupno svinja	3.102
Ukupno ovaca	2.391
Ukupno koza	2.094
Ukupno peradi	22.536
UKUPNO GRILA DOMAĆIH ŽIVOTINJA	
Ukupno košnica pčela	256
Žitarice	553,21
Mahunarke za suho zrno	1,81
Krmno bilje	80,78
Ugar	7,14
UKUPNO RATARSTVO	642,94

Izvor: Popis poljoprivrede, 2003. godina

Većina gospodarstava u prosjeku ima 0,69 ha oranica i vrtova. Na oranicama se najviše uzgajaju žitarice (553 ha), zatim krmno bilje (80,78 ha), razno povrće (63,67 ha, s većom zastupljenošću na oranicama u odnosu na vrtove, krumpir (17,06 ha), a pod ugarom se nalazi svega 7,14 ha. Oranice se uglavnom nalaze u poljima uz rijeku Cetinu, odnosno većinom u Sinjskom polju. Proizvodnja koja se ostvaruje na oranicama uglavnom služi za potrebe domaćinstva i gospodarstva.

S obzirom na niz različitih ekoloških uvjeta, a prema Pravilniku o vinogradarskim područjima Republike Hrvatske (Narodne novine 159/04 sa izmjenama iz 2005. i 2007. godine), područje Trilja je izuzeto iz propisanih vinogradarskih regija i vinogorja u Republici Hrvatskoj. Na području grada Trilja evidentirano je ukupno 82 ha vinograda koji su smješteni na povišenim i tipičnim vinogradarskim područjima (Strmendolac, Bisko, Čaporice, Uglajne, Vedrine, Košute i Vojnić).

Voćarstvo nije razvijeno iako približno polovina gospodarstava uzgaja neku vrstu voća. Različite voćne vrste uzgajaju se kao pojedinačna stabla u manjem broju u okućnicama. Najveći broj gospodarstava uzgaja šljive, jabuke, trešnje, višnje, smokve i bajam. Broj stabala oraha nije poznat iako ih ima popriličan broj budući da gotovo svako gospodarstvo ima najmanje jedno stablo oraha.

Površine koje se navodnjavaju nisu odraz raspoloživog kvalitetnog, plodnog, tla niti raspoložive kvalitetne vode, kojima raspolaže grad Trilj. Navodnjava se svega 4.03 ha zemljišta u vlasništvu 23 obiteljska poljoprivredna gospodarstva od kojih 2 koriste podzemne vode, 10 površinske vode na svom posjedu a 11 ih koristi vodovodnu vodu za navodnjavanje. S obzirom da se veći dio površina ne navodnjava, prosječni prinosi kultura su niski, te osciliraju kroz godine, što je najčešće povezano s klimatskim prilikama.

Uzgojem domaćih životinja, koje je uvjetovano prirodnim prilikama područja, bavi se veći broj gospodarstava. Pri tome, većina gospodarstava bavi se uzgojem različitih vrsta i malenog broja grla. Popisom poljoprivrede (2003.) na području grada Trilja evidentirano je ukupno 934 grla goveda, 3.102 svinje, 2.391 ovca, 2.094 koze, 22.536 komada peradi i 256 košnica pčela u vlasništvu obiteljskih poljoprivrednih zajednica.

Brojnost i vrsta domaćih životinja prilagođena je potrebama kućanstava, jer je svega 2% gospodarstava prodavalo mlijeko, a 1% ostale stočne proizvode. Traktore posjeduje veliki broj gospodarstava zbog čega su nestale klasične alatke i težak fizički napor, a usput se nadoknađuje manjak radne snage koja radi na gospodarstvima. Opća je ocjena da se raspoloživi traktori rabe slabo zbog malog posjeda, a prevladava interes za posjedovanjem vlastite mehanizacije za obradu zemljišta bez usluga i posudbe od drugih.

Institucionalni okvir razvoja poljoprivrede

Na nacionalnoj razini poljoprivreda je dobila važnu ulogu i od nje se očekuje da bude važan čimbenik razvoja. U rješavanju postavljenog cilja agrarne politike razrađene su mjere i instrumenti za njihovo ostvarivanje. Sa stajališta razvitka poljoprivrede stvorene su zakonske podloge, a ovdje navodimo samo one koje se neposredno odnose na razvitak:

- Zakon o poljoprivredi (Narodne novine br. 30/2015.) - ovaj zakon definira sljedeće ciljeve i mjere poljoprivredne politike, izravna potpora, pravila vezana uz zajedničku organizaciju tržišta poljoprivrednih proizvoda, mjere informiranja i promocije, pravila o jakim alkoholnim pićima, prikupljanje podataka i izvješćivanje o cijenama

poljoprivrednih proizvoda, državna potpora, prodaja vlastitih poljoprivrednih proizvoda i dopunske djelatnosti, standardi kvalitete za hranu i hranu za životinje, doniranje hrane i hrane za životinje, ekološka i integrirana proizvodnja, sustavi kvalitete poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i priznavanje prirodnih mineralnih i prirodnih izvorskih voda, javne službe na području poljoprivrede, istraživački rad, obrazovanje te razvojno-stručni poslovi, baze podataka, uvjeti za proizvodnju i stavljanje brašna na tržište, sustav poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka, administrativna kontrola i kontrola na terenu te upravni i inspekcijski nadzor.

- Zakon o područjima od posebne državne skrbi (Narodne novine br. 86/08., 57/11., 51A/13., 148/13., 76/14. i 147/14)
- Zakon o brdsko planinskim područjima (Narodne novine br. 12/02., 32/02., 117/03., 42/05., 90/05., 80/08. i 148/13)
- Zakon o osnivanju agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu u ruralnom razvoju (Narodne novine br. 30/09 i 56/13)
- Zakon o potpori poljoprivredi i ruralnom razvoju (Narodne novine, br. 80/13 i 41/14.
- Pravilnik o državnim potporama poljoprivredi i ruralnom razvoju (Narodne novine br. 101/13) koji propisuje prijavu državne potpore, prijavu izuzete državne potpore i potpore male vrijednosti, komunikaciju s Europskom komisijom, kumulaciju državne potpore, izvješćivanje i praćenje državne potpore te sadržaj i način vođenja Registra državnih potpora.
- Pravilnik o upisu poljoprivrednih gospodarstava (Narodne novine br.76/11 i 42/13)
- Strategija održivog razvoja Republike Hrvatske (Narodne novine br. 30/09)

I u konačnici, potrebno je spomenuti Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020. On ima ukupno šesnaest mjera od kojih su neke namijenjene kao izravna pomoć poljoprivrednim gospodarstvima za unaprjeđenje i razvoj gospodarstva, a neke mjere su namijenjene jedinicama lokalne samouprave koje imaju manje od 10.000 stanovnika (službeni popis). Prema ovom kriteriju grad Trilj ima pravo korištenja potpora iz programa ruralnog razvoja RH 2014.-2020.

Pregled pomoći i potpora poljoprivredi grada Trilja

Zemljišna politika, uz strukturnu politiku i politiku očuvanja okoliša, nije dala očekivane rezultate, te s toga aspekta malen broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava može preuzeti ulogu nositelja poljoprivrednoga razvitka. Veličina posjeda kreće se u velikom rasponu i u

načelu nije presudna za opstojnost gospodarstva, nego je presudna konkurentnost proizvodnje, odgovarajuća ponuda te organiziran i pravodoban nastup na tržištu.

Porast prosječne veličine posjeda, radi povećane konkurentnosti, realno se može očekivati u dijelu Sinjskog polja ili dobivanjem neobraslih šumskih zemljišta kroz institucije služnosti radi podizanja trajnih nasada. Iskustvo drugih ukazuje da je proces okrupnjavanja spor te da se promjenom strukture proizvodnje (npr. proizvodnja povrća, voća i vinograda umjesto ratarstva) postiže veća profitabilnost po jedinici površine i u konačnici ekonomska opstojnost gospodarstva.

Potpore poljoprivrednom i ruralnom razvoju ostvaruju gospodarstva grada Trilja upisana u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava. U Upisnik poljoprivrednih gospodarstava upisalo se 156 poljoprivrednih gospodarstava koja imaju samo biljnu proizvodnju te još 86 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja uz biljnu imaju i stočarsku proizvodnju. Trenutno u Trilju djeluju sedam poljoprivrednih zadruga, a bave se uzgojem (biljna proizvodnja, stočarska i uzgoj puževa). Međutim, njihova uloga u poljoprivredi grada Trilja još je uvijek bez većeg značenja.

Značajnija ulaganja u poljoprivredu grada Trilja ostvaruju se kreditima Hrvatske banke za obnovu i razvoj (HBOR). HBOR je u suradnji s Ministarstvom poljoprivrede razvio Program kreditiranja podizanja dugogodišnjih nasada i Program razvitka govedarske proizvodnje s prihvatljivim uvjetima kreditiranja, jer je za podizanje nasada vinograda i voćnjaka rok otplate do 12 godina, poček do 3 godine i kamatna stopa 4%. Zbog nedostupnosti podataka, na osnovu stanja stočarstva i dugogodišnjih nasada može se ocijeniti da su se ta sredstva malo koristila.

Fond za razvitak poljoprivrede i agroturizma Splitsko-dalmatinske županije prati proces razvitka poljoprivrede, ribarstva i agroturizma. Osnovna je značajka ovog fonda da se rješava vrlo mali broj zahtjeva, da se kreditira različita poljoprivredna proizvodnja, razna oprema i objekti, da su krediti relativno mali kao i proizvodni kapaciteti.

Stanje poljoprivrednih proizvodnih kapaciteta grada Trilja, gledajući globalno, ukazuje na male površine dugogodišnjih nasada, na mali broj stoke te nedovoljnu mehaniziranost unatoč činjenici velikog broja traktora na području grada, a što je odraz višegodišnjih nedovoljnih investicija u poljoprivredu.

Republika Hrvatska kao punopravni član Europske unije u mogućnosti je koristiti sredstva iz strukturnih fondova.

Zaključci o poljoprivredi:

- Voćarstvo nije razvijeno iako gotovo sva gospodarstva uzgajaju neku vrstu voća,,
- Mali broj gospodarstava prodaje vlastite proizvode, najviše povrće,
- Mala površina navodnjavanog zemljišta (navodnjava se svega 4.3 ha zemljišta u vlasništvu OPG),
- Tradicija u poljoprivrednoj proizvodnji
- Raspoloživi vodni resursi: temelj za razvoj poljoprivrede,
- Klima pogodna za razvoj ratarskih, povrćarskih, vinogradarskih i voćarskih kultura
- Veliki broj poljoprivrednih traktora,
- Slab pristup povoljnim kreditima,
- Neorganizirano tržište poljoprivrednih proizvoda, otkup, distribucija, plasman,
- Niska razina obrazovanja u poljoprivredi,
- Mali broj poljoprivrednih zadruga

3.3.6 Malo poduzetništvo i obrtništvo

Sektor malog gospodarstva, koji obuhvaća mala i srednja trgovačka društva, obrte, zadruge, slobodna zanimanja i obiteljska poljoprivredna gospodarstva u sustavu PDV-a u središtu je zanimanja ekonomske, pravne, stručne i političke javnosti, s jedne strane, kao i onih koji su akteri tog gospodarstva, s druge strane. Malo gospodarstvo je generator razvoja gradova, općina, županija i regija, a naročito u malim sredinama koje nemaju dovoljno razvijenu industriju. O razvoju malog poduzetništva govore i dokumenti EU kao što je Lisabonska strategije te Europska povelja o malom gospodarstvu. Mala i srednja poduzeća predstavljaju 99.8% svih poduzeća u EU te zapošljavaju dvije trećine zaposlenih u EU zbog čega je interes Unije razvoj malih i srednjih poduzeća. Republika Hrvatska, s ciljem promicanja malog i srednjeg poduzetništva, provodi niz aktivnosti u skladu s EU Charter for Small Business (Europska povelja o malom gospodarstvu). Kroz ove aktivnosti provodi se edukacija u području poduzetništva, program osnivanja jednostavnih poduzeća, kvalitetnije zakonodavstvo, bolje i brže korištenje jedinstvenog europskog tržišta, porezne olakšice i niz drugih aktivnosti.

Hrvatska je donijela Strategiju razvoj poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020. čiji je osnovni cilj "konkurentno i ravnomjerno razvijeno malo gospodarstvo Hrvatske, koje se temelji na rastućem broju uspješnih poslovnih subjekata, kontinuiranom povećanju izvoza, visokom

stupnju inovacija, kvalitetno obrazovanom, fleksibilnom menadžmentu, inovativnom proizvodnom procesu, povoljnom poslovnom okruženju i olakšanom pristupu financijskim i ostalim instrumentima kako bi se održale povoljne stope rasta te dostigli najviši EU standardi“.

Gustoća malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj iznosi svega 70% gustoće u EU. Hrvatska još nije uspjela dostići stopu rasta maloga gospodarstva koja bi se mogla usporediti s onom u EU te ima višu stopu zatvaranja poduzeća nego u EU. U Hrvatskoj djeluje ukupno 168.931 subjekt malog gospodarstva. Od ukupnog broja, 92,2% su mikropoduzeća (do devet zaposlenika), 6,3% su mala poduzeća (od 10 do 49 zaposlenika), a srednje velika poduzeća imaju udio od 1,2%. Zbroj ovih postotaka pokazuje da u Hrvatskoj posluje 99,7% subjekata maloga gospodarstva. U Splitsko dalmatinskoj županiji malo i srednje poduzetništvo predstavlja 10,41% od svih poduzeća u županiji te 9.66% od ukupnog broja zaposlenih.

Na području Splitsko-dalmatinske županije registrirana su 35.033 pravna subjekta od čega 17.066 trgovačkih društava, 11.324 poduzeća i zadruga te 6.703 ustanova, tijela i udruga. Pored pravnih subjekata u istom razdoblju (2014.) registrirano je 10.797 obrta i slobodnih zanimanja. Istovremeno u Splitsko-dalmatinskoj županiji registrirano je 10.054 malih i srednjih poduzeća koja čine ukupno 21,9% pravnih subjekata u županiji.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku najznačajniji poslodavci na području Trilja su:

1. Conex trade d.o.o. Čaporice, – prerada ribe (160 zaposlena),
2. Eko sir Puđa d.o.o. Čaporice, – proizvodnja sira (26 zaposlenih),
3. Pršut Voštane d.o.o. Trilj, – proizvodnja suhomesnatih proizvoda (39 zaposlenih),
4. Purex d.o.o. Košute, - peradarska farma (35 zaposlenih),
5. Gladius d.o.o. Trilj, - proizvodnja i montaža građevinske stolarije (12 zaposlenih),
5. Kundid d.o.o. Vojnić. – poljoprivredna proizvodnja (26 zaposlenih)
6. Djelatnost ugostiteljstva I trgovine (ukupno zaposlenih 221 osoba)

koji osiguravaju oko 25% svih radnih mjesta u području grada. Distribucija poslovnih subjekata (malih i srednjih poduzeća i obrta) i zaposlenost po naseljima grada Trilja može se pratiti iz Tablice 22.

Tablica 22 Mala i srednja poduzeća te broj zaposlenih po naseljima u sastavu grada Trilja

Naselja	Broj poduzeća/obrta	Ukupan broj zaposlenih
Trilj	27	280

Nova Sela	2	4
Bisko	5	29
Vrpolje	3	15
Budimiri	3	7
Strmendolac	4	25
Košute	9	53
Voštane	2	6
Čaporice	12	290
Tijarica	5	28
Kamensko	3	18
Vojnić	5	26
Jabuka	5	18
Ugljane	9	28
Gardun	2	5
Grab	12	45
Vedrine	9	49
Velić	6	18
UKUPNO:	123	947

Od ukupnog broja malih i srednjih poduzeća, sva su u privatnom vlasništvu. Unatoč činjenici da mala i srednja poduzeća čine okosnicu gospodarskog razvoja Trilja, tijekom posljednjih nekoliko godina uočen je pad broja poduzeća.

3.4 Institucije razvojnog upravljanja

Na razvojno upravljanje Grada Trilja zasigurno utječu brojne institucije na različitim razinama. U institucije vlasti ubrajaju se sljedeće institucije:

- Institucije državne razine: ministarstva, uredi državne uprave, državne upravne organizacije, uredi državne uprave u županijama
- Područne (regionalne) - županijske razine;
- Lokalne - gradske razine;
- U sklopu ostalog dijela javnog sektora nalaze se brojne javne i privatne institucije kao što su: javna poduzeća - koja upravljaju prometnim i infrastrukturnim sustavima; te institucije koje obavljaju komunalne djelatnosti i ustanove koje

obavljaju djelatnosti u oblasti zdravstva, obrazovanja, socijalne skrbi, kulture i športa

U ovom odjeljku cilj je identificirati institucije, udruge civilnog sektora i druge organizacije koje danas imaju odgovarajući utjecaj na razvoj grada Trilja, te procijeniti njihovu snagu i potencijal, stupanj odgovornosti i način djelovanja u donošenju odluka vezanih za razvoj Trilja. Ovaj segment je iznimno važan zbog sve značajnijeg institucionalnog pristupa razvoju lokalne zajednice koja je bazirana na dobroj koordinaciji i snažnom partnerstvu lokalnih, regionalnih i državnih institucija i svih drugih sudionika koji na bilo koji način doprinose razvoju spomenute zajednice. Važno je i s aspekta činjenice da te institucije i financijski doprinose razvoju ili sudjeluju direktno i indirektno u alokaciji i upravljanju financijskih sredstava unutar potencijala za lokalni razvoj.

3.4.1 Institucije državne razine

Razvoj lokalne zajednice najuže je vezan za i za ukupnu nacionalnu razvojnu politiku koja se realizira kroz sektorske programe pojedinih državnih institucija, prije svega ministarstava i njihovih agencija, te horizontalne razvojne programe koji su usmjereni prema poticanju regionalnog i lokalnog razvitka uvažavajući pri tome postojeće razvojne disparitete i lokalne/regionalne specifičnosti u Hrvatskoj. Provedba ovih programa uvelike je određena kvalitetom organizacije ukupnog upravljačkog procesa, osobito kvalitetom mehanizma koordinacije između sudionika na različitim razinama uz jasnu raspodjelu prava i odgovornosti. Veoma veliku važnost u ovim procesima ima stupanj decentralizacije vlasti kao i razina dekoncentracije državnih upravnih tijela koja su uključena u razvojne procese.

U državne institucije odgovorne za ukupne razvojne procese mogu se ubrojiti institucije vlasti i ostale institucije iz širokog kruga javnog sektora koje imaju javne ovlasti i obavljaju odgovarajuće javne poslove. Institucije vlasti obuhvaćaju pri tom politička i političko-izvršna tijela, te upravna tijela. To su Sabor i Vlada Republike Hrvatske, ministarstva, središnji uredi državne uprave, državne upravne organizacije izvan ministarstava (državne uprave, državni zavodi i državna ravnateljstva) te dekoncentrirani uredi državne uprave u županijama. Politička i političko-izvršna tijela te upravna tijela na državnoj razini utječu na upravljanje razvitkom jedinica lokalne samouprave prvenstveno donošenjem zakona i podzakonskih akata, smjernica te različitih razvojnih strategija i programa koja najčešće definiraju samo okvire za razvoj ili pak,

kroz različite mjere potpora i poticaja, direktno utječu na razvoj lokalnih jedinica. Najbolji primjer za prethodno su zakonski akti koji definiraju poseban tretman određenih jedinica lokalne samouprave u RH u pogledu potpore i sufinanciranja njihovih razvojnih programa s državne razine. Dakako, riječ je o zakonima koji imaju za cilj uravnoteženi regionalni razvitak RH te kao takvi definiraju poticaje za područja kao što područja od posebne državne skrbi prema kojem grad Trilj spada u P2 područje. Njegova je svrha stvoriti povoljne preduvjete za razvoj Trilja i sličnih područja kako bi se poticala njihova demografska obnova, naseljavanje, stvaranje preduvjeta da se prirodni i gospodarski resursi što kvalitetnije koriste radi ostvarivanja gospodarskog rasta i razvoja i rješavanja socijalnih prilika. Pri tome, pozornost se usmjerava i prema očuvanju biološke i krajobrazne raznolikosti. Razvoj ovih područja potiče se kroz specifične mjere propisane zakonom, a one najvećim dijelom obuhvaćaju pravo ubiranja šumskih plodova bez naknade; prednost na ostvarivanje prava na zakup poljoprivrednog i šumskog zemljišta te drugog prirodnog bogatstva; prednost na zakup i ostvarivanje ribolovnog prava; naknada za iskorištavanje mineralnih sirovina; porezne olakšice na porez na dobit i porez na dohodak; dodjeljivanje poreznih prihoda s naslova poreza na dohodak i poreza na dobit lokalnim jedinicama na područja od posebne državne skrbi te pravo prvenstva pri nabavljanju drveta iz drvene mase za fizičke i pravne osobe koja na ovom području obavljaju djelatnost obrade i prerade drveta. U sadašnjem institucionalnom i zakonskom okviru glavnu odgovornost za nacionalnu komponentu regionalne politike na središnjoj razini nosi Ministarstvo regionalnog razvoja i europskih fondova (MRREFU). Kao što određuje Zakon o ustrojstvu i djelokrugu središnjih tijela državne uprave, Ministarstvo je odgovorno za planiranje i provedbu politike regionalnog razvoja, predlaganje promjena u sustavu upravljanja regionalnim razvojem, predlaganje i usklađivanje provedbe mjera, programa i projekata državnih poticaja, te ocjenjivanje njihovog djelovanja. Ministarstvo je također odgovorno za usklađivanje i osiguravanje uvjeta za sve međuministarske radne skupine koje se bave regionalnim razvojem. MRREFU ima četiri resora: informacijsko telekomunikacijski sustav, uprava za strateško planiranje i koordinaciju fondova EU, uprava za provedbu operativnih programa i uprava za regionalni razvoj koje vode pomoćnici ministra.

3.4.2 Institucije područne (regionalne) razine

U skladu sa Zakonom o sustavu državne uprave od 22.12.2011 ("Narodne novine", br. 150/11), a u svezi sa Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi ("Narodne novine", br. 19/13. od 18.02. 2013.) po kojem se Županije ustrojavaju kao jedinice područne (regionalne) samouprave, u jedinicama područne (regionalne) samouprave osnivaju se uredi državne uprave. Na području Splitsko-dalmatinske županije, Uredbom o unutarnjem ustrojstvu ureda državne uprave u županijama osniva se Ured državne uprave sa sjedištem u Splitu, koji objedinjuje više unutarnjih ustrojbenih jedinica, preciznije 5 službi i to:

- Služba za zajedničke poslove koja obavlja stručne poslove za potrebe predstojnika i zamjenika predstojnika, nadzor nad zakonitošću općih akata predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i jedinica područne (regionalne) samouprave te opće, kadrovske, informatičke, planske, materijalno financijske, računovodstvene, administrativne i pomoćno-tehničke poslove za potrebe Ureda državne uprave.
- Služba za gospodarstvo koja obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na gospodarstvo i statistiku.
- Služba za prostorno uređenje, zaštitu okoliša, graditeljstvo i imovinsko-pravne poslove koja obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na prostorno uređenje i graditeljstvo te imovinsko-pravne poslove.
- Služba za društvene djelatnosti koja obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na društvene djelatnosti i
- Služba za opću upravu koja obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na opću upravu te druge upravne i stručne poslove koji nisu u djelokrugu koje druge unutarnje ustrojstvene jedinice ureda državne uprave.

Na području Splitsko-dalmatinske županije djeluje 11 ispostava ureda državne uprave koji obavljaju upravne i stručne poslove koji se odnose na gospodarstvo, društvene djelatnosti, prostorno uređenje i graditeljstvo, opću upravu i statistiku. Za poslove državne uprave na području grada Trilja nadležna je ispostava državne uprave sa sjedištem u Sinju. Također, u Sinju, kao regionalnom središtu, smještene su i ostale institucije državne i regionalne uprave te samouprave kao što su pravosudna tijela, uredi za katastar i geodetske poslove, općinski sud, a do 2015. godine u Sinju je bilo stacionirano i državno odvjetništvo.

3.4.3 Institucije lokalne razine – Grad Trilj

Lokalne i regionalne jedinice u pravilu obavljaju dvije vrste javnih poslova. To su poslovi u samoupravnom (izvornom) djelokrugu i poslovi državne uprave koji su delegirani lokalnim jedinicama (poslovi u prenesenom djelokrugu). Od 2001. godine postoji pravna pretpostavka da su svi javni poslovi lokalnih i regionalnih jedinica, ukoliko nisu zakonom izričito stavljeni u nadležnost tijelima državne uprave u nadležnosti uprave. Navedena metoda takozvane “opće klauzule” u teoriji daje široke mogućnosti lokalnim jedinicama na obje razine da razvijaju posebne programe koji mogu utjecati na njihov razvoj. Mogućnosti županija i jedinica lokalne samouprave da koriste ovaj razvojni potencijal ne može se u potpunosti ostvariti i zbog neodgovarajuće fiskalne decentralizacije koja ponekad ne odgovara djelokrugu poslova prenesenih na niže razine. Ovaj problem upravo se nastoji prevladati pripremom nove faze funkcionalne i fiskalne decentralizacije u RH.

Temeljem Ustava Republike Hrvatske poslovi lokalnog i područnog (regionalnog) djelokruga uređuju se Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“ broj 19/13). Vezano za djelokrug poslova jedinica područne (regionalne) samouprave, člankom 20. Zakona propisano je da županija u svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnoga (regionalnog) značaja, a osobito poslove koji se odnose na: □obrazovanje, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, održavanje javnih cesta, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola, drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja za područje županije izvan područja velikoga grada te ostale poslove sukladno posebnim zakonima. Temeljem istog Zakona za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga Splitsko-dalmatinske županije, kao i poslova državne uprave prenijetih na Županiju ustrojavaju se upravni odjeli i službe. Upravnim tijelima u županiji upravljaju pročelnici koje na temelju javnog natječaja imenuje Župan.

U sklopu Splitsko-dalmatinske županije djeluje više upravnih odjela:

- Kabinet Župana,
- Tajništvo Županije,
- Upravni odjel za društvene djelatnosti,
- Upravni odjel zajedničkih poslova,
- Upravni odjel za komunalne poslove, komunalnu infrastrukturu i zaštitu okoliša,

- Upravni odjel za turizam i pomorstvo,
- Upravni odjel za graditeljstvo i prostorno uređenje,
- Upravni odjel za gospodarstvo, EU fondove i poljoprivredu,
- Upravni odjel za financije.
- Ured za unutarnju reviziju

Svi odjeli participiraju u programima vezanim za razvoj pojedinih jedinica lokalne samouprave, a koji se uglavnom odnose na komunalnu (voda, struja, promet), društvenu (škole, ambulanta), te gospodarsku (poljoprivreda, malo i srednje poduzetništvo) infrastrukturu.

U članku 19. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi propisano je da općine i gradovi u svom samoupravnom djelokrugu obavljaju poslove lokalnog značaja kojima se neposredno ostvaruju potrebe građana, a koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima i to osobito poslove koji se odnose na: uređenje naselja i stanovanje, prostorno i urbanističko planiranje, komunalno gospodarstvo, brigu o djeci, socijalnu skrb, primarnu zdravstvenu zaštitu, odgoj i osnovno obrazovanje, kulturu, tjelesnu kulturu i šport, zaštitu potrošača, zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša, protupožarnu i civilnu zaštitu, promet na svom području te ostale poslove sukladno posebnim zakonima. Grad Trilj obuhvaća područje naselja Bisko, Budimir, Čačvina, Čaporice, Gardun, Grab, Jabuka, Kamensko, Košute, Krivodol, Ljut, Nova Sela, Podi, Rože, Strizirep, Strmrndolac, Tijarica, Trilj, Ugljane, Vedrine, Velić, Vinine, Vojnić Sinjski, Voštane, Vrabač, Vrpolje. U skladu sa Zakonom na području ovih naselja Grad Trilj provodi sljedeće aktivnosti:

- osigurava uvjete za razvitak gospodarskih, društvenih, komunalnih i drugih djelatnosti od važnosti za područje Grada,
- osigurava uvjete za uređenje prostora i urbanističko planiranje te unapređenja prirodnog okoliša, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno,
- vodi brigu o uređenju naselja, kvaliteti stanovanja, komunalnih objekata, obavljanja komunalnih i drugih uslužnih djelatnosti te lokalne infrastrukture, ako zakonom nije drugačije određeno,
- osigurava lokalne potrebe stanovnika u oblasti brige o djeci, obrazovanju i odgoju, zdravstvenoj zaštiti životinja i zaštiti bilja, socijalnoj skrbi, kulturi, tjelesnoj kulturi i športu ako zakonom nije drugačije određeno,
- upravlja gradskom imovinom,

- osniva javne ustanove i druge pravne osobe, u skladu sa zakonom radi ostvarivanja određenih gospodarskih, društvenih, komunalnih, socijalnih i drugih interesa i potreba stanovništva,
- njeguje tradicionalne kulturne posebitosti, razvija ih i unapređuje,
- osigurava uvjete za funkcioniranje protupožarne i civilne zaštite,
- obavlja i druge poslove koji su u neposrednoj svezi s interesom gradske zajednice za njezin gospodarski, kulturni i socijalni napredak, a nisu u nadležnosti drugih tijela

Pored Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi kao, postoji niz posebnih zakona, kojima su propisani poslovi koje obavljaju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave. Posebnim zakonima kojima se određuju pojedine od prethodno navedenih djelatnosti iz samoupravnog djelokruga jedinica lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave, određuju se poslovi obavljanje kojih su jedinice dužne organizirati, te poslovi koje jedinice mogu obavljati ako su osigurale uvjete za njihovo obavljanje.

Iz područja zaštite okoliša i komunalnog gospodarstva važni su sljedeći zakoni:

- Zakon o zaštiti okoliša (Narodne novine br. 80/13, 153/13 i 78/13),
- Zakon o Fondu za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost (Narodne novine br. 107/03 i 144/12),
- Zakon o zaštiti od buke (Narodne novine br. 20/03, 30/09, 55/13 i 153/13),
- Zakon o održivom gospodarenju otpadom (Narodne novine br. 153/13),
- Zakon o zaštiti zraka (Narodne novine br. 130/11 i 47/14)
- Zakon o zaštiti okoliša (Narodne novine br. 80/13 i 78/15),
- Zakon o komunalnom gospodarstvu (Narodne novine br. 26/03, 82/04, 110/04, 178/04, 38/09 i 79/09),
- Zakon o vodama (Narodne novine br. 153/09, 139/11, 56/13 i 14/14),
- Zakon o tržištu plina (Narodne novine br. 28/13 i 14/14),
- Zakon o koncesijama (Narodne novine br. 143/12),
- Zakon o energiji (Narodne novine br. 120/12, 14/14, 95/15 i 102/15).

Skupinu zakona iz područja socijalne skrbi i zdravstva čine:

- Zakon o socijalnoj skrbi (Narodne novine br. 157/13, 152/14 i 99/15)
- Zakon o ustanovama (Narodne novine br. 76/93., 29/97, 47/99 i 35/08), □

- Zakon o Hrvatskom Crvenom križu (Narodne novine br.71/10),
- Zakon o udrugama (Narodne novine br. 74/14),
- Zakon o suzbijanju zlorabe opojnih droga (Narodne novine br. 107/01., 87/02., 163/03., 141/04, 40/07 i 149/09).

Pitanje prostornog uređenja uređeno je istoimenim Zakonom o prostornom uređenju (Narodne novine br. 153/13).

Područje proračuna, financija i gospodarskog razvoja uređeno je sljedećim zakonima:

- Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (Narodne novine br. 117/93, 69/97, 33/00, 73/00, 127/00, 59/01, 107/01, 117/01, 150/02, 147/03, 132/06, 26/07, 73/08., 25/12, 147/14 i 100/15),
- Zakon o proračunu (Narodne novine br. 87/08, 136/12 i 15/15),
- Zakon o javnoj nabavi (Narodne novine«, br. 90/11, 83/13 i 143/13).

Područje poljoprivrede uređeno je sljedećim zakonima:

- Zakon o poljoprivredi (Narodne novine br.30/15),
- Zakon o šumama (Narodne novine br. 140/05., 82/06., 129/08., 80/10., 124/10., 25/12., 68/12, 148/13 i 94/14)
- Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Narodne novine br. 39/13 i 48/15)
- Zakon o lovstvu (Narodne novine br. 140/05., 75/09, 153/09 i 14/14)
- Zakon o sustavu obrane od tuče (Narodne novine br. 53/01),
- Zakon o zaštiti od elementarnih nepogoda (Narodne novine br. 73/97),
- Zakon o veterinarstvu (Narodne novine br. 82/13 i 148/13).

Skupinu zakona iz područja školstva čine:

- Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi (Narodne novine br. 10/97, 107/07 i 84/13),
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (Narodne novine br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10. – ispravak, 90/11, 16/12, 86/12, 94/13 i 152/14).

Člankom 54. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi („Narodne novine“ broj 19/13) propisano je da dvije ili više jedinica lokalne samouprave (dakle, gradovi i općine), osobito one koje su prostorno povezane u jedinstvenu cjelinu (kao na primjer općine i gradovi na otoku i sl.), mogu obavljanje pojedinih poslova iz svoga samoupravnog djelokruga organizirati zajednički. Isti člankom propisano je radi zajedničkog obavljanja poslova jedinice lokalne samouprave mogu osnovati zajedničko tijelo, zajednički upravni odjel ili službu, zajedničko

trgovačko društvo ili mogu zajednički organizirati njihovo obavljanje u skladu s posebnim zakonima.

3.4.4 Predstavnička i izvršna vlast

Predstavničko-izvršnu vlast u Gradu Trilju čine:

- Gradsko vijeće
- Gradonačelnik

Gradsko vijeće ima 15 članova, a konstituirano je nakon provedenih lokalnih izbora 2013. godini na kojima su se nadmetale stranačke liste i liste nezavisnih kandidata. Radom Gradskog vijeća rukovodi predsjednik Gradskog vijeća. Gradsko vijeće donosi odluke na sjednicama koje saziva i predsjedava im predsjednik ili u njegovoj odsutnosti podpredsjednik Gradskog vijeća.

Gradonačelnik je odgovoran Gradskom vijeću za obavljanje poslova lokalne samouprave, a ovlaštenim tijelima središnje državne uprave za obavljanje poslova prenijetih u djelokrug tijela Grada. Gradsko vijeće utvrđuje politiku Grada, određuje ciljeve i prioritete u rješavanju problema i financiranju, te odlučuje od svim važnim pitanjima za grad. Nadležno je za donošenje svih općih akata kojim se ostvaruje regulacijska i distribucijska funkcija lokalne samouprave. Na osnovi donesenog Statuta Grada Trilja i drugih odluke i općih akata kojima uređuje pitanja iz samoupravnog djelokruga Grada Trilja, Gradsko vijeće: □ donosi Statut Grada, □ Poslovnik o svom radu, Odluke i druge opće akte kojima se uređuju pitanja iz samoupravnog djelokruga Grada, proračun Grada Trilja, prostorno plansku i drugu plansku dokumentaciju, odluke o uvjetima, načinu i postupku gospodarenja nekretninama u vlasništvu Grada, □ uređuje ustrojstvo i djelokrug gradskih upravnih tijela, bira i razrješava predsjednika i potpredsjednika Gradskog vijeća, radna tijela Gradskog vijeća itd. □ osniva javne ustanove i druge pravne osobe za obavljanje gospodarskih, društvenih, komunalnih i drugih djelatnosti od interesa za stanovnike Grada, □ donosi program rada Gradskog vijeća, □ raspisuje referendum, □ donosi akt o uspostavljanju suradnje s drugim jedinicama lokalne samouprave, □ odlučuje o pristupanju međunarodnim udrugama lokalnih jedinica drugih država u skladu sa zakonom, □ odlučuje o prijenosu pojedinih poslova na Splitsko-dalmatinsku županiju, odnosno jedinice mjesne samouprave, □ donosi odluku o naknadama, pristojbama i drugim prihodima od interesa za Grad, □ razmatra izvješće Gradonačelnika i tijela gradske uprave, pravnih osoba kojima je Grad

Trilj osnivač ili vlasnik ili se financiraju iz Gradskog proračuna Grada Trilja, □ odlučuje o drugim pitanjima iz samoupravnog djelokruga Grada u skladu sa zakonom i Statutom Grada.

3.4.4.1 Upravna vlast

Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kao i poslova državne uprave prenijetih na te jedinice ustrojavaju se upravni odjeli i službe. Upravnim odjelima Grada upravljaju pročelnici, koje na temelju javnog natječaja imenuje Gradonačelnik. Upravni odjeli Grada u okviru svog djelokruga i ovlasti: □ neposredno izvršavaju odluke i druge opće akte Gradskog vijeća i osiguravaju njihovo provođenje, □ neposredno izvršavaju poslove državne uprave kada su ti poslovi prenijeti u djelokrug Grada, □ prate stanje u područjima za koje su osnovani i o tome izvješćuju Gradsko vijeće i Gradonačelnika, □ preuzimaju nacрте odluka i drugih općih akata koje donosi Gradsko vijeće te pripremaju izviješća, analize i druge materijale iz svog djelokruga za potrebe Gradskog vijeća i Gradonačelnika, □ pružaju stručnu i drugu pomoć građanima u okviru prava i ovlasti Grada, □ podnose izviješća Gradonačelniku o svom radu, □ obavljaju i druge poslove za koje su ovlaštteni. U Gradu Trilju organizirani su sljedeći Upravni odjeli: □ Jedinstveni upravni odjel (4 zaposlena) Upravni odjel za financije i proračun (2 zaposlena).

3.4.4.2 Javne službe Grada

Radi pružanja usluga kojima se osiguravaju nezamjenjivi uvjeti života i rada građana, gospodarskih i drugih subjekata na području Grada Trilja organiziraju se javne službe. Javne službe organiziraju se u području komunalnih djelatnosti, a kada je to zakonom predviđeno, i u drugim područjima, i to kao javna, gradska trgovačka društva poduzeća ili pak kao ustanove, ako zakonom nije propisan drugi oblik organiziranja. Pojedine javne službe Grad može organizirati osnivanjem tih službi zajedno s drugim JLS, radi ostvarivanja zajedničkih interesa u tim djelatnostima. Tako je Grad Trilj osnovao dva javna komunalna trgovačka društva u partnerstvu s drugim jedinicama lokalne samouprave (Grad Sinj, općine Otok, Dicmo i Hrvace):

- Vodovod i odvodnja Cetinske krajine d.o.o. Sinj koje se bavi opskrbom stanovništva vodom, upravljanjem vodnim resursima i odvodnjom na području Cetinske krajine.

- Čistoća Cetinske krajine d.o.o. za obavljanje djelatnosti prikupljanja i zbrinjavanja komunalnog otpada i održavanja groblja i zelenila

U Gradu Trilju djeluje i 5 javnih, gradskih ustanova:

- Gradska knjižnica Trilj,
- Dječji vrtić "Trilj",
- Muzej Triljskog kraja
- Dobrovoljno vatrogasno društvo Trilj
- Ustanova za istraživanje i širenja znanja u području hrane, zdravlja i bioekonomije CEKOM 3LJ.

3.4.4.3 Mjesna samouprava

Radi ostvarivanja prava na neposredno sudjelovanje građana u odlučivanju o lokalnim poslovima od neposrednog i svakodnevnog utjecaja na život i rad građana u Gradu Trilju Statutom Grada definirani su sljedeći mjesni odbori:

- Mjesni odbor Bisko za područje naselja Bisko,
- Mjesni odbor Budimiri za područje naselja Budimiri,
- Mjesni odbor Čaporice za područje naselja Čaporice
- Mjesni odbor Gardun za područje naselja Gardun,
- Mjesni odbor Grab za područje naselja Grab, Vrabač, Krivodol i Podi,
- Mjesni odbor Jabuka za područja naselja Jabuka i Gaz,
- Mjesni odbor Kamensko za područje naselja Kamensko,
- Mjesni odbor Košute za područje naselja Košute,
- Mjesni odbor Nova Sela za područje naselja Nova Sela
- Mjesni odbor Rože za područje naselja Rože i Krivodol,
- Mjesni odbor Velić za područje naselja Velić i Krivodol
- Mjesni odbor Vrpolje za područje naselja Vrpolje
- Mjesni odbor Voštane za područje naselja Voštane i Ljut
- Mjesni odbor Ugljana za područje naselja Ugljane i Vinina
- Mjesni odbor Trilj za područje naselja Trilja
- Mjesni odbor Strmendolac za područje naselja Strmendolac
- Mjesni odbor Vojnić za područje naselja Vojnić

- Mjesni odbor Tijarica za područje naselja Tijarica i
- Mjesni odbor Vedrine za područje naselja Vedrine
- Mjesni odbor čačvina za područje naselja Čačvina
- Mjesni odbor Strizirepe za područje naselja Strizirepi

Granice područja mjesnih odbora utvrđuju se posebnom odlukom Gradskog vijeća. Tijela mjesnog odbora su: □ Vijeće mjesnog odbora i □ predsjednik Vijeća mjesnog odbora. Vijeće mjesnog odbora je predstavničko tijelo građana mjesne samouprave koje donosi akte u okviru djelokruga mjesne samouprave, a broji između 5 i 15 članova. Vijeće mjesnog odbora predlaže: □ koncept razvoja svoga područja u okviru razvojnih dokumenata Grada, □ programe razvoja komunalne infrastrukture na svom području, □ odluke i druge akte u svezi s uređenjem naselja, kvaliteti stanovanja obavljanjem komunalnih i drugih uslužnih djelatnosti, □ odluke o zadovoljavanju potreba stanovnika s područja socijalne skrbi, športa, kulture, tehničke kulture, osnovnog obrazovanja, predškolskog odgoja, i sl. □ mjere i akcije za zaštitu i unapređenje okoliša, □ mjere stanja sigurnosti i zaštite civilnog stanovništva i materijalnih dobara, □ i druge poslove iz samoupravnog djelokruga mjesne samouprave.

3.4.4.4 Administrativni kapaciteti Grada

U ovom odlomku analizirati će se ključni probleme upravljačke strukture koji se tiču njene političko-izvršne i upravne komponente te osposobljenosti i snage administracije u pripremi i provedbi razvojnih dokumenata u različitim segmentima djelovanja lokalne samouprave. Temeljna pitanja u ovom segmentu vezuju se uz: □ učinkovitost funkcioniranja upravljačkih struktura (posebno na relaciji Gradskog vijeća, Gradonačelnika i Gradske službe); učinkovitost i osposobljenost lokalne, gradske administracije za uspješno obavljanje tekućih zadataka, kako u odnosu na zahtjeve stanovnika tako i u odnosu na provedbu razvojnih mjera i projekata zacrtanih u razvojnim dokumentima Grada; □ učinkovitost upravljanja gradskom imovinom te poduzećima i ustanovama u vlasništvu Grada, osobito u odnosu na dostupnost i kvalitetu komunalnih usluga; □ osposobljenost za kvalitetno upravljanje proračunskim sredstvima te osiguranje dopunskih izvora financiranja razvoja na području lokalne samouprave; □ te drugi aspekti koji ukazuju na snagu administrativno-upravljačkog kapaciteta Grada. Iskustva sličnih propitivanja učinkovitosti lokalne uprave najčešće ukazuju na niz problema koji proizlaze iz manjka osposobljenosti, osobito u dijelu implementacijske sposobnosti kada su razvojni projekti

u pitanju, zatim problem čestog izravnog uplitanja politike u rad uprave, pitanje kontrole uprave, pitanje motivacije za rad uprave koja uglavnom nije velika, pitanje kvalitete managementa kadrova i poslova u upravi, pitanje horizontalne povezanosti službi, ali i kvalitete vertikalne koordinacije različitih segmenata uprave i službi, pitanje racionaliziranja resursa, i slično. U pogledu učinkovitosti upravljačkih struktura na radionici partnerske skupine ocijenjeno je da postoji problem vezano za sporost donošenja odluka koja je uvjetovana postizanjem konsenzusa više partnera koji trenutno sudjeluju u vlasti. Što se tiče učinkovitosti i osposobljenosti lokalne administracije ocijenjeno je da postoji relativno mali broj ljudi u gradskoj upravi, a s druge strane slabo motiviranih i nespremnih na stjecanje novih znanja. Može se reći da postoji dosta široki prostor za edukaciju i usavršavanje kadrova zaposlenih u gradskoj upravi pa se postavlja pitanja načina i metoda za poticanje i veću motivaciju zaposlenika u pogledu kontinuiranog usavršavanja i mogućeg napredovanja. Važan aspekt ukupnog djelovanja gradske administracije je i komunikacija s javnošću o ukupnom poslovanju i razvojnim projektima Grada. Ocjena je da ta komunikacija nije na zavidnoj razini zbog čega se događa da informacije o dobrim projektima i drugim pozitivnim razvojnim pomacima u okviru djelovanja gradske uprave teško dolaze do građana.

3.4.4.5 Analiza proračuna grada Trilja

U ovom odjeljku analizirat će se financijski potencijal Grada Trilja kako bi se omogućio uvid u moguće financijske aktivnosti, a posebno kapitalnih investicija Grada. Osnovna uloga jedinica lokalne samouprave je pronalaženje načina financiranja kako bi se osiguralo dovoljno prihoda za nesmetano obavljanje poslova iz domene lokalne samouprave. Ova analiza temelji se na analizi proračunskih prihoda i rashoda za razdoblje 2012.-2015. godine.

Prihodi proračuna

U tri analizirane proračunske godine, ukupni su se proračunski prihodi Grada Trilja formirali kao “prihodi iz poslovanja” uvećani za “prihode od prodaje nefinancijske imovine”. Glavninu prihoda čine prihodi od poslovanja dok prihodi od prodaje nefinancijske imovine čine manje od 5% ukupnih proračunskih prihoda s tendencijom opadanja (Tablica 23).

Tablica 23 Proračunski prihodi i rashodi grada Trilja, 2013.-2015. godina

	2013.	2014.	2015.
Prihodi poslovanja	18.475.000,00	18.292.000,00	37.355.000,00
Prihodi od prodaje nefinancijske imovine	1.025.000,00	523.000,00	30.000,00

UKUPNI PRIHODI	19.500.000,00	18.815.000,00	37.385.000,00
Rashodi poslovanja	11.152.000,00	12.700.000,00	15.085.000,00
Rashodi za nabavu nefinancijske imovine	5.598.000,00	5.315.000,00	21.500.000,00
UKUPNI RASHODI	16.750.000,00	18.015.000,00	36.585.000,00
Otplata zajmova i kredita	750.000,00	800.000,00	800.000,00

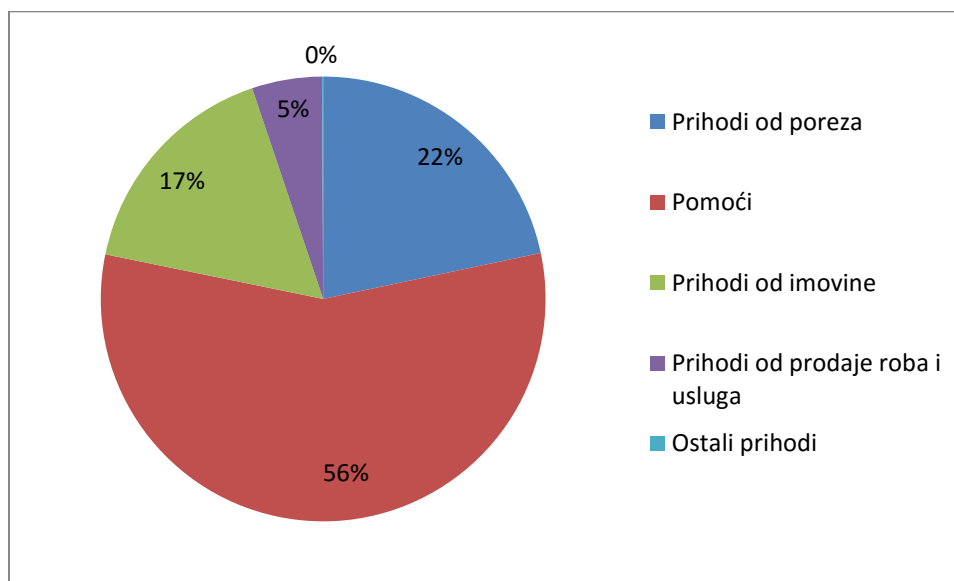
Važno je istaknuti se dominantni “prihodi od poslovanja” u promatranom razdoblju nisu značajnije mijenjali u odnosu na prethodnu proračunsku godinu. Iznos poreza na dohodak se smanjivao svake godine za 2.7% u odnosu na prethodnu godinu, a njegov udjel u ukupnom prihodu proračuna iznosi oko a njegov udjel u „prihodima od poslovanja” kreće se u rasponu oko 45%. Ostali porezni prihodi (porez na imovinu i porez na robe i usluge) sudjeluju u ukupnim prihodima poslovanja sa svega oko 2.5% od ukupnih prihoda poslovanja.

Od ostalih prihoda od poslovanja izdvajaju se „prihodi od pomoći“ (13-27% u promatranom razdoblju) gdje prije svih značajan udjel imaju pomoći iz proračuna RH. Prihodi proračuna po posebnim propisima (komunalne naknade, prihodi po posebnim propisima i dr.) su relativno skromni i kreću se u granicama od 5-11%. Svi ostali prihodi relativno su skromni, a osobito brinu relativno mali prihodi od imovine koji su u granicama od 10-25% od ukupnih proračunskih prihoda.

U ukupnim pomoćima „pomoći iz državnog proračuna temeljem prijenosa EU sredstava “ za 2015. Godinu iznosila je 15.198.000,00 kn ili 40.6% od ukupnih prihoda proračuna za promatranu godinu. Ovo povećanje pomoći zasluga je administrativnih kapaciteta grada u pripremi i provedbi EU projekata.

Prihodi od prodaje nefinancijske imovine obuhvaćaju prihode od prodaje zemljišta u vlasništvu grada te stambenih i poslovnih objekata koji su predstavljali 11% (2015.) te 25% (2014.) (Grafikon 8).

Grafikon 8 Struktura proračunskih prihoda grada Trilja 2015. godine

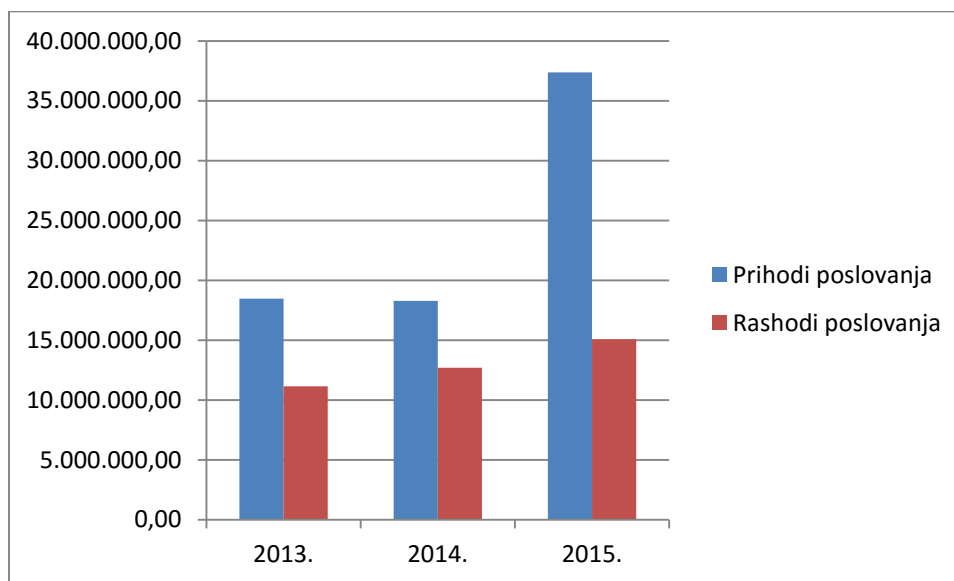

Izvor: Proračun Grada Trilja 2013.-2015. godina

Rashodi proračuna

Proračunski rashodi sastoje se iz „rashoda poslovanja” i „rashoda za nabavu nefinancijske imovine”. Slično kao i u slučaju prihoda, u promatranom razdoblju „rashodi poslovanja” rasli su prosječnom stopom od 13-18% godišnje. Važno je istaknuti da su u cijelom razdoblju „rashodi poslovanja” bili manji od „prihoda poslovanja” što je svakako snaga i pozitivno obilježje gradskog proračuna budući da je omogućilo značajna ulaganja u nefinancijsku imovinu, odnosno ulaganje u razvojne projekte u različitim segmentima.

Grafikon 9 Odnos prihoda i rashoda poslovanja u proračunu grada Trilja, 2013. - 2015. godina

Izvor: Proračun Grada Trilja 2013.-2015. godina

U promatranom razdoblju uočljiva je pozitivan odnos proračunskih prihoda i rashoda poslovanja.

Odnos „rashoda poslovanja” i „rashoda za nabavu nefinancijske imovine” kretao se od 72% naprema 28% (2014.) do 42% prema 58% u 2015. godini što pokazuje rast intenziteta razvojne aktivnosti koja se identificira kroz ulaganja u građevinske objekte prometnu i drugu komunalnu infrastrukturu.

Prema podacima za 2015. godinu ukupna razina kapitalnih izdataka dostigla je rekordnu razinu od 58.76% od ukupnih proračunskih rashoda.

Analiza pojedinih komponenti u strukturi „rashoda poslovanja” pokazuje da dominantno mjesto imaju tri vrste rashoda: materijalni rashodi, rashodi za zaposlene te tekuće i kapitalne donacije.

Rashodi za zaposlene bili su 17% (2013.) te su povećani za jedan postotni bod u 2014. godini da bi zbog visokih proračunskih prihoda od pomoći u 2015. godini pali na 9% od ukupnih prihoda.

Materijalni rashodi rasli su u promatranom razdoblju i nominalno i udjelom u strukturi, i to sa cca 26% u 2013. na 28% u 2014. dok su u 2015. pali na čak 17.6% zbog naprijed navedenog razloga povećanih proračunskih prihoda. U strukturi ovih rashoda najveći udjel, ali i intenzivan rast imaju „rashodi za usluge”, a unutar toga izdaci za usluge tekućeg i investicijskog održavanja, te izdaci za komunalne usluge.

Rast ukupnog proračuna Grada Trilja pogodio je povećanju izdataka za različite oblike tekućih i kapitalnih donacija građanima, neprofitnim organizacijama i kućanstvima.

Račun financiranja i zaduženosti grada

Uz proračunske prihode i rashode, zatvaranje proračuna i osiguranje „proračunske ravnoteže“ realizira se uz pomoć „računa financiranja“ koji sadrži primitke i izdatke vezane za financijsku imovinu i zaduživanje. Grad Trilj u promatranom razdoblju ima otplatu jednog tekućeg kredita, a ukupni anuitet na razini godine bio je 750.000,00 kn (2013.) i 800.000,00 kn (2014. i 2015.) godine. Grad Trilj je u situaciji prihvatljive razine zaduženosti. Primitaka po osnovi financijske imovine grad Trilj nema.

Proračunski rashodi i izdaci po razdjelima

Sliku proračuna Grada upotpunjava analiza proračunskih rashoda i izdataka po pojedinim razdjelima, a podloga za analizu je proračun grada Trilja za 2015. godinu.

U prvom razdjelu koji sudjeluje sa 84% u strukturi ukupnih rashoda i izdataka prikazani su svi izdaci vezani za financiranje gradske uprave i uključivo i manje kapitalne nabavke u funkciji opremanja gradskih službi za što učinkovitije djelovanje, izdaci u području komunalne infrastrukture, a što uključuje održavanje javne rasvjete, održavanje atmosferskih voda, održavanje čistoće javnih površina, održavanje javnih površina, održavanje groblja i mrtvačnica, održavanje nerazvrstanih cesta i poljskih puteva, nabava komunalne opreme, izgradnja radne zone Čaporice, izgradnja centra agropoduzetništva 3LJ, izgradnja cestovne infrastrukture, izgradnja nogostupa, vodoopskrbna infrastruktura, elektroenergetske mreže, kanalizacijske mreže, groblja, obnova visećeg mosta, obnova trgovačko poslovnog centra u Trilju, energetska učinkovitost obiteljskih kuća, protupožarna i civilna zaštita, razvoj poljoprivrede i poduzetništva, razvoj turizma i održavanje sajma Agroarka.

U drugom razdjelu koji sudjeluje sa 16% sadržani su svi izdaci u području predškolskog odgoja, potreba u kulturi, religiji i politici, rashodi za Muzej triljskog kraja, gradsku knjižnicu, arheološka istraživanja na području Garduna, obnova gradskog kina, potrebe rada športskih udruga i održavanje športskih objekata, izgradnja športskih terena, potrebe zdravstvenih ustanova, socijalne potrebe, izgradnja i održavanje područnih škola.

Zaključci o proračunu:

- Intenzivni rast prihoda iz poslovanja prije svega kao posljedica učinkovitosti gradske administracije u pripremi i provedbi projekata Europske unije,
- Iznos poreza na dohodak se godine u godinu kao posljedica implementacije novog sustava raspodjele po jedinicama lokalne samouprave,
- Od ostalih prihoda od poslovanja izdvajaju se "pomoći iz državnog proračuna temeljem prijenosa EU sredstava" (oko 40%),
- Svi ostali prihodi relativno su skromni, a osobito brinu relativno mali prihodi od imovine, kako oni vezani za iznajmljivanje gradske imovine tako i prihodi od koncesioniranja,
- Rashodi poslovanja rasli su vrlo dinamično iako nešto manjom prosječnom stopom od 15% godišnje; važno je istaknuti da su u promatranom razdoblju „rashodi poslovanja” bili manji od „prihoda od poslovanja” što je omogućilo značajna ulaganja u nefinancijsku imovinu, odnosno ulaganje u razvojne projekte,
- Analiza pojedinih komponenti u strukturi „rashoda poslovanja” pokazuje da dominantno mjesto imaju tri vrste rashoda: materijalni rashodi, rashodi za zaposlene te tekuće i kapitalne donacije,
- Rashodi za zaposlene su pri tom najstabilniji, a njihov udjel kreće se na razini od 17%,
- Rast ukupnog proračuna Grada Trilja pogodio je povećanju izdataka za različite oblike tekućih i kapitalnih donacija građanima, kućanstvima i neprofitnim organizacijama,
- Proračun grada u stanju je prihvatljive razine zaduženosti koju ne može ugroziti tekuće poslovanje grada.

3.4.5 Udruge i partnerstvo s javnim sektorom

Osnovni preduvjet za uključivanje građana, odnosno zajednice, u sustave odlučivanja jest razvijena demokratska struktura na svim razinama, pa tako i na razini regionalne samouprave. Da bi se postiglo njihovo djelatno uključivanje, potrebno je demokratsku strukturu nadopuniti s više neformalnih ili poluformalnih kanala, koji različitim skupinama i dijelovima lokalne zajednice omogućuju proširenje komunikacije i utječu na procese donošenja odluke.

Tablica 24 Udruge na području grada Trilja po područjima djelatnosti

Područje	Broj udruga
Socijalne udruge	1
Gospodarske udruge	1

Športske udruge	12
Udruge iz Domovinskog rata	2
Humanitarne udruge	1
Ekološke udruge	1
Kulturne udruge	21
Ostale udruge	3
Sveukupno:	42

Izvor: Jedinствени upravni odjel Grada Trilja

Razvojem skupnih aktivnosti i umrežavanjem različitih inicijativa i organizacija raste «socijalni kapital» i bolje se čuva dugoročnost djelovanja većeg broja ljudi. Zato se može reći da su pokazatelji djelatne i vitalne zajednice široka rasprostranjenost organizacija u zajednici (najčešće udruge), te dobra obaviještenost i spremnost za suradnju predstavnika izabrane vlasti s tim i takvim organizacijama u različitim segmentima socio-ekonomskog djelovanja. Na području Grada Trilja djeluje veći broj civilnih udruga koje upotpunjuju institucionalnu razvojnu matricu Grada. U prethodnoj tablici dan je pregled područja u kojima je najveća koncentracija civilnih udruga. Udruge se u velikoj mjeri oslanjaju na jedinice lokalne samouprave kada je financiranje njihovog rada u pitanju, a to može dovesti do niza popratnih problema kao što je pitanje prevelike ovisnosti udruga o JLS i dosljednost u ostvarivanju ciljeva, odnosno svrhe postojanja samih udruga. Generalni problem u radu samih udruga je da je članstvo često nedovoljno educirano za rad u udrugama, ciljevi su nejasni, aktivnosti nekontinuirane. U slučaju Grada Trilja donacije različitim udrugama prelaze preko 1 mil. kuna, pri čemu je najveći dio usmjeren prema športskim i kulturnim udrugama i klubovima, a što je logično s obzirom da samo njihov broj prelazi čini 78% od ukupnog broja udruga u Trilju.

3.4.6 Potporne institucije u gospodarstvu

Značajno mjesto u ukupnoj institucionalnoj infrastrukturi, osobito važno za socio-ekonomski razvoj lokalne zajednice, imaju i institucije koje se bave različitim oblicima izravne i neizravne potpore razvoju gospodarstva. Ovdje navodimo institucije koje mogu ili pružaju potporu gospodarskim subjektima na području Grada Trilja.

1. Gospodarska zona Čaporice U dosadašnjim strateškim razvojnim i prostorno planskim dokumentima Grada Trilja, kapitalni projekt u području ostvarivanja uvjeta za gospodarski razvitak Grada je Gospodarska zona Čaporice, južno od naselja Čaporice, a 4

km od čvora Bisko na auto cesti A1 Zagreb-Split, zauzima površinu od 49 ha izvanredno povoljnog terena za ovu namjenu. Zona je potpuno komunalno opremljena. Zonom upravlja Grad Trilj. Danas u zoni posluje 9 gospodarskih subjekata sa ukupno 290 zaposlenih osoba.

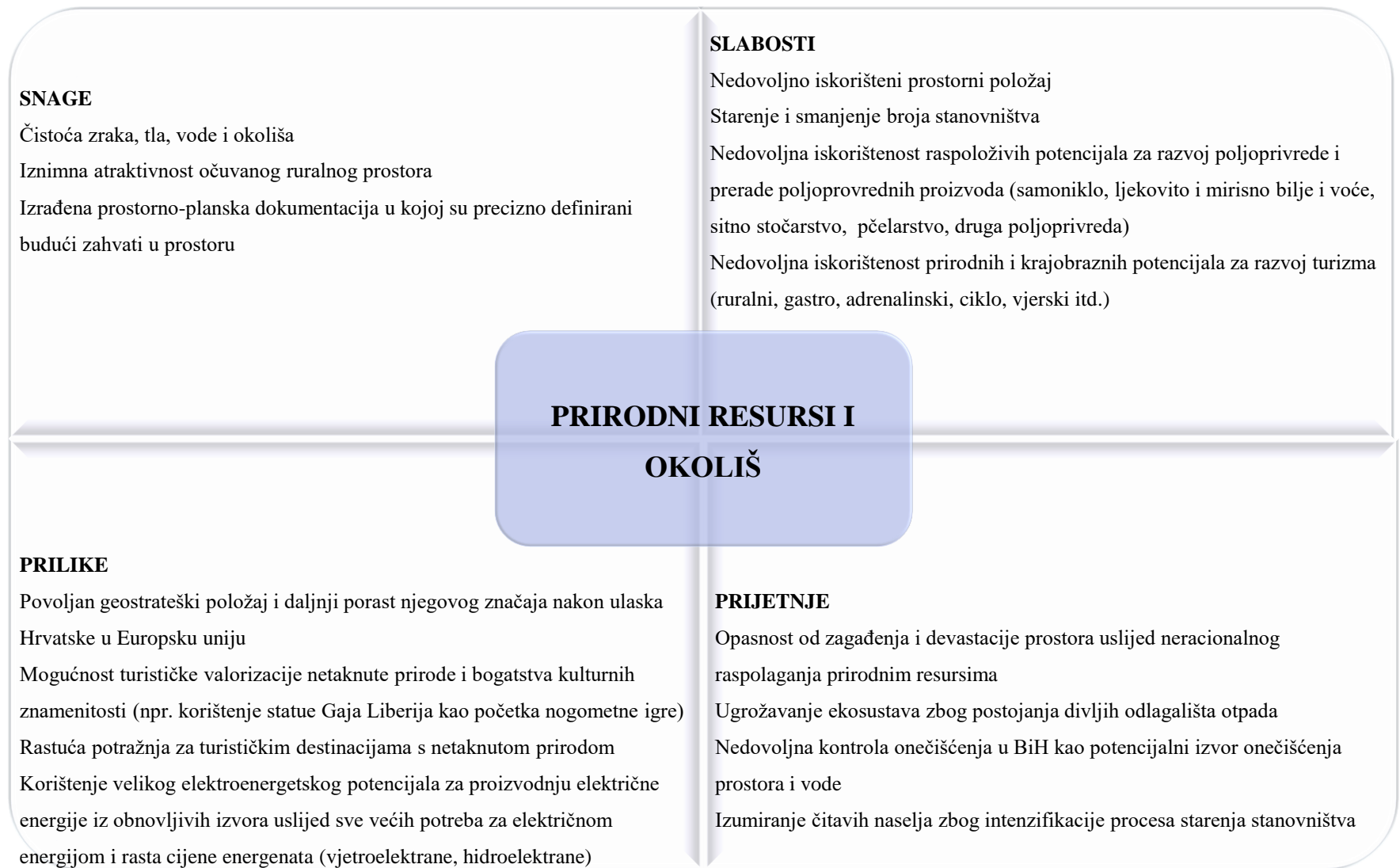
2. Udruženje obrtnika Sinj – stručno-poslovna organizacija obrtnika koja uključuje obrtnike sa sjedištem na području gradova Sinja, Trilja i Vrlike te općina Hrvace, Otok i Dicmo. Zadaća Udruženja je promicanje, usklađenje, zastupanje i predstavljanje zajedničkih interese svojih članova. Udruženje obrtnika Sinj je član Obrtničke komore Splitsko-dalmatinske županije, koja je član Hrvatske obrtničke komore. Udruženje broji cca 800 aktivnih obrtnika.

3. Turistička zajednica Grada Trilja – djeluje u cilju unapređivanja općih uvjeta za razvoj turizma na prostoru Grada i šire lokalne zajednice, a osobito u cilju podizanje kvalitete turističkih i drugih komplementarnih usluga, promocije turističkog proizvoda Trilja te razvijanja svijesti o važnosti gospodarskih, društvenih i drugih učinaka turizma.

Zaključak:

- Relativno dobra zastupljenost razvojnih institucija, kako onih horizontalno strukturiranih tako i onih koje pokrivaju različite razine razvojnog djelovanja.
- Slaba kapacitiranost lokalne samouprave u pogledu broja zaposlenih, ali istovremeno i nedovoljna spremnost za kontinuirano usavršavanje neophodno za usvajanje suvremenih načela i principa upravljanja lokalnim razvojem.
- Relativno slaba komunikacija s javnošću o poslovanju i razvojnim projektima Grada zbog čega informacije o dobrim projektima i njihovim učincima teško dolaze do građana.
- Kvalitetan odnos prihoda i rashoda iz poslovanja u proračunu Grada je takav da ostaje dovoljno prostora za financiranje kapitalnih ulaganja
- Postojanje institucija, različitih programa, mjera i aktivnosti na višim razinama (regionalna i državna) usmjerenih prema razvoju specifičnih područja u koja spada i područje grada Trilja predstavlja značajan potencijal za budući razvoj Grada.

4 SWOT ANALIZA

SNAGE

Uređenost javnih površina
Razgranata mreža prometnica na svim razinama
Dobra prometna povezanost s ostalim dijelovima županije i države

SLABOSTI

Spoj državnih cesta u središtu grada
Nedovoljna pokrivenost naselja kanalizacijskim sustavom
Loše stanje nerazvrstanih cesta
Nezadovoljavajuća međusobna prometna povezanost svih naselja

INFRASTRUKTURNI SUSTAVI

PRILIKE

Mogućnost poboljšanja međusobne prometne povezanosti naselja iz bespovratnih sredstava
Mogućnost izgradnje gradske obilaznice iz bespovratnih sredstava
Intenziviranje socio-ekonomskog rasta zbog skorog dovršetka plinifikacije
Mogućnost organizacije dnevnih migracija lokalnog stanovništva prema Trilju i susjednim središtima (Sinj, Split)
Stavljanje u funkciju prostora nekadašnjeg poduzeća Cetinka

PRIJETNJE

Opasnost od zaustavljanja projekta plinifikacije Dalmacije
Iseljavanje stanovništva u druge sredine s boljim infrastrukturnim sustavom
Ograničavanje budućeg socio-ekonomskog razvoja u slučaju neulaganja u razvoj infrastrukturnog sustava

SNAGE

Organizacija nastave u jednoj smjeni
Povoljan omjer broja nastavnika i broja učenika
Subvencioniranje troškova prijevoza za srednjoškolce
Stipendiranje studenata

SLABOSTI

Premali kapacitet ustanova za predškolski odgoj
Loše stanje objekata područnih škola
Veliki troškovi prijevoza učenika u odnosu na raspoloživa proračunska sredstva
Nemogućnost organizacije izvannastavnih aktivnosti
Nepostojanje školskih sportskih terena
Slaba opremljenost osnovnoškolskih objekata

ODGOJ I OBRAZOVANJE

PRILIKE

Mogućnost financiranja povećanja kapaciteta ustanova za predškolski odgoj iz bespovratnih sredstava
Europski i nacionalni propisi koji promoviraju cjeloživotno obrazovanje
Mogućnost financiranja gradnje sportskih objekata područnih škola iz bespovratnih sredstava
Interes za uspostavom Centra kompetencija
Poboljšanje informatizacije škola iz bespovratnih sredstava
Mogućnost otvaranja srednje škole za zanimanja za kojima postoji potražnja u gospodarstvu

PRIJETNJE

Odlazak mladih na školovanje i studij izvan Splitsko-dalmatinske županije i njihovo ostajanje u drugim gradovima
Povećanje nezaposlenosti i konkurentnosti lokalne radne snage na tržištu rada zbog zastarijelosti i nedovoljne opremljenosti lokalnih obrazovnih ustanova

SNAGE

Duga tradicija poljoprivredne proizvodnje
Pogodan položaj i dobra infrastrukturna povezanost gospodarstva
Postojanje potpuno opremljene gospodarske zone koja se proširuje
Svijest lokalne zajednice o Trilju kao pogodnoj turističkoj destinaciji
Postojanje primjerene turističke infrastrukture (radne snage i objekata)
Blizina većih vjerskih i turističkih središta (Sinj, Međugorje, Split,...)

SLABOSTI

Neriješeni imovinsko-pravni odnosi kao prepreka komasaciji poljoprivrednog zemljišta
Nedostatak kvalificiranog kadra
Slaba turistička i kulturološka valorizacija grada i okoline
Velike površine neobrađenog poljoprivrednog zemljišta
Nedovoljna izvozna orijentiranost gospodarstva
Nedovoljna povezanost gospodarstva s istraživačkim institucijama

GOSPODARSTVO

PRILIKE

Specijalizacija u smjeru novih tehnologija i inovacija
Veliki potencijal za razvoj ruralnog turizma
Razvoj turističke ponude komplementarne obližnjim vjerskim središtima (Sinj, Međugorje)
Veliki poljoprivredni potencijal područja zbog sve veće potražnje za tradicionalnim i ekološkim poljoprivrednim proizvodima te samoniklim jestivim biljem
Uključivanje autohtonih poljoprivrednih proizvoda u lokalnu turističku ponudu
Poticanje udruživanja gospodarskih subjekata
Povoljni ekonomski učinci uslijed proširenja gospodarske zone Čaporice
Mogućnost afirmacije kao sajamskog središta

PRIJETNJE

Zakonska regulativa nije naklonjena investitorima
Postojanje administrativnih prepreka prilikom ulaganja u proizvodnju
Velika opterećenost gospodarstva porezima, prirezima i parafiskalnim nametima
Porast cijena energenata
Nedisciplinovanost u platnom prometu
Velika konkurencija

SNAGE

Razvijena mreža udruga

Iskustvo lokalne uprave u provođenju većih infrastrukturnih projekata (poslovna zona Čaporice)

Postojanje standarda zdravstvenih usluga

Povećana uloga udruga u životu lokalne zajednice

SLABOSTI

Sporost javne administracije

Manjak proračunskih sredstava za financiranje svih udruga

Nerazumijevanje društvene zajednice za rad udruga

Veliki broj udruga koje djeluju u istom području

Nepostojanje kvalitetne kontrole trošenja proračunskih sredstava danih udrugama

Nedovoljni kapaciteti u ustanovama za skrb o starima i nemoćnima

Slaba dostupnost zdravstvene zaštite u udaljenim naseljima

INSTITUCIJE RAZVOJNOG UPRAVLJANJA

PRILIKE

Mogućnost za afirmaciju u mreži europskih gradova

Mogućnost međugradske suradnje s gradovima u Bosni i Hercegovini

Mogućnost korištenja strukturnih i kohezijskih fondova

Porast interesa za brigu o starim i nemoćnima

Povećan interes za ulogu civilnog društva u ukupnom životu zajednice

Mogućnost apliciranja udruga za povlačenje sredstava iz strukturnih i kohezijskih fondova

PRIJETNJE

Nedostatak odgovarajućih propisa i nemogućnost rješavanja naraslih potreba u socijalnoj skrbi

Nedovoljna osjetljivost pojedinih društvenih kategorija za socijalne potrebe određenih skupina

Izostanak financijske potpore udrugama i civilnom društvu

Smanjenje zdravstvene zaštite stanovništva zbog promjene propisa

5 STRATEGIJA RAZVOJA GRADA TRILJA

Strategija razvoja Grada Trilj temeljni je dokument strateškog razvoja Grada Trilja do 2020. godine. Ovaj dokument osmišljen je s ciljem boljeg korištenja postojećih resursa i razvojnih prilika radi postizanja svekolikog društveno-ekonomskog razvoja. Temelj ovoga strateškog dokumenta je analiza postojećeg stanja iz koje je proizašla vizija budućeg razvoja. Vizija razvoja Grada Trilja rezultat je međusobne suradnje svih sudionika uključenih u proces izrade ovog strateškog dokumenta te predstavlja željenu sliku budućeg stanja. Upravo je precizno definiranje vizije budućeg stanja izuzetno bitno budući da iz nje proizlaze strateški ciljevi i prioriteti koji su u nastavku detaljno razrađeni kroz konkretne mjere.

CILJ 1.

INFRASTRUKTURNO OPREMITI NASELJA I POBOLJŠATI UVJETE ŽIVOTA

- Dostupnost društvenih sadržaja u svim naseljima
- Unapređenje prometne i komunalne infrastrukture
- Podizanje kvalitete usluga u javnim ustanovama
- Očuvanje izvornosti ruralnog područja

CILJ 2.

POTAKNUTI RAZVOJ GOSPODARSTVA I OTVARANJE RADNIH MJESTA

- Orijehtacija prema poljoprivrednoj proizvodnji
- Promicanje malog i srednjeg poduzetništva
- Uvođenje novih tehnologija i saznanja u poslovne procese
- Razvoj ruralnog turizma
- Jačanje konkurentnosti lokalnog stanovništva na tržištu rada

CILJ 3.

POTAKNUTI DEMOGRAFSKU REVITALIZACIJU I JAČANJE LJUDSKIH KAPACITETA

- Poticanje roditeljstva
- Osuvremenjivanje lokalnog obrazovnog sustava
- Poboljšanje obrazovne strukture lokalnog stanovništva

Grad Trilj je krški biser u kojem se isprepliću ruralni i urbani utjecaji. Poboljšanjem životnih uvjeta i otvaranjem radnih mjesta spriječiti će se iseljavanje stanovništva te stvoriti pretpostavke za bolju budućnost.

5.1 Vizija

Vizija Grada Trilja 2020. godine glasi:

„Grad Trilj je krški biser u kojem se isprepliće ruralni i urbani utjecaji. Poboljšanjem životnih uvjeta i otvaranjem radnih mjesta zaustavit će se iseljavanje stanovništva te stvoriti pretpostavke za bolju budućnost.“

Nastala je kao rezultat konsenzusa svih dionika i utemeljena je na resursima i snagama triljskog područja. U viziji su istaknuti svi raspoloživi razvojni potencijali koji zbog različitih internih i eksternih čimbenika do sada nisu bili adekvatno valorizirani. Pored toga, sadrži sažeti opis budućeg stanja, a na temelju iznesene vizije mogu se jasno razabrati tri strateška cilja u budućem razdoblju: infrastrukturno opremanje naselja i poboljšanje životnih uvjeta; restrukturiranje gospodarstva i otvaranje radnih mjesta; demografska revitalizacija i stvaranje kvalitetnih kadrova.

S obzirom na ograničene ovlasti jedinica lokalne samouprave, briga o njezinom provođenju nije samo u nadležnosti Grada Trilja, nego je za njezinu realizaciju bitna međusobna suradnja svih dionika i u budućnosti.

5.2 Strateški ciljevi i prioriteti

Nakon definiranja vizije, idući korak u strateškom planiranju je razrada strateških ciljeva, prioriteta i mjera. Prilikom definiranja strateških ciljeva u obzir je uzet „SMART“ načelo, što znači da su strateški ciljevi:

- Specifični (eng. Specific);
- Mjerljivi (eng. Measurable);
- Ostvarivi (eng. Achievable);
- Relevantni (eng. Relevant);
- Vremenski određeni (eng. Time-bound).

Bitno je napomenuti kako su strateški ciljevi ovog strateškog dokumenta sukladni sa strateškim ciljevima Razvojne strategije Splitsko-dalmatinske županije.

Definiranjem strateških ciljeva raspoložive snage i resursi usmjeravaju se na uklanjanje najvažnijih problema s kojima se suočava lokalna zajednica. Kao najvažnije probleme pred Gradom Triljom valja izdvojiti iseljavanje lokalnog stanovništva, manjak radnih mjesta te

nepostojanje društvene infrastrukture i sadržaja u svim naseljima. Zanemarivanje spomenutih čimbenika predstavlja glavnu opasnost za samu opstojnost Grada Trilja jer će se njihovim ignoriranjem stanje samo još više pogoršati.

Kao najvažniji strateški ciljevi Grada Trilja do 2020. godine ovim su dokumentom utvrđeni:

- 1. Infrastrukturno opremiti naselja i poboljšati uvjete života;*
- 2. Potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta;*
- 3. Potaknuti demografsku revitalizaciju i jačanje ljudskih kapaciteta.*

Restrukturiranjem lokalnog gospodarstva svi resursi biti će usmjereni prema profitabilnim djelatnostima koje će generirati radna mjesta za lokalno stanovništvo. Osim kao izvora radnih mjesta za lokalno stanovništvo, važnost razvijenog gospodarstva ogleda se i u činjenici da ono povećava proračunske prihode koji se između ostaloga mogu utrošiti na infrastrukturno opremanje naselja i poboljšanje životnih uvjeta lokalnog stanovništva. Pored toga, s ciljem lakšeg zapošljavanja lokalnog stanovništva, također je potrebno produbiti njihovo znanje i kompetencije. Time je vidljivo kako izneseni strateški ciljevi nisu isključivi nego da se međusobno nadopunjavaju te kako će se samo realizacijom svih ciljeva ostvariti vizija razvoja Grada Trilja.

Prioriteti detaljnije razrađuju strateške ciljeve te također proizlaze iz vizije. Predstavljaju aktivnosti i intervencije u nekom području te pridonose ostvarenju strateških ciljeva.

U nastavku je dan raspis strateških ciljeva i pripadajućih prioriteta do 2020. godine.

5.2.1 Strateški cilj 1. – Infrastrukturno opremiti naselja i poboljšati uvjete života

Moderna prometna infrastruktura, postojanje komunalne infrastrukture te dostupnost društvene infrastrukture i sadržaja samo su neki od čimbenik koji utječu na zadovoljstvo i kvalitetu života lokalnog stanovništva. Na žalost po stanovništvo s triljskog područja, većina naselja nije adekvatno infrastrukturno opremljena što umanjuje kvalitetu života lokalnog stanovništva i uzrokuje iseljavanje stanovništva u veće sredine.

Zbog ograničenih proračunskih sredstava, do sada nisu bila moguća veća ulaganja u infrastrukturno opremanje naselja. Međutim, s pristupanjem Hrvatske Europskoj uniji,

jedinicama lokalne samouprave olakšano je financiranje ovakvih ulaganja. Kako bi se iskoristila ova prilika te spriječilo daljnje iseljavanje stanovništva i propadanje čitavih naselja u budućem razdoblju će upravo infrastrukturno opremanje naselja biti jedan od najvažnijih strateških ciljeva. Izgradnjom osnovne društvene infrastrukture (društveni i vatrogasni domovi, groblja, dječja igrališta,...) stvoriti će se pretpostavke za oživljavanje zamrlih sredina. Unapređenje postojeće i izgradnja nove prometne i komunalne infrastrukture također predstavlja jedan od prioriteta kojima se u budućem razdoblju želi povećati kvaliteta života lokalnog stanovništva. Dodatno, s ciljem povećanja kvalitete života u lokalnoj zajednici također će se pristupiti unapređenju kvalitete usluga u javnim uslugama. I u konačnici, prilikom razvoja sredine voditi će se briga o održivom korištenju i očuvanju kulturnih i prirodnih resursa za buduće generacije.

Prioritet 1.1. Dostupnost društvene infrastrukture u svim naseljima

Pored teške gospodarske situacije, jedan od glavnih problema u Dalmatinskoj zagori, ali i na području Trilja je iseljavanje lokalnog stanovništva u veće sredine zbog boljih životnih uvjeta. Kao jedan od uzročnika migracija stanovništva prepoznato je nepostojanje javne infrastrukture i društvenih sadržaja u svim naseljima. S iseljavanjem mlađeg i ostankom starijeg stanovništva dolazi do izumiranja te propadanja čitavih naselja što u konačnici predstavlja opasnost po opstojnost same jedinice lokalne samouprave. S ciljem zadržavanja preostalog malobrojnog stanovništva u svim je naseljima potrebno osigurati najosnovniju društvenu infrastrukturu u vidu škola, pošte, zdravstvenih ustanova, društvenih domova te dječjih igrališta. Naime, iako postojanje takve društvene infrastrukture u konkretnom slučaju nije posve ekonomski opravdano, ona je izuzetno bitna za male sredine s obzirom da lokalno stanovništvo u njoj može zadovoljiti osnovne životne potrebe te zbog činjenice da je u njoj omogućeno okupljanje lokalnog stanovništva i organizacija društvenih sadržaja. Stoga je u budućem razdoblju jedna od glavnih zadaća lokalne zajednice subvencionirati djelovanje najosnovnijih oblika društvene infrastrukture. Također, osim izgradnje i osiguranja najosnovnije društvene infrastrukture u svim naseljima, u lokalnoj zajednici će se također poticati bavljenje sportom te kulturno stvaralaštvo. Time će se stvoriti novi sadržaji koji će obogatiti društveni život u svim naseljima te koji će lokalnom stanovništvu omogućiti kvalitetno provođenje slobodnog vremena.

Prioritet 1.2. Unapređenje prometne i komunalne infrastrukture

Prometna povezanost i dostupnost komunalne infrastrukture također uvelike određuju kvalitetu života u lokalnoj zajednici. Premda je osigurana prometna veza do svih naselja, postojeće prometnice su najvećim dijelom zastarjele zbog čega predstavljaju opasnost po sigurnost sudionika u prometu, ali i ograničavajući čimbenik daljnjeg razvoja pojedinih naselja. Slično tome, sva naselja nisu opremljena komunalnom infrastrukturom, ili je u najboljem slučaju komunalna infrastruktura zastarjela, zbog čega dio lokalnog stanovništva živi u neadekvatnim uvjetima. S otvaranjem većih mogućnosti za financiranje uređenja prometne i komunalne infrastrukture, jedan od glavnih prioriteta Grada Trilja u budućem razdoblju biti će upravo unapređenje prometne i komunalne infrastrukture. Pored podizanja životnih uvjeta, time će se ujedno stvoriti pretpostavke za budući socio-ekonomski razvoj triljskog područja.

Prioritet 1.3. Podizanje kvalitete usluga u javnim ustanovama

Zbog važnosti javnih ustanova za lokalno stanovništvo vrlo je bitno održati kvalitetu njihovih usluga na zadovoljavajućoj razini. S ciljem podizanja životnih uvjeta u lokalnoj zajednici, u narednom će se razdoblju pristupiti unapređenju kvalitete usluga nekolicine javnih ustanova koje djeluju na triljskom području. Budući da su primarna zdravstvena zaštita, sustav socijalne skrbi i skrbi za starije i nemoćne nužni za normalno funkcioniranje svih sredina, provođenjem adekvatnih mjera želi se povećati njihova kvaliteta i dostupnost svim potrebitima. Nadalje, budući da u manjim sredinama vatrogastvo tradicionalno ima veliku ulogu, osmišljenim mjerama želi se potaknuti njegov razvoj radi povećanja sigurnosti i zadovoljstva lokalnog stanovništva. I u konačnici, provođenjem mjera za povećanje učinkovitosti javne uprave želi se skratiti trajanje birokratskih procedura i povećati kompetencije za povlačenje sredstava iz europskih fondova. Prema tome, osim poboljšanja životnih uvjeta lokalnog stanovništva unapređenjem kvalitete javnih usluga ujedno će se osigurati i pretpostavke za daljnji razvoj čitave zajednice.

Prioritet 1.4. Očuvanje izvornosti ruralnog područja

Prilikom razvoja svaka zajednica treba voditi računa o očuvanju postojećih prirodnih i kulturnih vrijednosti. Budući da ruralna područja postaju sve zanimljivije odredište velikom broju ljudi, nužno je osigurati njihovu izvornost. Prvi korak u tom smjeru je izrada cjelokupne potrebne prostorno planske dokumentacije kojom se definiraju svi budući zahvati u prostoru. Nadalje, svaka generacija ima obavezu očuvanja i racionalnog korištenja raspoloživih prirodnih resursa kako bi njihovim korištenjem i buduće generacije mogle ostvariti svekoliki socio-ekonomski

napredak. Zbog toga je jedan od najvažnijih prioriteta lokalne uprave stvaranje svijesti o potrebi očuvanja i racionalnog korištenja raspoloživih prirodnih resursa. Kako se ne bi izgubio identitet lokalne zajednice, nužno je očuvanje tradicije i kulturnog nasljeđa te njihovo prenošenje na mlađe generacije. Provođenjem ovih mjera će se na najbolji način osigurati izvornost ruralnog područja za sadašnje, ali još više za buduće naraštaje.

5.2.2 Strateški cilj 2. – Potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta

Vrlo visoka nezaposlenost i manjak radnih mjesta također predstavljaju jedan od glavnih problema na triljskom području. Zbog nemogućnosti zaposlenja i osiguranja osnovnih egzistencijalnih uvjeta čitave obitelji nerijetko se odlučuju na iseljavanje i traženje boljih životnih uvjeta u drugim sredinama.

Budući da je lokalno stanovništvo oduvijek bilo orijentirano prema poljoprivredi, jedan od prioriteta lokalne uprave u budućem razdoblju biti će oživljavanje poljoprivredne proizvodnje i poticanje prerade poljoprivrednih proizvoda. Drugi temelj gospodarskog razvoja predstavljati će razvoj malog i srednjeg poduzetništva. Skorim proširenjem poslovne zone i poticajnim mjerama u lokalnoj će se zajednici stvoriti poduzetnička inicijativa, a time će se također privući i nove investicije. Nadalje, s ciljem povećanja konkurentnosti lokalnih gospodarstvenika poticati će se uvođenje novih tehnologija te uspostava suradnje lokalnih gospodarstvenika s obrazovnim i znanstveno-istraživačkim institucijama. Također, mjerama usmjerenim prema osmišljavanju novih turističkih sadržaja, unapređenju turističke infrastrukture, usavršavanju turističkih djelatnika te intenzivnijoj promociji i stvaranju prepoznatljive turističke destinacije želi se privući dolazak većeg broja turista i potaknuti razvoj ruralnog turizma. Naposljetku, promicanjem samozapošljavanja i prekvalifikacije utjecati će se na povećanje zapošljivosti lokalnog stanovništva, a samim time i na smanjenje broja nezaposlenih osoba.

Prioritet 2.1. Orijentacija prema poljoprivrednoj proizvodnji

Unatoč krškom terenu i ograničenoj površini obradivog zemljišta, poljoprivreda je oduvijek imala važnu ulogu za triljski kraj. U budućem razdoblju ponovno okretanje poljoprivredi biti će jedan od prioriteta kojima se želi smanjiti nezaposlenost lokalnog stanovništva. U tu svrhu, lokalna uprava mora biti jedan od nositelja mjera kojima će se stvoriti pretpostavke za učinkovitu i konkurentnu poljoprivrednu proizvodnju. Mjerama poput komasacije i navodnjavanja zemljišta postojeći ograničavajući čimbenici više ne bi predstavljali problem za razvoj konkurentne poljoprivredne proizvodnje. Nadalje, kako bi se olakšao plasman poljoprivrednih proizvoda na tržište nužna je njihova daljnja prerada i brendiranje. Povezivanjem poljoprivredne proizvodnje i turizma će se isto tako osigurati stalno tržište za lokalne poljoprivredne proizvode, ali će to ujedno biti i vrlo učinkovit način njihove daljnje promocije. Zahvaljujući vrhunskoj gastronomskoj ponudi i mogućnosti privlačenja većeg broja turista, triljsko bi područje u

budućnosti moglo biti prepoznatljivo kao destinacija „koštradne i kiselog kupusa“, „pečene janjetine“, „kruha ispod peke“, „žaba s pršutom“ te drugih poljoprivrednih proizvoda lokalnog stanovništva. Konačno, kako bi se zadržala konkurentnost lokalnih poljoprivrednih proizvođača nužno je poticati njihovu kontinuiranu edukaciju i usavršavanje.

Prioritet 2.2. Promicanje malog i srednjeg poduzetništva

Zbog važnosti za lokalno i nacionalno gospodarstvo, poticanje malog i srednjeg poduzetništva svakako predstavlja jedan od prioriteta u budućem razdoblju. Budući da je lokalna uprava već prepoznala njegovu važnost za lokalno gospodarstvo i kretanja na tržištu rada, u budućem razdoblju se namjeravaju dovršiti postojeće i provesti nove mjere usmjerene njegovom jačanju. Budući da je u narednom razdoblju predviđeno dovršenje proširenja postojeće poslovne zone, bitno je da lokalna uprava pridonosi jačanju poduzetničkog duha i inicijative među lokalnim stanovništvom te da privuče nove investitore u poslovnu zonu. Pored toga, zbog dinamičnog tržišta i sve jače konkurencije, bitno je poticati međusobno udruživanje i suradnju poduzetnika kako bi se ojačala njihova konkurentnost.

Prioritet 2.3. Uvođenje novih tehnologija i saznanja u poslovne procese

S obzirom na stalne tehnološke inovacije i tržišne promjene, bitno je podići osposobljenost gospodarstvenika i radne snage kako bi se održala postojeća razina konkurentnosti. Jedan od najučinkovitijih i najjednostavnijih načina za postizanje tog cilja je educiranje lokalnih gospodarstvenika. Produblivanjem saznanja o novim tehnologijama i proizvodnim postupcima lokalni gospodarstvenici lakše će spoznati važnost njihove implementacije. Pored toga, kako bi se podigla kompetentnost kadrova za proizvodnju proizvoda s većom dodanom vrijednošću, unutar poslovne zone predviđena je uspostava centra kompetencija za hranu, zdravlje i bioekonomiju. Prema tome, provođenjem ovih mjera u konačnici će se povećati konkurentnost čitavog gospodarstva.

Prioritet 2.4. Razvoj ruralnog turizma

Unatoč velikom turističkom potencijalu i blizini etabliranih turističkih destinacija, Trilj tijekom godine bilježi tek vrlo skromne turističke rezultate. To je prije svega uzrokovano slabijom promocijom lokalne turističke ponude ali i nedovoljnom turističkom valorizacijom prirodnih vrijednosti i kulturne baštine triljskog kraja. Kako bi turizam postao jedan od glavnih izvora

prihoda i zaposlenja za lokalno stanovništvo u lokalnoj zajednici moraju se stvoriti preduvjeti za intenzivniji razvoj turizma. Prvi korak u tom smjeru svakako je kreiranje novih turističkih sadržaja kroz bolju turističku valorizaciju prirodnih vrijednosti i kulturne baštine. Nadalje, kako bi se povećalo zadovoljstvo turista, a samim time i potaknula njihova potrošnja u samoj destinaciji, potrebno je osigurati adekvatnu turističku infrastrukturu. Unapređenjem turističke infrastrukture između ostaloga će se povećati i poboljšati smještajni kapaciteti čime će biti omogućen prihvat većeg broja posjetitelja ili posjetitelja s većom potrošnom moći. Pored toga, ulaganjem u izobrazbu i usavršavanje lokalnih turističkih djelatnika također se želi povećati zadovoljstvo turista ali i povećati njihovi kapaciteti da uspješno odgovore na stalne promjene na turističkom tržištu. U konačnici, kako bi se među turistima stvorila veća svijest o turističkoj ponudi Trilja potrebno je pristupiti intenzivnijoj promociji i stvaranju prepoznatljive turističke destinacije.

Prioritet 2.5. Jačanje konkurentnosti lokalnog stanovništva na tržištu rada

Budući da visoka nezaposlenost predstavlja veliki problem u lokalnoj zajednici, jedan od prioriteta lokalne uprave svakako je jačanje kompetencija i konkurentnosti lokalne radne snage kako bi bila zanimljivija potencijalnim poslodavcima. S obzirom na mali broj poduzeća i radnih mjesta, jedna od mjera kojima se želi povećati broj zaposlenih osoba svakako je poticanje lokalnog stanovništva na samozapošljavanje. Pored toga, promicanjem prekvalifikacije nezaposlenih osoba uspješnije će se odgovoriti zahtjevima na tržištu rada te tako izbjeći situacije u kojima je ponuda višestruko veća od potražnje za pojedinim zanimanjima.

5.2.3 Strateški cilj 3. – Potaknuti demografsku revitalizaciju i jačanje ljudskih kapaciteta

Budući da stanovništvo i ljudski resursi najviše pridonose napretku svake zajednice, zaseban strateški cilj upravo je posvećen prekidu negativnih demografskih kretanja i stvaranju kvalitetnih kadrova u budućnosti.

Pored iseljavanja stanovništva uzrok za polagano nestajanje triljskih naselja svakako je i maleni broj rođene djece. Materijalnim potpomaganjem mladih obitelji te stvaranjem poticajnog okruženja za roditelje, djecu i mlade želi se osigurati demografska obnova lokalne zajednice. Nadalje, boljim opremanjem osnovnoškolskih objekata te uvođenjem novih nastavnih programa i poticanjem izvrsnosti osuvremeniti će se lokalni obrazovni sustav kako bi se u budućnosti stvarali samo najkvalitetniji kadrovi. U konačnici s obzirom da slabije obrazovano stanovništvo znatno teže pronalazi zaposlenje jedan od prioriteta u budućem razdoblju biti će i poboljšanje obrazovne strukture lokalnog stanovništva putem promoviranja visokog obrazovanja i cjeloživotnog učenja.

Prioritet 3.1. Poticanje roditeljstva

Zbog sve manjeg broja rođene djece primjetna je intenzifikacija procesa starenja stanovništva zbog čega je dugoročno ugrožena opstojnost čitave lokalne zajednice. Kako bi se spriječili nepovoljni demografski trendovi, zadaća lokalne uprave je osiguranje uvjeta koji bi trebali promovirati natalitet. Loš materijalni položaj mladih obitelji smatra se jednim od glavnih razloga zbog kojeg je u proteklom razdoblju došlo do smanjenja broja rođene djece. Upravo zbog toga, u budućem razdoblju će se kroz različite oblike pomoći nastojati poboljšati materijalni položaj mladih obitelji. Nadalje, nedostatni kapaciteti ustanova za predškolski odgoj te manjak društvenih sadržaja za djecu i mlade također su čimbenici koji ne idu u prilog stvaranju poticajnog okruženja za roditeljstvo. Zbog toga će se u budućem razdoblju napori usmjeriti i prema razvoju predškolskog odgoja te osiguranja društvenih sadržaja za djecu i mlade.

Prioritet 3.2. Osuvremenjivanje lokalnog obrazovnog sustava

Jedan od najvećih problema ne samo lokalnog nego i nacionalnog obrazovnog sustava je njegova zastarjelost. Zbog njegove zastarjelosti školarci ne usvajaju gradivo koje će im stvarno koristiti u kasnijem profesionalnom životu ili postojeće gradivo usvajaju na njima neshvatljiv i nezanimljiva način. S namjerom da se u budućnosti podigne kompetentnost i konkurentnost lokalnog stanovništva, na lokalnoj razini se već sada treba poticati kreiranje i uvođenje novih

nastavnih programa te poticati izvrsnost. Pored toga, zbog neopremljenosti i zastarjelosti opreme u osnovnoškolskim ustanovama, dolazi do smanjenja kvalitete nastave i ne udovoljavanja svim pedagoškim standardima. Zbog toga će poboljšanje opremljenosti osnovnih i područnih škola biti još jedna mjera kojom se želi osuvremeniti lokalni obrazovni sustav.

Prioritet 3.3. Poboljšanje obrazovne strukture lokalnog stanovništva

U usporedbi sa susjednim okruženjem, primjetno je kako je obrazovna struktura lokalnog stanovništva nepovoljnija u odnosu na županijski prosjek. Budući da je udio visokoobrazovanog stanovništva niži od državnog prosjeka, jedna od mjera biti će usmjerena prema poticanju visokog obrazovanja kroz stipendiranje i usmjeravanje studenata prema perspektivnim fakultetima. Također, zbog važnosti cjeloživotnog obrazovanja nužno je poticati kontinuirano usavršavanje lokalnog stanovništva. Ovim će se mjerama pored poboljšanja obrazovne strukture lokalnog stanovništva također povećati i njegova konkurentnost na tržištu rada.

5.3 Razvojne mjere

STRATEŠKI CILJ	1. INFRASTRUKTURNO OPREMITI NASELJA I POBOLJŠATI UVJETE ŽIVOTA
---------------------------	---

PRIORITET	1.1. Dostupnost društvenih sadržaja u svim naseljima
MJERA	1.1.1. Obnova i izgradnja društvenih objekata
CILJ MJERE	Izgradnjom novih te obnovom i prenamjenom postojećih društvenih objekata žele se osigurati primjereni uvjeti za okupljanje lokalnog stanovništva i održavanje društvenih događanja u svim naseljima.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obnova i izgradnja društvenih domova ▪ Obnova i izgradnja dječjih igrališta ▪ Obnova i izgradnja groblja ▪ Obnova i uređenje javnih površina
REZULTAT	Podizanje kvalitete života i sprječavanje potpunog propadanja pojedinih naselja zahvaljujući postojanju najosnovnije društvene infrastrukture u svim naseljima.
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja ▪ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
KORISNICI	Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	Broj izgrađenih / novouređenih društvenih objekata
MJERA	1.1.2. Poticanje sporta i rekreacije
CILJ MJERE	Uređenjem sportske infrastrukture i potporom djelovanju sportskih udruga želi se povećati raznovrsnost društvenih sadržaja te ujedno stvoriti interes među lokalnim stanovništvom za bavljenjem sportom.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uređenje i izgradnja višenamjenskih igrališta u svim naseljima ▪ Izgradnja nove sportske dvorane ▪ Opremanje sportskih dvorana novom opremom ▪ Uređenje i izgradnja biciklističkih staza

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sufinanciranje djelovanja sportskih udruga ▪ Osiguranje primjerenih materijalnih uvjeta za djelovanje svih sportskih udruga ▪ Poticanje osnivanja novih sportskih udruga ▪ Potpomaganje organizacije sportskih manifestacija i natjecanja ▪ Poticanje lokalnog stanovništva na amatersko bavljenje sportom
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osiguranje sportske infrastrukture u svim naseljima ▪ Povećanje broja sportskih udruga ▪ Povećanje broja sportskih manifestacija i natjecanja ▪ Povećani udio stanovništva koji se rekreativno bavi sportom ▪ Pобољшanje sportskih rezultata zbog osiguranja adekvatne infrastrukture ▪ Smanjenje rizika od delikventnog ponašanja među mladima
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta ▪ Splitsko-dalmatinska županija
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sportske udruge ▪ Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj višenamjenskih sportskih igrališta ▪ Broj sportskih klubova/udruga ▪ Broj sportskih manifestacija i natjecanja ▪ Udio stanovništva koji se amaterski bavi sportom ▪ Proračunski izdaci namijenjeni sportu
MJERA	1.1.3. Promoviranje kulturnog stvaralaštva
CILJ MJERE	Potporom rada pojedinaca, udruga i ustanova stvoriti će se novi sadržaji kojima će se obogatiti društveni život u svim naseljima, a time će se ujedno doprinijeti očuvanju kulturne baštine triljskog kraja.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sufinanciranje rada pojedinaca, udruga i ustanova u kulturi ▪ Osiguranje adekvatnih materijalnih uvjeta za pojedince i udruge koje djeluju u području kulture

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Promoviranje kulturnog stvaralaštva u čitavoj zajednici a naročito među mladima ▪ Poticanje organizacije kulturno-umjetničkih manifestacija ▪ Opremanje gradskog kina i knjižnice novom opremom
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osiguranje adekvatnih uvjeta za okupljanje i djelovanje pojedinaca i udruga u kulturi ▪ Povećanje interesa mladih i čitave društvene zajednice za kulturnim stvaralaštvom ▪ Obogaćeni društveni život u svim naseljima zahvaljujući povećanju broja kulturno-umjetničkih organizacija
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo kulture ▪ Splitsko-dalmatinska županija
KORISNICI	Pojedinci, udruge i ustanove u kulturi
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Proračunski izdaci namijenjeni kulturi ▪ Broj kulturno-umjetničkih manifestacija ▪ Broj kulturnih udruga

PRIORITET	1.2.Unapređenje prometne i komunalne infrastrukture
MJERA	1.2.1. Osvremenjivanje prometne infrastrukture
CILJ MJERE	Izgradnjom novih te temeljitom rekonstrukcijom i označavanjem postojećih prometnica želi se stvoriti sigurna i funkcionalna prometna mreža koja će omogućiti socio-ekonomski razvoj područja.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sanacija i proširenje postojećih prometnica ▪ Izgradnja triljske zaobilaznice ▪ Sanacija objekata prometne infrastrukture (mostovi nadvožnjaci,...) ▪ Sanacija i asfaltiranje nerazvrstanih cesta ▪ Sanacija visećeg mosta u gradu Trilju ▪ Izgradnja nogostupa u naseljima ▪ Adekvatno označavanje pješačkih prijelaza

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Postavljanje nove prometne signalizacije duž postojećih prometnica
REZULTAT	Bolja protočnost i veća sigurnost sudionika u prometu.
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture ▪ Hrvatske ceste d.o.o. ▪ Županijske ceste Split ▪ Grad Trilj
PARTNERI	-
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Prolaznici i posjetitelji ▪ Gospodarski subjekti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dužina saniranih prometnica ▪ Dužina novoizgrađenih prometnica ▪ Dužina izgrađenog nogostupa ▪ Broj saniranih objekata prometne infrastrukture
MJERA	1.2.2. Uređenje odvodnog sustava u svim naseljima
CILJ MJERE	Budući da samo u Trilju te manjim dijelom u prigradskom naselju Vedine postoji uređen kanalizacijski sustav, zbog očuvanja okoliša i stvaranja boljih životnih uvjeta nameće se potreba uređenja sustava odvodnje oborinskih i otpadnih voda u svim naseljima.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Širenje postojeće kanalizacijske mreže ▪ Izgradnja pročistača otpadnih voda ▪ Uređenje i redovito održavanje odvodnih kanala uz prometnice
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uređen sustav odvodnje otpadnih i oborinskih voda u većini naselja ▪ Smanjenje rizika po ljudsko zdravlje te od onečišćenja tla i vodotoka
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vodovod i odvodnja cetinske krajine d.o.o. Sinj
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Gospodarski subjekti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dužina novoizgrađene kanalizacijske mreže ▪ Broj kućanstava priključenih na kanalizacijsku mrežu ▪ Broj pročistača otpadnih voda
MJERA	1.2.3. Proširenje vodoopskrbnog sustava
CILJ MJERE	Iako je na uređeni vodoopskrbni sustav priključeno više od 90% stanovnika s triljskog područja, problemi s vodoopskrbom još uvijek postoje u udaljenim naseljima. Kako bi se za stanovništvo i u udaljenim naseljima osigurala opskrba pitkom vodom, u budućem razdoblju namjerava se dovršiti izgradnja vodoopskrbnog sustava do svih naselja.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izgradnja vodoopskrbnog sustava do svih naselja ▪ Priključenje kućanstava na novoizgrađeni vodoopskrbni sustav
REZULTAT	Opskrba svih kućanstava pitkom vodom iz uređenog vodoopskrbnog sustava
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj ▪ Vodovod i odvodnja cetinske krajine d.o.o. Sinj
PARTNERI	Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Gospodarski subjekti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dužina novoizgrađenog vodoopskrbnog sustava ▪ Broj kućanstava priključenih na vodoopskrbni sustav
MJERA	1.2.4. Poboljšanje energetskog sustava
CILJ MJERE	Modernizacijom postojeće elektroopskrbne mreže, izgradnjom distributivnog plinovoda te poticanjem korištenja obnovljivih izvora energije osigurati će se učinkovita opskrba kućanstava i gospodarskih subjekata različitim energentima.

SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rekonstrukcija postojeće niskonaponske elektroopkrbne mreže ▪ Dovršetak izgradnje plinovoda i provođenje plinifikacije na triljskom području ▪ Promoviranje korištenja obnovljivih energenata
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećana učinkovitost i smanjenje gubitaka u elektroopskrbi ▪ Plinifikacija šireg triljskog područja ▪ Smanjenje ovisnosti o jednom energentu
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hrvatska elektroprivreda d.d. ▪ Plinacro d.o.o.
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Gospodarski subjekti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dužina moderniziranog elektroopkrbnog sustava ▪ Broj kućanstava s plinskim priključkom

PRIORITET	1.3.Podizanje kvalitete usluga u javnim ustanovama
MJERA	1.3.1. Unapređenje kvalitete primarne zdravstvene zaštite
CILJ MJERE	Budući da zdravstvene ustanove primarne zdravstvene zaštite predstavljaju jedini oblik zdravstvene skrbi na triljskom području, za lokalno stanovništvo je vrlo bitno da kvaliteta njihovih usluga bude na zadovoljavajućoj razini. Boljim opremanjem i poboljšanjem materijalnih uvjeta postojećih zdravstvenih ustanova želi se osigurati kvaliteta zdravstvenih usluga za lokalno stanovništvo.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Rekonstruiranje objekata zdravstvenih ustanova ▪ Opremanje zdravstvenih ustanova novom opremom
REZULTAT	Podizanje kvalitete zdravstvenih usluga zbog djelovanja zdravstvenih ustanova u adekvatnim uvjetima i njihove bolje opremljenosti.
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dom zdravlja Splitsko-dalmatinske županije ▪ Ljekarna Splitsko-dalmatinske županije
PARTNERI	Grad Trilj
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Posjetitelji
POKAZATELJI	Proračunski izdaci namijenjeni unapređenju kvalitete primarne zdravstvene zaštite
MJERA	1.3.2. Osiguranje učinkovitosti sustava socijalne skrbi
CILJ MJERE	Zbog teške gospodarske situacije povećao se broj korisnika nekog od oblika socijalne skrbi. Kako bi se osigurala učinkovitost sustava socijalne skrbi svim nadležnim organizacijama i ustanovama potrebno je osigurati adekvatne materijalne uvjete. Osim toga, senzibiliziranjem javnosti i boljom međusobnom suradnjom svih aktera osigurati će se kvalitetna socijalna skrb za sve potrebite.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Senzibiliziranje lokalnog stanovništva o marginaliziranim skupinama ▪ Potpomaganje rada ustanova i civilnih udruga za pružanje socijalne skrbi ▪ Osiguranje adekvatnog prostora i materijalnih uvjeta ustanovama i civilnim udrugama za pružanje socijalne skrbi ▪ Potpomaganje marginaliziranih skupina ▪ Promoviranje socijalne uključenosti u lokalnoj zajednici ▪ Osiguranje pristupa do svih javnih ustanova za osobe s invaliditetom ▪ Uspostava ustanove za brigu o starim i nemoćnim osobama ▪ Uspostava zdravstveno-rehabilitacijskog centra s hospicijem, domom za starije i nemoćne te hotelom za posjetitelje
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje svijesti lokalne zajednice o marginaliziranim skupinama ▪ Djelovanje ustanova i civilnih udruga u adekvatnim materijalnim uvjetima.

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uređen pristup do svih javnih ustanova za osobe s invaliditetom ▪ Ustrojena ustanova za brigu o starim i nemoćnim osobama
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ Splitsko-dalmatinska županija
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ustanove i civilne udruge za pružanje socijalne skrbi ▪ Ministarstvo socijalne politike i mladih ▪ Privatni poduzetnici
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Marginalizirane skupine
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj korisnika nekog od oblika socijalne skrbi ▪ Proračunski izdaci namijenjeni socijalnoj skrbi
MJERA	1.3.3. Jačanje kompetencija i učinkovitost javne uprave
CILJ MJERE	Edukacijom djelatnika i uvođenjem novih tehnologija unaprijediti će se učinkovitost javne uprave s ciljem podizanja zadovoljstva lokalnog stanovništva te privlačenja investitora u novouređenu poslovnu zonu.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Redovito educiranje djelatnika u javnoj upravi o strateškom planiranju i mogućnostima financiranja iz EU fondova ▪ Suradnja s uspješnim jedinicama lokalne samouprave i učenje od primjera dobre prakse ▪ Informatizacija birokratskih procedura u ustanovama javne uprave ▪ Redovita evaluacija učinkovitosti javne uprave
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja uspješno provedenih projekata sufinanciranih iz EU fondova ▪ Veće zadovoljstvo lokalnog stanovništva i povećanje investitora u agropoduzetnički centar zbog ubrzanja birokratskih procedura
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo uprave ▪ Splitsko-dalmatinska županija

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Županijska razvojna agencija ▪ Jedinice lokalne samouprave s velikim uspjehom u provedbi projekata sufinanciranih iz EU fondova
KORISNICI	Djelatnici u javnoj upravi
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj educiranih djelatnika u javnoj upravi ▪ Broj uspješno pripremljenih i realiziranih projekata financiranih sredstvima iz EU fondova ▪ Broj pritužbi na rad djelatnika u javnoj upravi
MJERA	1.3.4. Razvoj vatrogastva
CILJ MJERE	Uređenjem vatrogasnih domova te boljim opremanjem vatrogasnih društava želi se povećati sigurnost lokalne zajednice i kvaliteta vatrogasnih usluga.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izgradnja i uređenje vatrogasnih domova u naseljima ▪ Financiranje djelovanja vatrogasnih društava ▪ Opremanje vatrogasnih društava suvremenom opremom ▪ Promoviranje vatrogastva u lokalnoj zajednici
REZULTAT	Poboljšani ustroj i opremljenost vatrogasnih ustanova na triljskom području
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj
PARTNERI	Državna uprava za zaštitu i spašavanje
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dobrovoljna vatrogasna društva ▪ Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	Proračunski izdaci namijenjeni razvoju vatrogastva

PRIORITET	1.4.Očuvanje izvornosti ruralnog područja
MJERA	1.4.1. Izrada i redovita revizija prostorno-planske dokumentacije
CILJ MJERE	Izradom i redovitom revizijom prostorno-planske dokumentacije osigurati će se racionalnost prilikom budućih zahvata u prostoru.

SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izrada i usvajanje Prostornog plana uređenja Grada Trilja ▪ Izrada redovitih nadopuna Prostornog plana uređenja Grada Trilja ▪ Izrada i usvajanje Detaljnih planova uređenja
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izrađena prostorno planska dokumentacija ▪ Osiguranje racionalnog korištenja prostora
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja ▪ Zavod za prostorno uređenje Splitsko-dalmatinske županije ▪ Lokalna zajednica
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalna zajednica ▪ Investitori
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izrađena i usvojena sva potrebna prostorno-planska dokumentacija ▪ Pokrivenost triljskog područja digitalnim katastarskim planovima
MJERA	1.4.2. Racionalno raspolaganje prirodnim resursima
CILJ MJERE	Zbog oskudnosti prirodnih resursa nužno je njima racionalno raspolagati kako bi i buduće generacije mogle temeljiti svoj razvoj na njihovoj valorizaciji.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Racionalizacija korištenja vodenih resursa ▪ Racionalizacija korištenja obradivog zemljišta ▪ Poticanje poljoprivrednika na ekološki uzgoj ▪ Racionalizacija korištenja šuma ▪ Provođenje mjera energetske učinkovitosti u kućanstvima i javnim ustanovama ▪ Poticanje korištenja obnovljivih izvora energije ▪ Educiranje lokalne zajednice o važnosti racionalnog raspolaganja prirodnim resursima
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učinkovitije korištenje dostupnih prirodnih resursa ▪ Povećana svijest o racionalnom korištenju prirodnih resursa

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje energetske učinkovitosti u kućanstvima i javnim ustanovama
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo zaštite okoliša i prirode ▪ Hrvatske vode d.o.o. ▪ Grad Trilj
PARTENRI	Lokalna zajednica
KORISNICI	Lokalna zajednica
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Udio kućanstava s provedenim mjerama energetske učinkovitosti ▪ Površina šuma ▪ Broj održanih edukacija
MJERA	1.4.3. Očuvanje okoliša i bioraznolikosti
CILJ MJERE	Zbog krhkosti ekosistema i dalekosežnih negativnih posljedica njegove devastacije, nužno je već sada provoditi mjere usmjerene očuvanju okoliša i bioraznolikosti.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Educiranje lokalne zajednice o očuvanju okoliša i bioraznolikosti ▪ Sanacija divljih odlagališta otpada ▪ Poticanje razvrstavanja i reciklaže otpada u lokalnoj zajednici ▪ Uređenje reciklažnih dvorišta i zelenih otoka ▪ Zaštita ugroženih biljnih i životinjskih vrsta ▪ Zaštita krajolika velike vrijednosti
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje svijesti u lokalnoj zajednici o važnosti očuvanja okoliša i bioraznolikosti ▪ Smanjenje broja divljih odlagališta otpada ▪ Povećanje udjela kućanstava koja recikliraju otpad
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode Splitsko-dalmatinske županije
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalna zajednica ▪ Ovlašteni koncesionar za prikupljanje i odvoz otpada

KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalna zajednica ▪ Posjetitelji i turisti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj održanih edukacija ▪ Broj saniranih divljih odlagališta otpada ▪ Broj reciklažnih dvorišta i zelenih otoka ▪ Broj zaštićenih vrsta
MJERA	1.4.4. Očuvanje tradicije i kulturnog nasljeđa
CILJ MJERE	Kako bi se očuvao identitet Trilja, ali i Dalmatinske zagore, nužno je očuvanje i prenošenje tradicije i kulturnog nasljeđa na mlađe generacije.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje djelovanja kulturno-umjetničkih društava ▪ Potpomaganje djelovanja Muzeja triljskog kraja ▪ Očuvanje tradicionalnih obrta ▪ Obnova kulturnih dobara pod zaštitom Ministarstva kulture ▪ Organiziranje manifestacija kojima se promoviraju tradicionalni obrti, gastronomska ponuda i kulturna baština Dalmatinske zagore ▪ Educiranje mladih o potrebi očuvanja kulturnog nasljeđa
REZULTAT	Očuvanje tradicije i kulturnog nasljeđa triljskog kraja od nestanka
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalna kulturno-umjetnička društva ▪ Muzej triljskog kraja ▪ Ministarstvo kulture ▪ Splitsko-dalmatinska županija
KORISNICI	Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj kulturno-umjetničkih društava ▪ Broj članova kulturno umjetničkih društava ▪ Broj kulturno-umjetničkih manifestacija

STRATEŠKI CILJ	2. POTAKNUTI RAZVOJ GOSPODARSTVA I OTVARANJE RADNIH MJESTA
---------------------------	---

PRIORITET	2.1. Orijentacija prema poljoprivrednoj proizvodnji
MJERA	2.1.1. Stvaranje preduvjeta za konkurentnu poljoprivrednu proizvodnju
CILJ MJERE	S obzirom da zbog ograničenosti obradivog poljoprivrednog zemljišta nije mogući razvoj intenzivne poljoprivredne proizvodnje, nužno je provesti mjere kojima će se povećati konkurentnost lokalnih poljoprivrednika. Mjerama poput uređenja sustava za navodnjavanje, hidromelioracije močvarnog zemljišta, komasacije poljoprivrednog zemljišta, usmjeravanjem prema uzgoju visokodohodovnih kultura te međusobnim udruživanjem poljoprivrednika želi se stvoriti učinkovita i konkurentna poljoprivredna proizvodnja.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uređenje sustava za navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta ▪ Provođenje hidromelioracije močvarnog zemljišta ▪ Usmjeravanje poljoprivrednika prema uzgoju visokodohodaovnih kultura ▪ Poticanje komasacije poljoprivrednih parcela ▪ Poticanje međusobnog udruživanja poljoprivrednika
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje površine navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta ▪ Povećanje broj poljoprivrednika koji uzgajaju visokodohodovne kulture ▪ Povećanje prosječne površine poljoprivrednog zemljišta ▪ Povećanje broja poljoprivrednih zadruga/klastera
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo poljoprivrede ▪ Splitsko-dalmatinska županija
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ OPG-ovi ▪ Poljoprivredne zadruge

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poduzeća koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Površina navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta ▪ Broj poljoprivrednika koji se bave uzgojem visokodohodovnih kultura ▪ Prosječna površina pojedinačne poljoprivredne parcele ▪ Broj poljoprivrednih zadruga/klastera ▪ Broj lokalnih poljoprivrednika okupljenih u poljoprivredne zadruge/klastere
MJERA	2.1.2. Stvaranje prepoznatljivih poljoprivrednih proizvoda
CILJ MJERE	Radi lakšeg plasmana lokalnih poljoprivrednih proizvoda nužno je osigurati njihovu prepoznatljivost. Zbog toga će se poticati tržišni plasman veće količine poljoprivrednih proizvoda standardizirane kvalitete.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje međusobnog udruživanja poljoprivrednika radi tržišnog plasmana veće količine poljoprivrednih proizvoda ▪ Standardizacija kvalitete poljoprivrednih proizvoda ▪ Brendiranje poljoprivrednih proizvoda
REZULTAT	Veća konkurentnost lokalnih poljoprivrednih proizvoda zbog veće prepoznatljivosti
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ OPG-ovi ▪ Poljoprivredne zadruge ▪ Poduzeća koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom
PARTNERI	Poljoprivredna savjetodavna služba
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalni poljoprivrednici ▪ Poljoprivredne zadruge ▪ OPG-ovi
POKAZATELJI	Broj brendiranih poljoprivrednih proizvoda
MJERA	2.1.3. Educiranje lokalnih poljoprivrednih proizvođača
CILJ MJERE	Kako bi se osigurala konkurentnost lokalnih poljoprivrednika nužna je

	njihova kontinuirana izobrazba. Zbog toga je zadaća lokalne uprave da poticanjem njihovog kontinuiranog usavršavanja zadrži konkurentnost lokalnih poljoprivrednika na visokoj razini.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Educiranje poljoprivrednika o mogućnostima financiranja iz EU fondova ▪ Potpomaganje poljoprivrednika prilikom pripreme projekata za financiranje nacionalnim i europskim sredstvima. ▪ Educiranje poljoprivrednika o alternativnim mogućnostima financiranja ▪ Educiranje poljoprivrednika o novim poljoprivrednim kulturama ▪ Educiranje poljoprivrednika o novim proizvodnim tehnologijama ▪ Educiranje poljoprivrednika o mogućnostima plasmana vlastitih proizvoda na tržište
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja poljoprivrednika s pripremljenim projektima za financiranje iz EU fondova ▪ Povećanje interesa poljoprivrednika za uzgojem novih poljoprivrednih kultura ▪ Povećanje broja poljoprivrednika koji koriste nove proizvodne tehnologije ▪ Povećanje konkurentnosti lokalnih poljoprivrednika
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ Poljoprivredna savjetodavna služba ▪ Znanstveno-istraživačke institucije s područja županije
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo poljoprivrede ▪ Splitsko-dalmatinska županija
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poljoprivredne zadruge ▪ OPG-ovi
POKAZETLJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj uspješno provedenih projekata financiranih iz EU izvora ▪ Broj održanih edukacija

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj sudionika edukacija
MJERA	2.1.4. Poticanje daljnje prerade poljoprivrednih proizvoda
CILJ MJERE	Budući da se postojeći poljoprivredni proizvodi još uvijek velikim dijelom plasiraju na tržište u obliku sirovina, potrebno je poticati njihovu daljnju preradu kako bi se dobili poljoprivredni proizvodi s većom dodanom vrijednošću.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje poljoprivrednika na daljnju preradu poljoprivrednih proizvoda ▪ Izgradnja postrojenja za preradu i skladištenje poljoprivrednih proizvoda ▪ Potpomaganje prilikom daljnjeg širenja prerađivačkih kapaciteta
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja poljoprivrednika koji prerađuju vlastite proizvode ▪ Izgrađena postrojenja za preradu poljoprivrednih proizvoda ▪ Povećanje postojećih prerađivačkih kapaciteta
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo poljoprivrede ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj
PARTNERI	Poljoprivredna savjetodavna služba
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poljoprivredne zadruge ▪ Lokalni poljoprivrednici ▪ OPG-ovi
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj poljoprivrednika koji prerađuju vlastite poljoprivredne proizvode ▪ Proizvedena količina prerađenih poljoprivrednih proizvoda
MJERA	2.1.5. Povezivanje poljoprivredne proizvodnje i turizma
CILJ MJERE	Povezivanjem poljoprivrede i turizma lokalnim poljoprivrednim proizvođačima će se osigurati stalno tržište na kojem će ujedno moći efikasno promovirati vlastite proizvode.

SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje OPG-ova na uključivanje vlastitih poljoprivrednih proizvoda u turističku ponudu ▪ Poticanje ugostitelja na uključivanje lokalnih poljoprivrednih proizvoda u vlastitu ponudu ▪ Organiziranje turističko-gastronomskih manifestacija namijenjenih promociji lokalnih poljoprivrednih proizvoda
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Olakšan plasman i povećana potražnja za lokalnim poljoprivrednim proizvodima.
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ OPG-ovi ▪ Lokalni ugostitelji
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Posjetitelji i turisti
POKAZATELJI	Broj ugostitelja koji u vlastitoj ponudi imaju lokalne poljoprivredne proizvode

PRIORITET	2.2. Promicanje malog i srednjeg poduzetništva
MJERA	2.2.1. Promicanje poduzetničkog duha i inicijative
CILJ MJERE	Organizacijom edukacija i stručnih radionica lokalnom stanovništvu želi se usaditi poduzetnički duh kako bi vlastitom poduzetničkom inicijativom postali budući nositelji gospodarskog razvoja.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Organiziranje stručnih seminara na temu poduzetništva ▪ Ubrzanje birokratskih procedura za poduzetnike početnike u nadležnosti lokalne uprave ▪ Potpomaganje poduzetnika prilikom pokretanja poslovanja (pružanje stručne pomoći, sufinanciranje kamata na poduzetničke kredite,...)
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećana spremnost lokalnog stanovništva za bavljenje poduzetništvom ▪ Povećanje broja poduzetnika

NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo poduzetništva i obrta ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Županijska razvojna agencija ▪ Hrvatska gospodarska komora
KORISNICI	Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	Broj uspješnih novih poduzetnika
MJERA	2.2.2. Jačanje poduzetništva i privlačenje novih investicija
CILJ MJERE	Tijekom proteklih godina poduzetništvo dobiva sve veći značaj na području Trilja i cijele Splitsko-dalmatinske županije. S ciljem njegovog daljnjeg jačanja potrebno je dovršiti daljnje širenje poslovne zone i na lokalnoj razini stvoriti ugodnu poduzetničku inicijativu.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dopršenje proširenja poslovne zone ▪ Izrada promotivnih letaka i brošura radi privlačenja novih investitora ▪ Ubrzanje birokratskih procedura za vanjske investitore u nadležnosti lokalne uprave ▪ Provođenje poticajnih mjera za privlačenje vanjskih investitora (sufinanciranje kamata na poduzetničke kredite, oslobođenje od plaćanja komunalne naknade,...) ▪ Potpomaganje poduzetnika koji šire vlastito poslovanje
REZULTAT	Povećanje broja poduzetnika i zaposlenih na području Trilja
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo poduzetništva i obrta ▪ Ministarstvo gospodarstva ▪ Hrvatska gospodarska komora ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Županijska razvojna agencija
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Postojeći poduzetnici ▪ Potencijalni vanjski investitori

POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vrijednost novih investicija u poslovnoj zoni ▪ Broj poduzetnika u poslovnoj zoni ▪ Broj zaposlenih osoba u poslovnoj zoni
MJERA	2.2.3. Poticanje suradnje i udruživanja poduzetnika
CILJ MJERE	S ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju lokalni poduzetnici suočeni su s još većom konkurencijom na tržištu. Kako bi se ojačao njihov tržišni položaj bitno je potaknuti njihovu međusobnu suradnju i udruživanje.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Promoviranje udruživanja poduzetnika u poduzetnička udruženja i klastere ▪ Potpomaganje djelovanja poduzetničkih udruženja i klastera
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Formiranje poduzetničkih udruženja i klastera ▪ Povećanje konkurentnosti lokalnih poduzetnika
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hrvatska gospodarska komora ▪ Županijska razvojna agencija
KORISNICI	Postojeći poduzetnici na lokalnoj i županijskoj razini
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj novoosnovanih poduzetničkih udruženja/klastera ▪ Broj poduzetnika okupljenih u poduzetnička udruženja i klastere

PRIORITET	2.3. Uvođenje novih tehnologija i saznanja u poslovne procese
MJERA	2.3.1. Uspostavljanje suradnje s obrazovnim i znanstveno-istraživačkim institucijama
CILJ MJERE	Zbog stalnih tehnoloških inovacija, skoro proširenja poslovne zone i blizine splitskog sveučilišta, namjera je da se uspostavi između lokalnih gospodarstvenika te obrazovnih i znanstveno-istraživačkih institucija. Time bi se stvorile pretpostavke da se unutar poslovne zone formira centar kompetencija koji bi omogućio izobrazbu kompetentnih

	kadrova i time u konačnici podigao konkurentnost lokalnog gospodarstva
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje suradnje između lokalnih gospodarstvenika te obrazovnih i znanstveno-istraživačkih institucija ▪ Potpomaganje uspostave centra kompetencija ▪ Osiguranje adekvatnih materijalnih uvjeta u kojima će djelovati centar kompetencija
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bolja izobrazba i jačanje kompetencija radne snage ▪ Proizvodnja proizvoda s visokom dodanom vrijednošću ▪ Jačanje konkurentnosti lokalnog gospodarstva
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sveučilište u Splitu ▪ Institut za jadranske kulture i melioraciju krša Split ▪ Institut Ruđer Bošković Zagreb ▪ Sveučilište u Zagrebu
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalni gospodarstvenici ▪ Poduzetnici unutar poslovne zone
POKAZATELJI	Ustrojen centar kompetencija za hranu, zdravlje i bioekonomiju
MJERA	2.3.2. Educiranje lokalnih gospodarstvenika
CILJ MJERE	S ciljem lakšeg udovoljavanja tržišnim zahtjevima te podizanja efikasnosti i konkurentnosti lokalnog gospodarstva Grad Trilj treba poticati edukaciju lokalnih gospodarstvenika.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Educiranje gospodarstvenika o mogućnostima korištenja sredstava iz EU fondova ▪ Educiranje gospodarstvenika o novim tehnologijama i proizvodnim procesima ▪ Educiranje gospodarstvenika o suvremenim tržišnim kretanjima i novim načinima oglašavanja
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja gospodarstvenika s uspješno provedenim projektima financiranim iz EU fondova ▪ Povećanje konkurentnosti lokalnih gospodarstvenika

NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Županijska razvojna agencija ▪ Hrvatska gospodarska komora
KORISNICI	Lokani gospodarstvenici
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj polaznika edukacija ▪ Broj održanih edukacija ▪ Broj provedenih projekata financiranih iz EU izvora

PRIORITET	2.4. Razvoj ruralnog turizma
MJERA	2.4.1. Proširenje lokalne turističke ponude
CILJ MJERE	S obzirom da turisti iskazuju sve veće preferencije prema ruralnom turizmu, pred lokalnom turističkom zajednicom je zadatak da turistima ponude turističke sadržaje zbog kojih će se baš odlučiti za posjet Trilju. Budući da prirodni resursi i kulturna baština još uvijek nisu turistički valorizirani, bitno je osmisliti turističku ponudu i sadržaje koji će ih u najboljem svijetlu prezentirati turistima.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osmišljavanje turističke ponude i sadržaja baziranih na valorizaciji tekućica za razvoj izletničkog, ribolovnog i pustolovnog turizma ▪ Osmišljavanje turističke ponude i sadržaja koji se temelje na oživljavanju tradicionalnih obrta i starog načina života (stari mlinovi, proizvodnja brašna,...) ▪ Osmišljavanje turističke ponude bazirane na gastronomskoj ponudi ▪ Osmišljavanje turističke ponude i sadržaja koji se temelje na valorizaciji kulturno-povijesnih spomenika (Tilurij, Nutjak, Čačvina...) ▪ Uređenje poljskih puteva za razvoj izletničkog i cikloturizma ▪ Povezivanje i suradnja sa susjednim turističkim destinacijama radi stvaranja komplementarne turističke ponude
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obogaćivanje lokalne turističke ponude

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pобољшanje ostvarenih turističkih rezultata ▪ Povećanje broja posjetitelja koji iz susjednih destinacija dolaze na jednodnevne izlete
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ Turistička zajednica Grada Trilja
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije ▪ Lokalni turistički djelatnici ▪ Lokalna zajednica
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Posjetitelji ▪ Turisti ▪ Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj turističkih dolazaka ▪ Broj turističkih noćenja ▪ Distribucija turističkih rezultata po mjesecima
MJERA	2.4.2. Unapređenje turističke infrastrukture
CILJ MJERE	S ciljem povećanog zadovoljstva turista u samoj destinaciji, bitno je podići kvalitetu postojeće turističke infrastrukture. Sukladno tome, pred lokalnim turističkim djelatnicima je zadatak podizanja njezine kvalitete.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Potpomaganje djelovanja Turističke zajednice ▪ Izgradnja novih ugostiteljskih objekata ▪ Izgradnja novih smještajnih kapaciteta ▪ Podizanje kvalitete smještajnih objekata ▪ Adekvatno označavanje turističkih znamenitosti ▪ Povećanje broja agroturističkih objekata
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje lokalnih smještajnih kapaciteta ▪ Viša kvaliteta smještajnih objekata ▪ Veće zadovoljstvo turista
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grda Trilj ▪ Turistička zajednica Grada Trilja

PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo turizma ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Županijska razvojna agencija ▪ Lokalni turistički djelatnici.
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Posjetitelji ▪ Turisti ▪ Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj smještajnih objekata ▪ Broj ležaja u smještajnim objektima ▪ Kvaliteta smještajnih objekata mjerena putem broja zvjezdica
MJERA	2.4.3. Usavršavanje turističkih djelatnika
CILJ MJERE	Budući da su turistički djelatnici u izravnom kontaktu s turistima, od presudne je važnosti da svojim znanjem i vještinama mogu udovoljiti svim zahtjevima turista. Ulaganjem u povećanje kompetencija i daljnje usavršavanje turističkih djelatnika želi se intenzivirati razvoj turizma te povećati zadovoljstvo turista.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje daljnjeg usavršavanja turističkih djelatnika (učenje stranih jezika, tečajevi za koktel majstore, gastronomski tečajevi) ▪ Educiranje lokalnih turističkih djelatnika o kretanjima na turističkom tržištu
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećana sposobnost reakcije turističkih djelatnika na promjenjive trendove na turističkom tržištu ▪ Veće zadovoljstvo turista zbog poboljšanih kompetencija turističkih djelatnika
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ Turistička zajednica Grada Trilja
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije ▪ Županijska razvojna agencija ▪ Obrazovne institucije
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalni turistički djelatnici

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Proračunski izdaci namijenjeni usavršavanju turističkih djelatnika ▪ Broj održanih edukacija ▪ Broj sudionika na edukacijama
MJERA	2.4.4. Promocija i izgradnja prepoznatljive turističke destinacije
CILJ MJERE	Korištenjem suvremenih medija predstaviti će se svi aduti u turističkoj ponudi Trilja i time stvoriti prepoznatljiva turistička destinacija nadomak morske obale.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osmišljavanje vizualnog identiteta triljskog područja ▪ Prezentacija lokalne turističke ponude na specijaliziranim sajmovima u zemlji i inozemstvu ▪ Prezentacija lokalne turističke ponude putem interneta i društvenih mreža ▪ Osmišljavanje i promocija jedinstvenih lokalnih suvenira
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećana prepoznatljivost Trilja kao privlačne destinacije ruralnog turizma ▪ Poboljšanje ostvarenih turističkih rezultata
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Turistička zajednica Grada Trilja ▪ Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo turizma ▪ Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije ▪ Lokalni turistički djelatnici ▪ Susjedne jedinice lokalne samouprave
KORINICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Posjetitelji ▪ Domaći i strani turisti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj dolazaka ▪ Broj noćenja ▪ Broj anketiranih osoba koje su se odlučili posjetiti Trilj na temelju intenzivnije turističke promocije

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Održana gastronomska manifestacija (npr. Dani žaba ili janjetine, Festival raštike ili koštradine)
--	--

PRIORITET	2.5. Jačanje konkurentnosti lokalnog stanovništva na tržištu rada
MJERA	2.5.1. Poticanje samozapošljavanja lokalnog stanovništva
CILJ MJERE	Zbog velikog broja nezaposlenih osoba i malog broja poduzeća, potrebno je poticati samozapošljavanje kako bi se što veći broj lokalnog stanovništva imao osigurane prihode.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje organizacije radionica namijenjenih samozapošljavanju ▪ Potpomaganje osoba koje su se odlučile za samozapošljavanje
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Veći interes lokalnog stanovništva za samozapošljavanjem ▪ Smanjenje broja nezaposlenih osoba
NOSITELJI	Hrvatski zavod za zapošljavanje
PARTNERI	Grad Trilj
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Nezaposleni
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj održanih radionica ▪ Broj osoba koje su se nakon održanih radionica odlučile na samozapošljavanje
MJERA	2.5.2. Poticanje prekvalifikacije
CILJ MJERE	Budući da veliki broj nezaposlenih osoba ne može pronaći radno mjesto zbog prevelike ponude na tržištu rada, na lokalnoj će se razini poticati prekvalifikacija kako bi se smanjio broj nezaposlenih osoba
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspostavljanje suradnje s obrazovnim institucijama ▪ Poticanje organizacije radionica namijenjenih prekvalifikaciji
REZULTAT	Povećanje broja osoba koje su se nakon provedene prekvalifikacije uspješno zaposlile
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hrvatski zavod za zapošljavanje

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obrazovne institucije
PARTNERI	Grad Trilj
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lokalno stanovništvo ▪ Nezaposleni
POKAZATELJI	Broj osoba zaposlenih nakon provedene prekvalifikacije

STRATEŠKI CILJ	3. POTAKNUTI DEMOGRAFSKU REVITALIZACIJU I JAČANJE LJUDSKIH KAPACITETA
---------------------------	--

PRIORITET	3.1. Poticanje roditeljstva
MJERA	3.1.1. Poboljšanje materijalnog položaja mladih obitelji
CILJ MJERE	Glavni razlog zbog kojeg se mlade obitelji ne odlučuju na roditeljstvo je njihov neriješeni materijalni status. Potpomaganjem mladih obitelji želi se poboljšati njihov materijalni položaj što bi se u konačnici trebalo pozitivno odraziti i na natalitet.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Potpomaganje mladih obitelji prilikom rješavanja njihovog stambenog pitanja ▪ Dodjela novčane pomoći roditeljama ▪ Sufinanciranje troškova predškolskog odgoja ▪ Potpomaganje obitelji s više djece ▪ Sufinanciranje troškova knjiga, prijevoza i prehrane školaraca
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sprječavanje daljnjeg iseljavanja mladih obitelji zbog stvaranja povoljnijeg okruženja ▪ Povećanje broja rođene djece
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	Ministarstvo socijalne politike i mladih
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mlade obitelji ▪ Djeca
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Proračunski izdaci namijenjeni roditeljama ▪ Broj rođene djece
MJERA	3.1.2. Razvoj predškolskog odgoja
CILJ MJERE	Zbog činjenice da je tek svako treće dijete s triljskog područja uključeno u sustav predškolskog odgoja, zadaća lokalne uprave u budućem razdoblju je daljnji razvoj predškolskog odgoja kako bi sva djeca bila uključena u sustav predškolskog odgoja.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Poticanje proširenja kapaciteta postojećih ustanova za

	<p>predškolski odgoj</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ulaganje materijalnih sredstava u izgradnju novih ustanova za predškolski odgoj (jaslice, vrtići, mala škola) ▪ Potpomaganje boljeg opremanja postojećih ustanova za predškolski odgoj ▪ Osiguranje produženog boravka u ustanovama za predškolski odgoj
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje kapaciteta ustanova za predškolski odgoj ▪ Bolja opremljenost ustanova za predškolski odgoj
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta ▪ Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije ▪ Grad Trilj
PARTNERI	-
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Roditelji ▪ Djeca predškolskog uzrasta
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj djece upisane u dječje vrtiće ▪ Kapaciteti objekata za predškolski odgoj
MJERA	3.1.3. Osiguranje društvenih sadržaja za djecu i mlade
CILJ MJERE	Radi bolje socijalizacije i sprječavanja razvoja delikventnog ponašanja za djecu i mlade će se osigurati raznovrsni društveni sadržaji.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uređenje dječjih i sportskih igrališta ▪ Poticanje djece i mladih na bavljenje sportom ▪ Organiziranje likovnih, dramskih i informatičkih radionica za djecu i mlade ▪ Potpomaganje osnivanja i djelovanja udruga mladih ▪ Osiguranje adekvatnih materijalnih uvjeta za udruge mladih ▪ Poticanje organiziranja izvannastavnih aktivnosti za školarce
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Raznovrsnija ponuda društvenih sadržaja za djecu i mlade ▪ Povećano zadovoljstvo roditelja, djece i mladih
NOSITELJI	Grad Trilj

PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osnovne škole ▪ Ustanove za predškolski odgoj ▪ Organizacije civilnog društva
KORISNICI	Djeca i mladi
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj uređenih dječjih/sportskih igrališta ▪ Broj radionica za djecu i mlade ▪ Broj sudionika na radionicama

PRIORITET	3.2. Osvremenjivanje lokalnog obrazovnog sustava
MJERA	3.2.1. Poboljšanje opremljenosti osnovnih i područnih škola
CILJ MJERE	Budući da je postojeća oprema u osnovnoškolskim objektima najvećim dijelom zastarjela, osnovne i područne škole potrebno je opremiti novom opremom kako bi se udovoljilo propisanim pedagoškim standardima.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Opremanje osnovnih i područnih škola novom informatičkom opremom ▪ Opremanje osnovnih i područnih škola novom didaktičkom opremom ▪ Opremanje osnovnih i područnih škola rekvizitima potrebnim za održavanje nastave tjelesnog odgoja ▪ Uređenje i opremanje kabineta za izvođenje nastave kemije, fizike, biologije
REZULTAT	Podizanje kvalitete nastave zbog bolje opremljenosti osnovnoškolskih ustanova.
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta ▪ Splitsko-dalmatinska županija
KORISNICI	Učenici
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj opremljenih osnovnoškolskih objekata ▪ Proračunski izdaci namijenjeni opremanju osnovnoškolskih

	objekata
MJERA	3.2.2. Uvođenje novih nastavnih programa i poticanje izvrsnosti
CILJ MJERE	Zbog zastarjelosti obrazovnog sustava, učenici tijekom osnovnoškolskog obrazovanja ne usvajaju znanja i vještine koje će im koristiti u budućnosti. S ciljem stvaranja što kvalitetnijih kadrova, već se na lokalnoj razini mora poticati izvrsnost i uvođenje novih nastavnih programa.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Potpomaganje kreiranja i uvođenja novih nastavnih programa putem kojih će se učenicima gradivo prezentirati na inovativan i zanimljiv način ▪ Stipendiranje srednjoškolaca ▪ Poticanje individualnog rada s nadarenim učenicima ▪ Stipendiranje nadarenih učenika
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Podizanje kvalitete nastave ▪ Stvaranje većeg interesa za gradivo među učenicima ▪ Poboljšani individualni rad s nadarenim učenicima
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta ▪ Splitsko-dalmatinska županija ▪ Grad Trilj ▪ Osnovnoškolske ustanove
PARTNERI	-
KORISNICI	Učenici
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Broj novih nastavnih programa ▪ Broj učenika koji sudjeluju na državnim natjecanjima

PRIORITET	3.3. Poboljšanje obrazovne strukture lokalnog stanovništva
MJERA	3.3.1. Poticanje visokog obrazovanja
CILJ MJERE	S obzirom da je broj visokoobrazovanog stanovništva manji od nacionalnog prosjeka, lokalna uprava će usmjeravati učenike srednjih

	škola prema visokom obrazovanju
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Usmjeravanje srednjoškolaca prema perspektivnim fakultetima ▪ Stipendiranje studenata ▪ Sufinanciranje troškova prijevoza studenata
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja studenata ▪ Povećanje udjela visokoobrazovanog stanovništva
NOSITELJI	Grad Trilj
PARTNERI	Fakulteti
KORISNICI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Učenici završnih razreda srednjih škola ▪ Studenti
POKAZATELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Proračunski izdaci namijenjeni poticanju visokog obrazovanja ▪ Broj studenata ▪ Udio visokoobrazovanog stanovništva
MJERA	3.3.2. Promoviranje cjeloživotnog obrazovanja
CILJ MJERE	Uslijed sve bržeg tehnološkog napretka i sve većih otkrića u velikom broju područja, nužno je promicanje cjeloživotnog obrazovanja među lokalnim stanovništvom.
SADRŽAJ MJERE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povezivanje s obrazovnim ustanovama radi promicanja cjeloživotnog obrazovanja ▪ Potpomaganje osoba uključenih u cjeloživotno obrazovanje
REZULTAT	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje broja osoba uključenih u sustav cjeloživotnog obrazovanja ▪ Povećanje kompetencija i konkurentnosti lokalnog stanovništva
NOSITELJI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Grad Trilj ▪ Obrazovne ustanove
PARTNERI	Hrvatski zavod za zapošljavanje
KORISNICI	Lokalno stanovništvo
POKAZATELJI	Broj osoba uključenih u sustav cjeloživotnog obrazovanja

5.4 Usklađenost Strateškog razvojnog programa grada Trilja s Razvojnou strategijou Splitsko-dalmatinske županije

Strateški razvojni program grada Trilja obuhvaća vremenski period koji na razini Europske unije obuhvaća programsko razdoblje 2014. – 2020. Budući da je Strateški razvojni program grada Trilja temelj za povlačenje bespovratnih sredstava iz europskih fondova, njegovi strateški ciljevi usklađeni su sa strateškim ciljevima u sličnim strateškim dokumentima na europskoj, nacionalnoj i regionalnoj razini. Gledajući strateške dokumente na europskoj razini, Strateški razvojni program grada Trilja usklađen je sa strategijom Europa 2020, a na nacionalnoj razini usklađen je s relevantnim nacionalnim strategijama i operativnim programima. Gledajući regionalnu razinu, ciljevi Strateškog razvojnog programa grada Trilja usklađeni su sa strateškim ciljevima važećeg strateškog dokumenta na regionalnoj razini – Razvojnou strategijou Splitsko-dalmatinske županije 2011.-2013. Usporedni prikaz međusobne usklađenosti ciljeva i prioriteta Grada Trilja i Splitsko-dalmatinske županije dan je u Tablici 25.

Tablica 25 Usklađenost ciljeva i prioriteta Grada Trilja s ciljevima i prioritetima Splitsko-dalmatinske županije

Ciljevi i prioriteti grada Trilja		Ciljevi i prioriteti Splitsko-dalmatinske županije	
Cilj 1. Infrastrukturno opremiti naselja i poboljšati uvjete života		Cilj 1. Konkurentno gospodarstvo	
		Cilj 2. Razvoj infrastrukture, zaštita prirode i okoliša	
		Cilj 3. Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života	
		Cilj 4. Unaprjeđenje upravljanja razvojem	
		Cilj 5. Jačanje prepoznatljivosti županije	
Oznaka	Prioritet	Oznaka	Prioritet
1.1.	Dostupnost društvenih sadržaja u svim naseljima	1.5.	Razvoj ruralnog područja
		3.2.	Jačanje kvalitete života i socijalne kohezije
		3.5.	Razvoj kulturnih sadržaja te očuvanje i održivo korištenje kulturne baštine
		4.2.	Jačanje kvalitete života i socijalne kohezije
1.2.	Unaprjeđenje prometne i komunalne infrastrukture	2.1.	Podizanje kvalitete prometne infrastrukture
		2.2.	Podizanje kvalitete komunalne infrastrukture
		2.3.	Poboljšanje energetskeg sustava, korištenje obnovljivih izvora energije i promicanje energetske učinkovitosti.

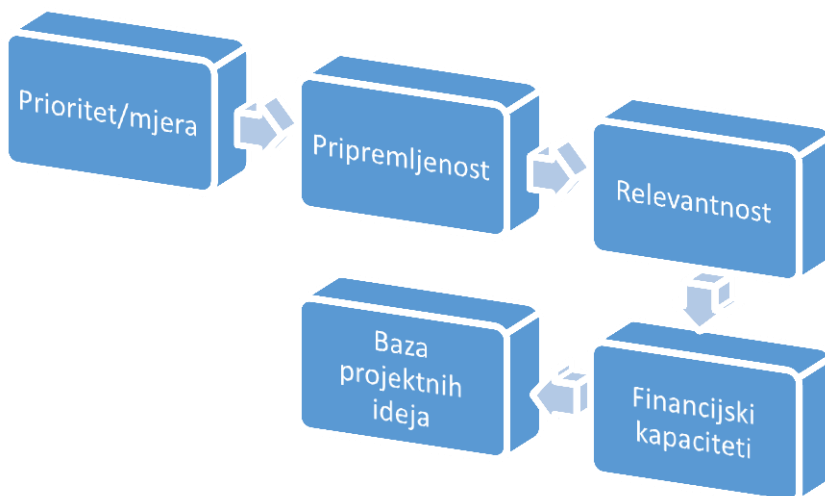
1.3.	Podizanje kvalitete usluga u javnim ustanovama	3.2.	Jačanje kvalitete života i socijalne kohezije
		3.4.	Poboljšanje kvalitete zdravstvenog sustava
		4.1.	Poboljšanje kvalitete upravljanja lokalne i regionalne samouprave
		4.3.	Jačanje međunarodne suradnje
1.4.	Očuvanje izvornosti ruralnog područja	2.4.	Zaštita prirode i okoliša
		3.5.	Razvoj kulturnih sadržaja te očuvanje i održivo korištenje kulturne baštine
		5.1.	Jačanje regionalnog identiteta
Cilj 2. Potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta		Cilj 1. Konkurentno gospodarstvo	
		Cilj 3. Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života	
		Cilj 5. Jačanje prepoznatljivosti županije	
Oznaka	Prioritet	Oznaka	Prioritet
2.1.	Orijentacija prema poljoprivrednoj proizvodnji	1.4.	Razvoj poljoprivrede, lovstva, ribarstva i marikulture
		5.2.	Promocija gospodarskih potencijala
2.2.	Promocija malog i srednjeg poduzetništva	1.1.	Stvaranje konkurentnog gospodarstva temeljenog na znanju
		1.2.	Jačanje poduzetničke infrastrukture i privlačenje ulaganja
2.3.	Uvođenje novih tehnologija i saznanja u poslovne procese	1.1.	Stvaranje konkurentnog gospodarstva temeljenog na znanju
2.4.	Razvoj ruralnog turizma	1.3.	Razvoj turizma
		5.2.	Promocija gospodarskih potencijala
2.5.	Jačanje konkurentnosti lokalnog stanovništva na tržištu rada	3.1.	Razvoj ljudskih resursa i povećanje zapošljivosti
Cilj 3. Potaknuti demografsku revitalizaciju i jačanje ljudskih kapaciteta		Cilj 3. Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života	
Oznaka	Prioritet	Oznaka	Prioritet
3.1.	Poticanje roditeljstva	3.2.	Jačanje kvalitete života i socijalne kohezije
		3.3.	Razvoj sustava odgoja i obrazovanja
3.2.	Osvremenjivanje lokalnog obrazovnog sustava	3.3.	Razvoj sustava odgoja i obrazovanja
3.3.	Poboljšanje obrazovne strukture lokalnog stanovništva	3.1.	Razvoj ljudskih resursa i povećanje zapošljivosti

5.5 Baza projektnih ideja

Baza projekata pruža uvid u aktivnosti i projekte glavnih dionika lokalnog razvoja koji pridonose ostvarenju zacrtanih strateških ciljeva. Svaka projektna ideja u bazi treba se temeljiti na ciljevima, prioritetima i mjerama sadržanim u ovom dokumentu. Ovisno o broju zaprimljenih projektnih prijedloga, ona ukazuje na interes dionika za određenim područjima te služi kao osnova za izradu Akcijskog plana provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja.

Prije uvrštenja u bazu, projektna ideja mora uspješno proći kroz postupak rangiranja koji se sastoji od nekoliko koraka. Prvi korak predstavlja utvrđivanje koliko projektna ideja pridonosi ostvarenju utvrđenih prioriteta i mjera. Ukoliko projektna ideja udovoljava ovom temeljnom kriteriju, idući korak predstavlja utvrđivanje njezine pripremljenosti. Pripremljenost tehničke dokumentacije potrebne za provedbu projekta glavni je faktor o kojem ovisi razina pripremljenosti projekta. Idući korak predstavlja utvrđivanje relevantnosti, tj. u kojoj mjeri on pridonosi ostvarenju mjere s kojom je povezan. I naposljetku, zadnji korak predstavlja utvrđivanje financijskih i provedbenih kapaciteta podnositelja projektna ideje. Pri tome, razina njihove pripremljenosti se smatra većom u slučaju kada se radi o „soft“ projektima zbog činjenice da za njihovu realizaciju nisu potrebni građevinski radovi, a samim time nije potrebno pripremiti tehničku dokumentaciju.

Grafikon 10 Postupak rangiranja projektnih ideja

6 INDIKATORI UČINKA STRATEŠKOG RAZVOJNOG PROGRAMA GRADA TRILJA

Definiranje indikatora je nužno kako bi se mogla utvrditi uspješnost provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Indikatori se utvrđuju uvažavajući SMART princip koji osigurava da oni budu:

- Specific – specifični;
- Measurable – mjerljivi;
- Achievable – realno dostižni;
- Relevant – relevantni u odnosu na postavljeni cilj;
- Time bound – vremenski ograničeni.

U nastavku je dan tablični prikaz indikatora učinaka Strateškog razvojnog programa grada Trilja po strateškim ciljevima.

Tablica 26 Indikatori učinaka Strateškog razvojnog programa grada Trilja

PODRUČJE		
Razvoj infrastrukture i kvaliteta života	Gospodarsko stanje	Demografska kretanja i ljudski resursi
Strateški cilj 1. Infrastrukturno opremiti naselja i poboljšati uvjete života	Strateški cilj 2. Potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta	Strateški cilj 3. Potaknuti demografsku revitalizaciju i jačanje ljudskih kapaciteta
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prioritet 1.1. Dostupnost društvenih sadržaja u svim naseljima ▪ Prioritet 1.2. Unapređenje prometne i komunalne infrastrukture ▪ Prioritet 1.3. Podizanje kvalitete usluga u javnim ustanovama ▪ Prioritet 1.4. Očuvanje izvornosti ruralnog područja 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prioritet 2.1. Orijentacija prema poljoprivrednoj proizvodnji ▪ Prioritet 2.2. Promicanje malog i srednjeg poduzetništva ▪ Prioritet 2.3. Uvođenje novih tehnologija i saznanja u poslovne procese ▪ Prioritet 2.4. Razvoj ruralnog turizma ▪ Prioritet 2.5. Jačanje konkurentnosti lokalnog stanovništva na tržištu rada 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prioritet 3.1. Poticanje roditeljstva ▪ Prioritet 3.2. Osuvremenjivanje lokalnog obrazovnog sustava ▪ Prioritet 3.3. Poboljšanje obrazovne strukture lokalnog stanovništva
<u>Indikatori učinaka</u>	<u>Indikatori učinaka</u>	<u>Indikatori učinaka</u>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Izgradnja/uređenje 10 novih društvenih objekata ▪ Osmišljavanje 5 sportskih i kulturnih manifestacija ▪ Osnivanje 5 sportskih i kulturnih udruga ▪ Izgradnja 5 km nogostupa ▪ Izgradnja 5 km kanalizacijske mreže ▪ Priključenje 500 kućanstava na plinsku mrežu ▪ Povećanje proračunskih 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje površine navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta za 20% ▪ Povećanje količine prerađenih poljoprivrednih proizvoda za 20% ▪ Osnivanje 5 poljoprivrednih zadruga/klastera ▪ Povećanje broja poduzeća u poslovnoj zoni za 10% ▪ Povećanje broja 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje proračunskih izdataka namijenjenih roditeljima za 10% ▪ Povećanje broj rođene djece za 10% ▪ Povećanje kapaciteta objekata za predškolski odgoj za 50% ▪ Opremanje 10 osnovnoškolskih objekata ▪ Uvođenje 2 nova nastavna programa u osnovnim i područnim školama

<p>izdataka namijenjenih socijalnoj skrbi za 10%</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Uspješna provedba 5 projekata financiranih sredstvima iz EU fondova ▪ Pokrivanje cjelokupnog triljskog područja digitalnim katastarskim planom ▪ Uređenje 5 reciklažnih dvorišta i zelenih otoka 	<p>zaposlenih u poslovnoj zoni za 20%</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Osnivanje 5 novih poduzetničkih udruženja/klastera ▪ Ustrojen centar kompetencija ▪ Održanih 10 edukacija namijenjenih lokalnim poduzetnicima ▪ Povećanje broja turističkih dolazaka i noćenja za 10% ▪ Povećanje kapaciteta u smještajnim objektima za 10% ▪ Povećanje broja osoba zaposlenih nakon prekvalifikacije za 10% 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Povećanje udjela visokoobrazovanog stanovništva za 5% ▪ Povećanje broja osoba uključenih u sustav cjeloživotnog obrazovanja za 10%
<p><u>Izvori za provjeru indikatora</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grad Trilj • Komunalna poduzeća • Lokalne udruge civilnog društva 	<p><u>Izvori za provjeru indikatora</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Agencija za plaćanje u poljoprivredi • Grad Trilj • Lokalni gospodarstvenici • Turistička zajednica grada Trilja • Hrvatski zavod za zapošljavanje 	<p><u>Izvori za provjeru indikatora</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grad Trilj • Državni zavod za statistiku • Obrazovne institucije • Hrvatski zavod za zapošljavanje
<p><u>Temeljni indikatori:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja/uređenje 10 novih društvenih objekata • Izgradnja 5 km nogostupa • Uspješna provedba 5 projekata financiranih sredstvima iz EU fondova • Smanjenje broja radnih mjesta za 10% (uslijed razvoja poljoprivrede, malog i srednjeg poduzetništva, turizma) • Povećanje broja zaposlenih u poslovnoj zoni za 20% • Povećanje broja turističkih dolazaka i noćenja z 10% • Povećanje broja rođene djece za 10% 		

- Opremanje 10 osnovnoškolskih objekata
- Povećanje udjela visokoobrazovanog stanovništva za 5%

7 INSTITUCIONALNI OKVIR I FINANCIJSKI IZVORI ZA UPRAVLJANJE

7.1 Provedba Strateškog razvojnog programa

Provedba Strateškog razvojnog programa grada Trilja temelji se na implementaciji aktivnosti predloženih u sklopu ovog strateškog dokumenta. Kako bi se osigurala uspješnost provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja, definiran je Institucionalni okvir za njegovu provedbu. Njime su određene dužnosti i obveze svih sudionika s ciljem postizanja partnerstava i dostizanja zacrtanih ciljeva.

7.2 Tijela provedbe

7.2.1 Partnerstvo i radni tim

Partnerstvo je tijelo sa savjetodavnom ulogom u fazama izrade i provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Njegova uloga je da svojim prijedlozima i sugestijama usmjerava pravac razvoja Trilja. Pored toga, ovom tijelu se podnosi Akcijski plan o provedbi Strateškog razvojnog programa grada Trilja.

Uloga Radnog tima je da u fazi provedbe koordinira djelovanje nositelja mjera određenih ovim strateškim dokumentom. Radni tim od nositelja mjera također prikuplja informacije o rezultatima njihove provedbe, a na temelju analize prikupljenih podataka donosi Izvješće o provedbi Strateškog razvojnog programa.

7.2.2 Grad Trilj

Statutom Grada Trilja određena je samostalnost Grada Trilja u odlučivanju o poslovima iz vlastitog samoupravnog djelokruga sukladno Ustavu Republike Hrvatske i zakonima.

Uloga Gradonačelnika je da kao izvršno tijelo Grada saziva Partnerstvo prilikom razmatranja Akcijskog plana o provedbi Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Nadalje, gradonačelnik u slučaju potrebe predsjedava radom Partnerstva.

Kao predstavničko tijelo građana, Gradsko vijeće odobrava Izvješće o provedbi Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Njegova uloga također obuhvaća suradnju s Radnim timom na način da mu upućuje svoje sugestije i prijedloge.

7.2.3 Upravni odjeli

Radi obavljanja poslova iz samoupravnog djelokruga Grada Trilja ustrojena su gradska upravna tijela. Ona su također zadužena za izvršenje poslova državne uprave koji su zakonom preneseni na Grad. Gradska upravna tijela ustrojena su kao upravni odjeli i službe kojima upravljaju pročelnici. Posebnim odlukama Gradskog vijeća utvrđuje se ustrojstvo i djelokrug upravnih tijela.

Jedino upravno tijelo koje djeluje u sklopu Grada Trilja je Jedinstveni upravni odjel. S obzirom da Grad Trilj u većini predloženih mjera ima ulogu nositelja, jasno je kako Jedinstveni upravni odjel ima vrlo važnu ulogu u provedbi Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Također valja napomenuti kako Jedinstveni upravni odjel donosi Akcijski plan o provedbi Strateškog razvojnog programa. U Akcijskom planu dan je popis mjera i prioriteta s indikativnim financijskim alokacijama, utvrđeni su rokovi provedbe te su definirani pokazatelji provođenja mjera.

7.2.4 Javne službe

U okviru vlastitog samoupravnog djelokruga, Grad Trilj osigurava obavljanje djelatnosti kojima se zadovoljavaju svakodnevne potrebe građana na području komunalnih, društvenih i drugih djelatnosti, za koje je zakonom određeno da se obavljaju kao javna služba. Javne službe prilikom provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja također imaju važnu ulogu budući da se pojavljuju kao nositelji pojedinih mjera.

7.2.5 Javni sektor

Važnu ulogu prilikom provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja imaju lokalne, regionalne i nacionalne institucije. One su uključene u pripremu i provedbu različitih mjera, ovisno o vlastitom području djelovanja. Prikaz najvažnijih institucija javnog sektora dan je u nastavku:

- Razvoj infrastrukture i kvaliteta života – Zavod za prostorno uređenje Splitsko-dalmatinske županije; Dalmatian Nature (Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirodnim vrijednostima na području Splitsko-dalmatinske županije); Hrvatske ceste; Hrvatske šume; Hrvatske vode,...
- Gospodarsko stanje – Ministarstvo gospodarstva; Ministarstvo poduzetništva i obrta; Ministarstvo turizma; Ministarstvo poljoprivrede; Hrvatska gospodarska komora; Hrvatska obrtnička komora; Hrvatski zavod za zapošljavanje; Hrvatska turistička zajednica; Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije,....
- Demografska kretanja i ljudski resursi – Ministarstvo socijalne politike i mladih; Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta; Hrvatski zavod za zapošljavanje; županijske i gradske obrazovne institucije,...

7.2.6 Civilno društvo

Lokalno stanovništvo okupljeno je u brojne organizacije civilnog društva radi ostvarenja zajedničkih ciljeva. S obzirom da svojim djelovanjem nerijetko služe na dobrobit čitavoj lokalnoj zajednici, nužno je njihovo aktivno uključivanje u izradu i provedbu Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Zbog ograničenih proračunskih sredstava svoje djelovanje i projekte nerijetko financiraju iz vanjskih izvora zbog čega posjeduju veliko iskustvo u pripremi i provođenju projekata.

7.2.7 Privatni sektor

Zbog važne uloge prilikom pokretanja lokalnog gospodarstva i otvaranja radnih mjesta, u izradu i provedbu Strateškog razvojnog programa grada Trilja nužno je uključiti predstavnike privatnog sektora. S obzirom da predstavnici privatnog sektora predstavljaju jednu od najranjivijih, ali i najvažnijih skupina u svakom društvu, nužno je uvažiti njihovo znanje i iskustvo prilikom osmišljavanja i provedbe mjera namijenjenih pokretanju lokalnog gospodarstva.

7.3 Financijski okvir

Financijskim okvirom dana je okvirna alokacija raspoloživih financijskih sredstava namijenjenih provedbi pojedinih mjera zbog čega predstavlja jedan od najvažnijih alata za operativno upravljanje implementacije Strateškog razvojnog programa grada Trilja.

Alokacija financijskih sredstava detaljno se prikazuje unutar godišnjeg Akcijskog plana provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Time se osigurava optimalno korištenje raspoloživih financijskih sredstava ovisno o potrebama koje se mijenjaju iz godine u godinu. Financijski okvir služi kao indikator uspješnosti provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Naime, opravdanost uloženih financijskih sredstava po pojedinom cilju moguće je utvrditi usporedbom iznosa uloženih financijskih sredstava i ostvarenih rezultata.

Unatoč ograničenosti financijskih sredstava, gradski proračun još uvijek predstavlja najvažniji izvor financijskih sredstava za provedbu mjera u sklopu Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Međutim, pored gradskog proračuna, ostali izvori financijskih sredstava za provedbu Strateškog razvojnog programa grada Trilja uključuju:

- Županijski proračun – iz razloga što realizacija strateških ciljeva definiranih u Strateškom razvojnem programu grada Trilja neizravno pridonosi ostvarenju strateških ciljeva Razvojne strategije Splitsko-dalmatinske županije, u županijskom proračunu biti će osiguran dio potrebnih financijskih sredstava;
- Državni proračun – zbog ranije spomenute usklađenosti sa strateškim dokumentima više razine te činjenice da triljsko područje s obzirom na vrijednost indeksa razvijenosti ima status potpomognutog područja, financijska sredstva za provedbu mjera sadržanih u Strateškom razvojnem programu grada Trilja biti će osiguran i iz državnog proračuna;
- Europski fondovi – bespovratna sredstva iz europskih fondova postaju sve važniji izvor financijskih sredstava za jedinice lokalne samouprave. Naime, zbog ograničenih financijskih sredstava u lokalnom, županijskom i državnom proračunu, povlačenje čim većeg iznosa bespovratnih sredstava iz europskih fondova naprosto je preduvjet za uspješnu provedbu Strateškog razvojnog programa grada Trilja.

Sažeti prikaz informacija o najznačajnijim europskim fondovima dan je u nastavku u Tablici 27.

Tablica 27 Najznačajniji europski fondovi

<p>Naziv fonda</p>	<p>Europski fond za regionalni razvoj (ERDF)</p> 	<p>Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD)</p> 	<p>Europski socijalni fond (ESF)</p>
<p>Opis i područja ulaganja</p>	<p>ERDF je namijenjen jačanju ekonomske i socijalne kohezije u Europskoj uniji kroz smanjenje ekonomskih razlika među regijama putem ulaganja u infrastrukturu i fizički kapital.</p> <p>ERDF namijenjen je ovim područjima ulaganja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Proizvodne investicije koje stvaraju i čuvaju radna mjesta, a putem izravne pomoći malim i srednjim poduzetnicima ○ Investicije u infrastrukturu koja osigurava osnovne usluge za građane u području energije, zaštite okoliša, prometa te informacijske i komunikacijske tehnologije ○ Investicije u društvenu, zdravstvenu i 	<p>EAFRD je instrument koji podupire europsku politiku ruralnog razvoja, a koja čini drugi stup Zajedničke poljoprivredne politike. Dugoročni cilj politike ruralnog razvoja je povećanje konkurentnosti poljoprivrede, održivo upravljanje prirodnim resursima, klimatske promjene te uravnotežen razvoj ruralnih krajeva.</p> <p>EAFRD namijenjen je ovim područjima ulaganja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mala infrastruktura (ceste, odvodnja, objekti za podizanje kvalitete društvenog života) ○ Ruralni turizam 	<p>ESF je instrument Europske unije usmjeren na poticanje poduzetništva, pružanje pomoći posloprimcima u pronalaženju boljih radnih mjesta i uspostavi pravednijih za sve građane EU prilikom njihovog zapošljavanja. Njegovo se djelovanje temelji na ulaganju u ljudske resurse, mlade ljude i one koji su u potrazi za poslom.</p> <p>ESF namijenjen je ovim područjima ulaganja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Osposobljavanje stanovništva za veću konkurentnost na tržištu rada

	<p>obrazovnu infrastrukturu</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Jačanje razvojnih potencijala kroz pomoć regionalnog i lokalnog razvoja, istraživanja i inovacija. 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Poljoprivredna proizvodnja ○ Razvoj i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava ○ Ekološki uzgoj ○ Razvoj šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma ○ Obnovljivi izvori energije ○ Edukacijske i obrazovne aktivnosti za poljoprivrednike 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Poticanje društvenog poduzetništva i samozapošljavanja ○ Poboljšanje sustava obrazovanja na svim razinama ○ Socijalno uključivanje ugroženih i ranjivih skupina ○ Razvoj kapaciteta organizacija civilnog društva
Potencijalni prijavitelji	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jedinice lokalne/regionalne samouprave ○ Mali i srednji poduzetnici ○ Znanstveno istraživački sektor ○ Civilni i privatni sektor 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jedinice lokalne/regionalne samouprave (do 5.000 ili 10.000 stanovnika) ○ Lokalne akcijske grupe i obiteljska poljoprivredna gospodarstva ○ Šumoposjednici ○ Mladi poljoprivrednici 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Jedinice lokalne/regionalne samouprave ○ Javne i obrazovne ustanove ○ Poslodavci ○ Udruge

7.4 Praćenje i vrednovanje

Praćenje i vrednovanje provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja nužno je radi dobivanja informacija koje nositeljima mogu biti od koristi prilikom svladavanja potencijalnih prepreka s kojima se mogu susresti. Kontinuiranim praćenjem i vrednovanjem provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja dobiti će se informacije o:

- Uspješnosti postizanja zacrtanih strateških ciljeva u tekućem razdoblju;
- Uzrocima eventualnog nedostizanja zacrtanih strateških ciljeva;
- Dostatnosti raspoloživih sredstava za dostizanje zacrtanih strateških ciljeva;
- Relevantnosti zacrtanih mjera ovisno o promjenama u okruženju.

Sukladno navedenome, jasna predodžba o ostvarenju zacrtanih strateških ciljeva dobiti će se periodičnim ocjenjivanjem provedbe Strateškog razvojnog programa grada Trilja. Time će se utvrditi doprinose li predložene mjere ostvarenju zacrtanih strateških ciljeva, te će se u slučaju njihove nedjelotvornosti provesti ažuriranje Strateškog razvojnog programa grada Trilja.

U proces provedbe i praćenja Strateškog razvojnog programa grada Trilja uključeno je više tijela čija je uloga prikazana u nastavku u Tablici 28.

Tablica 28 Tijela i njihova uloga u provedbi i praćenju Strateškog razvojnog programa grada Trilja

TIJELO	NADLEŽNOST
Partnerstvo	Praćenje provedbe; iznošenje primjedbi i prijedloga; odobrava Akcijski plan provedbe Strateškog razvojnog programa
Radni tim	Koordiniranje provedbe; prikupljanje podataka o provedenim aktivnostima i ostvarenim rezultatima od nositelja aktivnosti; podnošenje Izvješća o provedbi Partnerstvu
Gradonačelnik	Sazivanje Partnerstva i predsjedanje njegovim radom
Gradsko vijeće	Usvajanje Izvješća o provedbi Strateškog razvojnog programa; iznošenje primjedbi i prijedloga
Jedinstveni upravni odjel	Formiranje Baze projektnih ideja; donošenje Akcijskog plana provedbe Strateškog razvojnog programa
Javne službe	Provođenje aktivnosti iz vlastitog djelokruga; prikupljanje podataka o postignutim rezultatima i njihovo slanje koordinatore
Javni sektor	
Civilni sektor	
Privatni sektor	

8 ZAKLJUČAK

Strateški razvojni program grada Trilja je iskaz težnje da se budućim generacijama osiguraju bolji životni uvjeti. U njemu je na temelju analize postojećeg stanja jasno zacrtan pravac razvoja čitave lokalne zajednice ali i strateški ciljevi koji se žele ostvariti do 2020. godine:

- Infrastrukturno opremiti naselja i poboljšati uvjete života;
- Potaknuti razvoj gospodarstva i otvaranje radnih mjesta;
- Potaknuti demografsku revitalizaciju i jačanje ljudskih kapaciteta.

Za ostvarenje navedenih strateških ciljeva određene su mjere koje se temelje na maksimizaciji identificiranih snaga te minimizaciji identificiranih slabosti.

Osim kao iskaz budućeg razvojnog pravca, zbog činjenice da su njegovi strateški ciljevi usklađeni sa strateškim ciljevima u sličnim dokumentima na regionalnoj, nacionalnoj i europskoj razini, ovaj dokument predstavlja temelj za povlačenje bespovratnih sredstava iz nacionalnih te ponajprije europskih fondova. Kako bi se provele predložene mjere, a samim time ostvarili i zacrtani strateški ciljevi, povlačenje i financiranje čim većeg broja projekata predstavlja nužnost.

Pored uspješnog korištenja bespovratnih sredstava iz EU fondova, drugi preduvjet za ostvarenje zacrtanih strateških ciljeva je međusobna suradnja svih dionika i prilikom provođenja predloženih mjera. S obzirom da je Strateški razvojni program grada Trilja rezultat međusobne suradnje i konsenzusa svih uključenih dionika, za očekivati je da će se ona nastaviti i u budućnosti radi dobrobiti čitave zajednice.

Prema tome, ovaj strateški dokument predstavlja prvi korak na putu prema ostvarenju zacrtanih strateških ciljeva, a kako bi se stiglo do konačnog cilja nužno je korištenje bespovratnih sredstava i suradnja čitave lokalne zajednice prilikom provedbe mjera sadržanih u ovom dokumentu.

9 PRILOZI

9.1 Popis grafikona

Grafikon 1 Dobna struktura stanovništva s triljskog područja prema popisu stanovništva iz 2011. godine.....	34
Grafikon 2 Postotni udio dobnih skupina u stanovništvu grada Trilja i Splitsko-dalmatinske županije prema popisu stanovništva iz 2011. godine.....	34
Grafikon 3 Obrazovna struktura stanovništva grada Trilja.....	38
Grafikon 4 Struktura zaposlenosti u industriji grada Trilja, 2014. godina	52
Grafikon 5 Struktura zaposlenih u uslužnom sektoru grada Trilja 2014. godine	52
Grafikon 6 Kretanje broja nezaposlenih i udio žena na području grada Trilja (2008.-2014. godina)	53
Grafikon 7 Obrazovna struktura nezaposlenih osoba s područja grada Trilja, 2015. godina	54
Grafikon 8 Struktura proračunskih prihoda grada Trilja 2015. godine	80
Grafikon 9 Odnos prihoda i rashoda poslovanja u proračunu grada Trilja, 2013. - 2015. godina	81
Grafikon 10 Postupak rangiranja projektnih ideja	136

9.2 Popis tablica

Tablica 1 Pregled cestovnih pravaca na području grada Trilja.....	20
Tablica 2 Popis nepokretnih spomenika kulturne baštine na području Trilja.....	26
Tablica 3 Popis naselja, površina, broj stanovnika i gustoća naseljenosti na području grada Trilja	30
Tablica 4 Stanovništvo u naseljima u sastavu grada Trilja prema popisu iz 2001. i 2011. godine	32
Tablica 5 Razlika dobnih grupa stanovništva nakon deset godina prema popisima, ne uzimajući u obzir specifične stope smrtnosti(koje pridonose većem dijelu razlika u starijim dobnim skupinama a vrlo malo u mlađim)	33
Tablica 6 Indeks starenja stanovništva u Splitsko-dalmatinskoj županiji i naseljima u sastavu grada Trilja.....	35
Tablica 7 Udio radnog kontingenta u stanovništvu	36
Tablica 8 Stopa aktivnosti (aktivno/radna dob).....	37
Tablica 9 Obrazovna struktura stanovništva grada Trilja.....	38
Tablica 10 Broj učenika upisanih u 1. razred osnovne škole.....	42
Tablica 11 Broj djelatnika u triljskim osnovnim školama, problem financije koje dolaze po broju učenika, prijevoz je vlastiti	43
Tablica 12 Financijsko poslovanje gospodarstva grada Trilja u 2012. i 2013. godini	50
Tablica 13 Konsolidirani financijski rezultati za jedinice lokalne samouprave u Cetinskoj krajini u 2014. godini	51
Tablica 14 Kretanje broja nezaposlenih osoba i udio žena na području grada Trilja (2008.-2014.)	53
Tablica 15 Vanjsko trgovinska razmjena Trilja u 2014. godini (USD).....	55
Tablica 16 Turistički dolasci i noćenja u Splitsko-dalmatinskoj županiji i gradu Trilju, 2012. godina.....	55
Tablica 17 Smještajne jedinice na području grada Trilja.....	56
Tablica 18 Poljoprivredno zemljište po kategorijama korištenja na području grada Trilja.....	57
Tablica 19 Broj kućanstava i korišteno poljoprivredno zemljište (ha) na području grada Trilja .	58
Tablica 20 Stanovništvo grada Trilja s poljoprivrednim obrazovanjem.....	59
Tablica 21 Poljoprivredna proizvodnja na području grada Trilja.....	60

Tablica 22 Mala i srednja poduzeća te broj zaposlenih po naseljima u sastavu grada Trilja	65
<i>Tablica 23 Proračunski prihodi i rashodi grada Trilja, 2013.-2015. godina</i>	<i>78</i>
Tablica 24 Udruge na području grada Trilja po područjima djelatnosti	83
Tablica 25 Usklađenost ciljeva i prioriteta Grada Trilja s ciljevima i prioritetima Splitsko-dalmatinske županije.....	134
Tablica 26 Indikatori učinaka Strateškog razvojnog programa grada Trilja	138
Tablica 27 Najznačajniji europski fondovi	145
Tablica 28 Tijela i njihova uloga u provedbi i praćenju Strateškog razvojnog programa grada Trilja.....	147